

АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Науково-інформаційний вісник

№ 1 (103), 2018

Головний редактор акад. С.І. Табачніков

Заступник головного редактора акад. В.І. Шпак

Редакційна колегія

Б.М. Андрушків, д-р економ. н., проф. (Україна); К.В. Аймедов, д-р мед. н., проф. (Україна); В.В. Бабієнко, д-р мед. н., проф. (Україна); Л.В. Баль-Прилипко, д-р техн. н., проф. (Україна); М.Е. Барінова, д-р мед. н., проф., (Україна); Ж.П. Вірна, д-р психолог. н., проф. (Україна); В.В. Вербицький, д-р пед. н., проф. (Україна); П.А. Воробей, д-р юридич. н., проф. (Україна); В.С. Гічун, д-р мед.н., проф. (Україна); Є.Г. Гриневич, д-р мед. н., проф. (Україна); В.З. Гришак, д-р техн. н., проф. (Україна); І.І. Дейнега, канд. істор. н., доц. (Україна); А.І. Дмитрієв, д-р юридич.н., проф. (Україна); Г.І. Демидась, д-р с-г н., проф. (Україна); О.П. Зеленська д-р пед.н., проф. (Україна); С.В. Зябліцев, д-р мед. н., проф. (Україна); Б.Б. Івнев, д-р мед. н., проф. (Україна); В.І. Карповський д-р вет.н., проф. (Україна); С.Б. Кузікова, д-р психолог. проф. (Україна); Є.В. Кришталь, д-р мед. н., проф. (Україна); Г.М. Кожина д-р мед.н., проф. (Україна); В.П. Ляхоцький, д-р істор.н., проф. (Україна); М.В. Маркова, д-р мед. н., проф. (Україна); В.Л. Мартинов, д-р тех. н., проф. (Україна); О.П. Мельник, д-р вет.н., проф. (Україна); С.І. Мірошніченко, д-р техн. н., проф. (Україна); Ю.Л. Мосенкіс, д-р філол. н., проф. (Україна); В.О. Мойсеєнко, д-р мед. н., проф. (Україна); Н.О. Михальчук, д-р психолог. н., проф. (Україна); Л.О. Омелянчик, д-р фармацевт. н., проф. (Україна); О.С. Осуховська, д-р мед. н., снс (Україна); В.Ф. Опанасенко, канд. економ. н., проф. (Україна); Р.Г. Процюк, д-р мед. н., проф. (Україна); С.О. Пузік д-р тех.н., проф., (Україна); С.І. Табачніков, д-р мед. н., проф. (Україна); Є.М. Харченко, д-р мед. н., проф. (Україна); А.В. Череп, д-р економ. н., проф. (Україна); В.С. Чорний, д-р філософ.н., проф. (Україна); Р.В. Шатров, канд. техн. н., доц. (Україна); Л.Ф. Шестопалова, д-р психолог. н., проф. (Україна); А.В. Шостак, канд. соц. н., проф. зі спеціальності «соціологія управління» (Україна).

Редакційна рада

Є.Є. Александров, д-р техн. н., проф. (Україна); В.І. Андрейцев, д-р юридич. н., проф. (Україна); В.П. Андрущенко, д-р філософ. н., проф. (Україна); С.В. Бобровник, д-р юридич. н., проф. (Україна); О.О. Біляєва, д-р мед. н., проф. (Україна); Ю.В. Вороненко, д-р мед. н., проф. (Україна); П.В. Глуховський, д-р наук, проф. (Національний Університет, Лос-Анжелес, США); З.М. Грицаєнко, д-р біол. н., проф. (Україна); П.П. Говоров, д-р техн. н., проф. (Україна); І.Т. Горбачук, д-р техн. н., проф. (Україна); І.Г. Ільницький, д-р мед. н., проф. (Україна); І.С. Зозуля, д-р мед. н., проф. (Україна); Б.С. Зіменковський, д-р фармацевт. н., проф., акад. НАМН України (Україна); І.П. Ковальчук, д-р географ. н., проф. (Україна); П.Г. Кондратенко, д-р мед. н., проф. (Україна); Ю.М. Кузнецов, д-р техн. н., проф. (Україна); Л.Б. Кулікова, д-р пед. н., проф. (Україна); В.І. Курило, д-р юридич. н., проф. (Україна); В.М. Лісовий, д-р мед. н., проф. (Україна); С.І. Мірошніченко, д-р техн. н., проф. (Україна); В.М. Мороз, д-р мед. н., проф. (Україна); В.Є. Михайленко, д-р техн. н., проф. (Україна); Б.В. Михайлов д-р мед. н., проф., (Україна); О.С. Падалка, д-р пед. н., проф. (Україна); В.Ф. Погребенник, д-р філолог. н., проф. (Україна); Р.Г. Процюк, д-р мед. н., проф. (Україна); М.В. Поляков, д-р фіз.-мат. н., проф. (Україна); С.К. Рудик, д-р вет.н., проф., (Україна); Павло Сиса, д-р біол. н., проф. (Польща); В.А. Сминтина, д-р фіз.-мат. н., проф. (Україна); М.І. Степаненко, д-р філол. н., проф. (Україна); В.І. Цимбалюк, д-р мед. н., проф., акад. НАМН України (Україна); В.І. Шакун, д-р юридич. н., проф., акад. НАПрН України (Україна); С.В. Шевчук канд. філол. н., проф. (Україна);); В.І. Шпак, д-р істор. н., проф. (Україна); Ілларіонов Райчо Тодоров, д-р техн. н., проф. (Болгарія); Максимов Йордан Тодоров, д-р техн. н., проф. (Болгарія); Георгій Попов, д-р техн. н., проф. (Болгарія). Йозеф Іллек, д-р вет.н., проф. (Польща); Якуб Едвард Ніцпонь, д-р вет.н., проф. (Польща); Жан Данко, д-р вет.н., проф. (Польща).

ACADEMY OF SCIENCES OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE

Scientific and Information Bulletin

№ 1 (103), 2018

Editor-in-chief acad. S.I. Tabachnikov

Deputy Chief Editor acad. V.I. Shpak

Editorial staff

B.M. Andrushkiv, Doctor of Science of economy, prof. (Ukraine); K.V. Aimerdov, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); V.V. Babiyenko, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); L.V. Bal-Prylypko, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); M.YE. Barinova, Doctor of Science of medicine, prof., (Ukraine); ZH.P. Virna, Doctor of Science of psychology, prof. (Ukraine); V.V. Verbytskyi, Doctor of Science of pedagogy, prof. (Ukraine); P.A. Vorobei, Doctor of Science in Law, Prof. (Ukraine); V.S. Hichun, Doctor of Science of medicine, prof. (Ukraine); Ye.G. Grynevych, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); V.Z. Gryshchak, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); I.I. Deinega, PhD in Historical Sciences (Ukraine); A.I. Dmytriyev, Doctor of Science of law, prof. (Ukraine); G.I. Demydas, Doctor of Science in Agricultural Sciences, Prof. (Ukraine); O.P. Zelenska Doctor of Science of pedagogy, prof. (Ukraine); S.V. Zyablitsev, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); B.B. Ivnev, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); V.I. Karpovskiy, Doctor of Science in Veterinary Sciences, Prof. (Ukraine); S.B. Kuzikova, Doctor of Science in Psychology, Prof. (Ukraine); Ye.V. Cryshtal, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); H.M. Kozhyna Doctor of Science of medicine, prof. (Ukraine); V.P. Lyakhotskiy, Doctor of Science in History, Prof. (Ukraine); M.V. Markova, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); V.L. Martynov, Doctor of technical Sciences, prof. (Ukraine); O.P. Mel'nyk, Doctor of Science in Veterinary Sciences, Prof. (Ukraine); YU.L. Mosenkis, PhD of of Science of philology, prof. (Ukraine); V.O. Moiseenko, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); N.O. Mykhalchuk, Doctor of Science in Psychology, Prof. (Ukraine); L.O. Omeljanchyk, Doctor of Science in Chemistry, Prof. (Ukraine); O.S. Osukhovska, Doctor of Science in Medicine, Senior Researcher (Ukraine); V.F. Opanasenko, PhD of economy, prof. (Ukraine); R.G. Protsyuk, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); S.O. Puzik, Doctor of technical Sciences, prof., (Ukraine); S.I. Tabachnikov, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); YE. M. Kharchenko, Doctor of Science of medicine, prof. (Ukraine); A.V. Cherep, Doctor of Science in Economics, Prof. (Ukraine); V.S. Chornyy, Doctor of Science of philosophy, prof. (Ukraine); R.V. Shatrov, PhD in Engineering (Ukraine); L.F. Shestopalova, Doctor of Science in Psychology, Prof. (Ukraine); A.V. Shostak, PhD in Sociology, Prof. in the specialty «Sociology of Management» (Ukraine).

Editorial Board

E.E. Aleksandrov, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); V.I. Andreytsev, Doctor of Science in Law, Prof. (Ukraine); V.P. Andrushchenko, Doctor of Science in Philosophy, Prof. (Ukraine); S.V. Bobrovnyk, Doctor of Science in Law, Prof. (Ukraine); O.O. Bilyayeva, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); Yu.V. Voronenko, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); Pavel V. Glukhovskiy, PhD Professor, Department of Mathematics and Natural Sciences (National University, Los Angeles, UCA); A.F. Golovchuk, Doctor of Science in Agricultural Sciences, Prof. (Ukraine); Z.M. Hrytsayenko, Doctor of Science in Biology, Prof. (Ukraine); P.P. Govorov, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); I.T. Gorbachuk, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); I.G. Ilnytskyi, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); I.S. Zozulia, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); B.S. Zimenkovskiy, Doctor of Science in Pharmacy, Acad. of National Academy of Medical Sciences of Ukraine (Ukraine); I.P. Kovalchuk, Doctor of Science in Geography, Prof. (Ukraine); P.G. Kondratenko, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); Yu.M. Kuznetsov, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); L.B. Kulikova, Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. (Ukraine); V.I. Curylo, Doctor of Science in Law, Prof. (Ukraine); V.M. Lisovi, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); S.Í. Míroshníchenko, Doctor of technical Sciences, prof. (Ukraine); V.M. Moroz, Doctor of Science in Medicine, Prof. (Ukraine); V.E. Mykhailenko, Doctor of Science in Engineering, Prof. (Ukraine); B.V. Mikhaylov, Doctor of Science of medicine, prof. (Ukraine); O.S. Padalka, Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. (Ukraine); V.F. Pogrebennyk, Doctor of Science in Philology, Prof. (Ukraine); R.G. Protsyuk, Doctor of Science of medicine, prof. (Ukraine); M.V. Polyakov, Doctor of Science in Physics and Math, Prof. (Ukraine); S.K. Rudyk, Doctor of Science in Veterinary Sciences, Prof. (Ukraine); Paul Sysa, Doctor of Science in Biology, Prof. (Poland); V.A. Smyntyna, Doctor of Science in Physics and Math, Prof. (Ukraine); M.I. Stepanenko, Doctor of Science in Philology, Prof. (Ukraine); V.I. Tsybalyuk, Doctor of Science in Medicine, Prof., Acad. of National Academy of Medical Sciences of Ukraine (Ukraine); V.I. Shakun, Doctor of Science in Law, Prof., Acad. of National Academy of Medical Sciences of Ukraine (Ukraine); V.Í. Shpak, Doctor of Science of history, prof. (Ukraine); Íllarionov Raycho Todorov, Doctor of technical Sciences, prof. (Bulgaria); Maksimov Jordan Todorov, Doctor of technical Sciences, prof. (Bulgaria); Georgiy Popov, Doctor of technical Sciences, prof. (Bulgaria); Yozef Íllek, Doctor of veterinary Science, prof. (Poland); Yakub Edvard Nitspon, Doctor of veterinary Science, prof. (Poland); Zhan Danko, Doctor of veterinary Science (Poland).

З М І С Т

I. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР. УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ5

- Олена АУЛІНА** Міфологічні комплекси в сучасному інформаційному протиборстві5
- Валерій БЕБИК** Кінець гібридного російського рейху і національна безпека України8
- Юрій БОНДАР** Інформація і видавництво в контексті суспільно-політичних трансформацій13
- Олександр БУХТАТИЙ** Реформа комунальної преси в Україні: фінансово-економічні розрахунки, рекомендації та прогнози18
- Микола ДМИТРЕНКО** Особливості становлення інформаційного суспільства в Україні24
- Володимир ЗЕМЛЯНИЙ** Безконтактний удар31
- Василь ЛИЗАНЧУК** Стандарти журналістської професії в умовах інформаційно-психологічної і збройної агресії Російської Федерації проти України33
- Віктор НАБРУСКО** Сміслові та технологічні виклики інформаційної політики України в умовах воєнних загроз35
- Ірина НАБРУСКО** Воєнні загрози як фактор трансформації масової свідомості в умовах українського сьогодення39
- Ірина ПАРТОЛЕНКО** Інформаційна безпека як фактор забезпечення національної безпеки42
- Павло САЦЬКИЙ** Інформаційні потоки в українському суспільстві 1919 року як передумова характеру державотворення УНР45
- Віктор ШПАК** Зміна форми власності комунальних засобів масової інформації як потреба сьогодення47
- Леся ЯРОШЕНКО** Тема безвізу в українських, російських і англомовних медіа: результати медіамоніторингу54

II. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ57

- Антон ДИШЛЕВИЙ** Становлення інформаційного суспільства Бразилії57

Яна МАТЧУК Інформаційно-політичні особливості кампанії до референдуму про незалежність Шотландії.....	61
Олександра ПОЗНАХОРОЕНКО Особливості політичного менеджменту В.Путіна в умовах Євромайдану	66
Надія РАЛКО Інформаційне суспільство Сингапуру	71
Валерій ШКУРОПАТ Національна інформаційна політика Нової Зеландії	75
ІІІ. ПОЕЗІЯ ДЛЯ ДУШІ	79
ІV. ПОСТАТІ	81
V. НЕКРОЛОГИ	82
Пам'яті ПЕТРА МИКОЛАЙОВИЧА БОДНАРА, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Академії наук вищої освіти України, лауреата премії В. П. Комісаренка НАН України і премії НАМН України, доктора медичних наук, професора.....	82
Світла пам'ять про ТЕТЯНУ МАКСИМІВНУ БОГОЛІБ завжди буде в наших серцях	84

I. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР. УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

УДК 329.733

Олена АУЛІНА,
здобувач
кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
ВМУРЛ «Україна»

МІФОЛОГІЧНІ КОМПЛЕКСИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено специфіку зовнішніх міфологічних впливів, що здійснюються з метою домінування в інформаційному просторі України. Запропоновано перспективні напрями протидії таким спробам, зокрема, з використанням міфологічного інструментарію. Проаналізовано особливості формування основними світовими геостратегічними акторами міфологічних комплексів, а також основні структурні й функціональні риси останніх.

Визначено, що міфологічні комплекси є одним із головних системоутворюючих елементів, за допомогою яких вибудовується сучасна соціальна реальність, зокрема й помилкова. Вони задають основні параметри світорозуміння на рівні чуттєво-емоційного сприйняття. Тому міфологічні комплекси досить часто використовують у сучасному інформаційному протиборстві.

На даний момент найбільшого впливу на інформаційний простір України завдають міфологічні комплекси РФ, США, ЄС, а також мусульманські та китайські. Російські міфологічні комплекси деструктивно впливають на український інформаційний простір й у разі їх вкорінення у свідомості громадян України, значно знижуватиметься ефективність політично-ідеологічного впливу нашої держави на різні прошарки суспільства, передусім у її південних і східних регіонах. Унаслідок цього може прогресувати політична деконсолідація суспільства і почнуться серйозні ускладнення у сфері національно-цивілізаційної ідентифікації.

Ключові слова: міфологічний комплекс, політичний міф, політична міфологія, політтехнології, інформаційний простір, геостратегічний актор, міфоконструкт.

Постановка проблеми. Одним із основних спрямувань нинішньої агресії РФ проти України є прагнення домогтися домінування в інформаційній сфері нашої держави. Для досягнення цієї мети російські політтехнологи інтенсивно використовують міфи і міфологічні комплекси, створені для вкорінення в масовій свідомості нашого суспільства уявлень про спільне історичне минуле, етнічну й духовно-культурну спільність з РФ. Зокрема, характеризуючи соціально-економічну основу обох держав, вони роблять акцент на нібито атрибутивній нероздільності України і РФ. У політико-ідеологічній сфері спостерігаються використання конструкцій оксюморонного зразка, а також одночасне нагадування про військове братерство в роки Другої світової війни і чіпляння ярлика «фашисти» на громадян України, які виступають проти російської експансії. Крім того, в умовах такої гібридної війни РФ проти України на вітчизняну інформаційну сферу міфологічний вплив також чинять інші геостратегічні актори.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що чимало вітчизняних і зарубіжних авторів звертаються до тем політичної міфології та

інформаційної війни. Різні аспекти цих феноменів висвітлено в роботах таких українських дослідників, як: О. Вусатюк, М. Дмитренко, О. Кривчикова, В. Лисенко, О. Литвиненко, І. Лосів, О. Нестайко, М. Литвиненко, О. Онопко, А. Полисаєв, Г. Почепцов, Н. Пробийголова, Ю. Шайгородський, О. Яремчук; зарубіжних – М. Волковський, С. Кара-Мурза, А. Кол'єв, А. Лосєв, А. Манойло, С. Расторгуєв, Н. Шестов, А. Цуладзе, С. Рендалл, К. Флад та інші. Проте слід зазначити, що немає досліджень, присвячених власне міфологічному складнику інформаційного протиборства та одному з його найважливіших компонентів – міфологічним комплексам. З огляду на це постає гостра потреба у вивченні особливостей використання перспективних технік міфологічного впливу, зокрема в межах міфологічних комплексів.

Метою статті є з'ясування специфіки формування міфологічних комплексів з боку основних світових геостратегічних акторів, дослідження міфологічного впливу на українську аудиторію й пошук можливостей використання політичних міфів в інтересах нашої держави.

Виклад основного матеріалу.

У науковій практиці є кілька основних підходів до осмислення поняття «міфологічний комплекс». На думку А. Лосева, міфологічний комплекс – це будь-які смислові зв'язки між елементами, що утворюють міф [3, с. 321 – 335].

А. Добрякова та А. Миколаєва вважають, що міфологічний комплекс є корпусом міфів, пов'язаних з якоюсь однією темою: драконом, сонцем тощо [4, с. 290]. На думку О. Онопка, комплекси політичних міфів є атрибутами держав-імперій, які використовуються для поширення їхнього впливу і цивілізаційних форм [5, с. 82].

Міфологічні комплекси є одним із головних системоутворюючих елементів, за допомогою яких вибудовується сучасна соціальна реальність, зокрема й помилкова. Вони задають основні параметри світорозуміння на рівні чуттєво-емоційного сприйняття. Крім міфологічних комплексів, у формуванні соціальної реальності беруть участь окремі міфи, а також їхні пригнічені (відповідно до логіки нашого дослідження) міфологічні форми (казки, легенди) і квазіміфологічні форми (фейки).

На нашу думку, міфологічні комплекси, які досить часто використовують у сучасному інформаційному протиборстві, структурно (з граничною морфологічною умовністю) складаються з трьох рівнів. Перший рівень становлять архаїчні міфи, що є загальними для більшості країн і цивілізацій. Другий рівень – національні міфи. Вони мають традиційні риси для конкретної етносоціальної спільноти і можуть розглядатися як національні (не плутати зі складеним Великим національним міфом). Третій рівень міфологічного комплексу – це сучасні міфи, які штучно створюються на конкретне політичне замовлення. Стійкість таких конструкцій пов'язана з наявністю загальної міфологеми, адаптованої для кожного рівня за допомогою варіативних змін, що є другорядними (несутнісними).

Нині можна виокремити кілька країн або груп країн, які завдяки своєму військовому і/або економічному потенціалу істотно впливають на світову політику. Відомий американський політолог З. Бжезинський досить вдало дефінував їх як геостратегічних акторів [1]. Водночас сучасні міфотворці, діючи в інтересах цих акторів, використовують креативні підходи, що спираються на цивілізаційні принципи, які запропонував А. Тойнбі. Отже, надалі ми будемо вживати термін «геостратегічні актори» в ширшому, порівняно з базовою концепцією З. Бжезинського, розумінні.

У 1920 – 1940 рр. основними геостратегічними суперниками були країни Заходу (на чолі із США) та СРСР, який після розпаду передав свою спадщину РФ. Після антиколоніальних революцій на світову арену вийшли ще два претенденти на геостратегічне лідерство: Китайська Народна Республіка і країни ісламського світу. Усі названі вище суб'єкти світової

політики як геостратегічні актори мають розвинену систему міфологічних комплексів, коріння яких беруть початок у «римському міфі», що попри все прагне піднести і виправдати свою цивілізацію, зокрема, легітимізуючи військово-політичну експансію під приводом необхідності реалізувати історично-місіонерське призначення. Китай, як спершу здається, вибивається із загального ряду, але насправді має автентичні аналоги «римського міфу». Ісламська цивілізація в релігійно-культурному аспекті дуже близька до західного світу, починаючи з віросповідання і заволодіння на початковому етапі своєї експансії елінізованими (романізованими) територіями, закінчуючи спробами вестернізації і знайомством на власному досвіді з розробками США та їхніх союзників у сфері «soft power».

Для міфологічних комплексів геостратегічних акторів, що належать з релігійно-культурного погляду як до авраамічної традиції, так і до конфуціанської (але значно менше), стрижневою є міфологема порятунку людства від всесвітньої катастрофи. В універсальних архаїчних конструкціях йдеться про потопа і подібні до них виклики глобального масштабу, що розгортаються на тлі вічної дихотомії добра й зла. З цим пов'язана і місіонерська спрямованість міфів (це стосується насамперед національного рівня зазначених міфологічних комплексів). Наприклад, міфологічні комплекси західних геостратегічних акторів сфокусовані на превалюванні індивідуального в контексті загальноліберальної ідеї.

Усім відомий національний міф про «Велику американську мрію» переконує громадян США та інших країн світу, що саме в Сполучених Штатах Америки створено необхідні соціально-політичні умови для досягнення максимального успіху. Йдеться про перетворення рядового індивіда на американського культурного героя-мільйонера, який завдяки своїм здібностям і наполегливій праці, а також мудрому й справедливому державному устрою, потрапив з темного минулого у світле майбутнє. Одним з основних трендів сучасної американської міфології стає інформаційно-психологічне забезпечення збройної боротьби США на чолі «всього вільного світу» проти терористичної загрози і на захист демократії.

У міфологічних комплексах провідних західноєвропейських країн акцент дещо зміщений із зони меркантильності у сферу традиційних для цього регіону атракцій, виражених у відомому слогані часів Великої французької революції «свобода, рівність і братерство». На їхній основі сьогодні створюють політичні міфи про Європейський Союз як мало не єдиний осередок справжніх загальнолюдських (загальноєвропейських) цінностей, які «досвідченому людству» необхідно поширювати (бажано мирним шляхом) в країнах третього світу. Водночас на території ЄС вживають заходів із протидії

російській інформаційній агресії, зокрема тій, яка орієнтована на вихідців з колишнього СРСР і доволі часто ґрунтується на політичній міфології. Зокрема, Європейська служба зовнішніх зв'язків реалізує два російськомовних проекти «Огляд дезінформації» та «Дайджест дезінформації» [2].

Ісламський геостратегічний актор з одного боку є надзвичайно різноманітним (розподіл на сунітів і шиїтів, монархічний і псевдореспубліканський державний устрій тощо), з другого – ефективно мобілізований на основі ісламської солідарності. Яскравим прикладом останньої є спільна допомога афганським моджахедам з боку непримиренних ідеологічно-політичних супротивників Ірану і Саудівської Аравії в часи радянського вторгнення до Афганістану. Основна мета різних мусульманських течій сьогодні – створення умов для відродження світового халіфату як універсальної ісламської домінанти планетарного масштабу.

Розвиток китайської держави багато століть триває за імперським зразком, одним з атрибутів якого є постійне розширення контрольованої території. Цим китайська політика нагадує водночас і російську, і західну. Як і Росія, Китай активно приєднував до імперського ядра різні за етнічним і релігійним складом регіони, намагаючись якщо не повністю асимілювати їхнє населення, то хоч би максимально інтегрувати їх до загальнокитайського співтовариства. Крім того, упродовж останніх десятиліть у США та інших країнах світу триває китайський економічний експансіонізм, який нагадує підходи західних країн, зокрема Великої Британії, до формування й утримання підконтрольних територій. Ця ситуація позначилася й на політичній міфології КНР.

Російські міфологічні комплекси мають єдине із західними комплексами ядро – порятунок людства через просування власної ідеології. Після краху соціалістичної системи й розпаду СРСР, який позиціював себе захисником «усього прогресивного людства», Кремль опинився перед складним завданням: сформулювати базову міфологему в новій редакції. Оскільки російські інтереси у світовому масштабі мало кого цікавлять, крім самих росіян, в сучасних умовах національно-традиційний рівень російських міфологічних комплексів вибудовується навколо міфологем «Великої Росії» (переважно для внутрішнього використання) і «Російського світу» (наднаціонального рівня). З ними корелюються міфи наступного рівня, які ґрунтуються на уявленнях про «слов'янське братерство» і належать до вужчого сегмента «російсько-українського братерства», «однієї історичної долі народів» (а отже і майбутнього) тощо. Іноді зазначені міфи втілюються у формі «панрусизму» або інших ідеологічно близьких конструктів [8].

У формуванні російських міфологічних комплексів активну роль відіграють потужні політтехнологічні центри РФ, наприклад Російський інститут

стратегічних досліджень (РІСД), який у своїй діяльності приділяє велику увагу створенню міфів третього рівня (відповідно до запропонованої в статті класифікації). За останні роки РІСД фактично було переформатовано з науково-дослідного в пропагандистський орган. Цьому особливо сприяла його власна телевізійна студія «РІСД ТБ», у телемовленні якої багато часу відведено для просування корисної Кремлю політичної міфології [7]. Якщо відбуватиметься вкорінення і/або активація подібних міфологічних конструкцій у свідомості громадян України, значно знижуватиметься ефективність політично-ідеологічного впливу нашої держави на різні прошарки суспільства, передусім у її південних і східних регіонах. Унаслідок цього може прогресувати політична деkonsолідація суспільства і почнуться серйозні ускладнення у сфері національно-цивілізаційної ідентифікації.

Усі перелічені в статті геостратегічні актори намагаються домінувати в інформаційній сфері України. Росія вважає територію нашої держави зоною своїх життєво важливих інтересів, яка за певних умов може бути інтегрованою з євразійським співтовариством під егідою Кремля. Для США і, особливо ЄС, Україна є важливим елементом безпеки, що відмежовує південно-східні кордони ЄС від Росії. Ісламські країни сприймають нашу державу як зручний транспортно-логістичний центр безпосередньо біля кордонів ЄС, що сприятиме також подальшому поширенню ісламу в європейському регіоні. Для Китаю сусідство України з ЄС привабливе передусім в економічному аспекті.

Отже, основні світові геостратегічні актори проводять інформаційно-психологічні операції, кінцевим результатом яких повинно стати «перепрограмування (переорієнтація) зазначеної групи суб'єктів на виконання цільових дій» [6, с. 115]. У таких операціях, як уже зазначалося, інтенсивно використовуються міфоконструкти, що спираються на відповідні міфологічні комплекси. Україну очікує розсіювання і так значно обмежених ресурсів, що є в її розпорядженні, якщо вона намагатиметься симетрично протидіяти зусиллям вищезазначених геостратегічних акторів. У найкращому випадку наслідком таких дій буде збереження наявного статус-кво, у найгіршому – несвідоме надання допомоги одному із світових геостратегічних акторів, який зможе посилити свій інформаційний вплив за рахунок інших гравців.

Висновки.

Для успішної протидії спробам геостратегічних акторів досягти домінування в інформаційній сфері України, зокрема, за допомогою використання міфологічних комплексів, нашої державі потрібно зосередити зусилля:

- 1) на стратегічному рівні – на розробленні концепції національного міфологічного комплексу України;
- 2) на тактичному рівні:
 - на формуванні умов для інформаційної конкуренції геостратегічних акторів (зокрема РФ і Туреччини –

у межах «панрусизму» і «пантюркізму» на тимчасово окупованій території Криму) за допомогою системного просування політичних міфів, які ґрунтуються на національному міфологічному комплексі України; – на створенні спеціалізованих інформаційних ресурсів в Україні з метою просування цілеспрямованої інформації для нейтралізації антиукраїнських міфологічних атак ззовні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бжезинский З. Выбор: мировое господство или глобальное лидерство / З. Бжезинский. – Москва : Международные отношения, 2005. – 288 с.
2. Европейская служба внешних связей. Обзор дезинформации. Неделя 15. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.eas.europa.eu/top_stories/2016/180216_ru.htm.
3. Лосев А. Греческая мифология. Мифы народов мира : энциклопедия в 2 т. // А. Лосев ; [гл. ред. С. А. Токарев]. – Москва : Советская энциклопедия, 1980. – Т. 1. – 976 с.
4. Николаев А. С. Исследования по индоевропейской именной мифологии / А. С. Николаев. – Санкт-Петербург : Наука, 2010. – 438 с.
5. Оношко О. «Міфічна імперія» та імперська міфологія / О. Оношко // Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». – 2014. – № 3. – С. 82 – 85.
6. Расторгуев С. П. Информационные операции в сети Интернет / С. П. Расторгуев, М. В. Литвиненко ; [общ. ред. А. Б. Михайловского]. – М. : АНО ЦСОиП, 2014. – 128 с.
7. РИСИ ТВ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.risstv.ru/page/1/?s=миф>.
8. Смирнов Л. Мифы и реалии славянского единства [Электрон. ресурс] / Л. Смирнов . – Режим доступу : <http://www.riss.ru/smi/16820/>.

SUMMARY

In the article the specificity of external mythological influences, carried out with the purpose of domination in the information space of Ukraine, is explored. Proposed ways of counteracting such attempts, in particular, using mythological tools are proposed. The peculiarities of the formation of the main world geostrategic actors of the mythological complexes, as well as the main structural and functional features of the latter, are analyzed.

Among them it is determined that mythological complexes are one of the main system-forming elements, through which the modern social reality is built up, in particular, it is erroneous. They set the basic parameters of worldview at the level of sensory-emotional perception. Therefore, mythological complexes are often used in modern information confrontation.

At the moment, the mythological complexes of the Russian Federation, the USA, the EU, as well as Muslim and Chinese, have the greatest influence on the information space of Ukraine. Russian mythological complexes have a destructive effect on the Ukrainian information space, and in the event of their rooting in the minds of Ukrainian citizens, the effectiveness of the political and ideological influence of our state on different sections of society, especially in its southern and eastern regions, will be significantly reduced. As a result, political deconsolidation of society may progress and serious complications in the field of national-civilization identification will start.

Key words: *mythological complex, political myth, political mythology, political science, informational space, geostrategic actor, mythological constructs.*

Валерій БЕБИК,

*доктор політичних наук, професор,
голова правління Всеукраїнської асоціації
політичних наук*

КІНЕЦЬ ГІБРИДНОГО РОСІЙСЬКОГО РЕЙХУ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Інформаційне суспільство, яке формується на сучасному етапі розвитку людства, потребує досліджень базових категорій глобальної інформаційно-комунікаційної сфери: інформаційної сфери, інформаційної влади, інформаційних комунікацій, принципів і функцій інформаційних комунікацій, способів інформаційних комунікацій, функцій засобів масових комунікацій.

Формування глобального інформаційного суспільства породило проблеми інформаційних війн, інформаційних військ та інформаційної безпеки. У Росії інформаційне суспільство сформувалося у вигляді гібридного російського рейху, який є різновидом російського православного фашизму.

Сучасне інформаційне суспільство України характеризується формуванням ліберальної інформаційної моделі. В умовах війни Росії проти України потрібно здійснювати захист інформаційного українського суспільства проти агресора.

Ключові слова: інформаційне суспільство, гібридний російський рейх, російський православний фашизм, інформаційні війни, інформаційна безпека.

Проблему війни Росії проти України, яку з подачі російських інформаційних військ часто називають гібридною, потрібно розглядати не тільки в контексті військових дій російської армії та спецслужб на території України, але і в контексті проблем формування глобального інформаційного суспільства та національної моделі інформаційного суспільства України [3].

Головне поле битви в російсько-українській (гібридній чи інформаційній) війні знаходиться в глобальному інформаційному просторі та національному інформаційному просторі України і характеризується активним використанням противником сучасних інформаційно-комунікаційних технологій: ефірного, кабельного, супутникового телебачення і радіо, мобільного зв'язку, соціальних мульти-медіа систем та мереж, газет, журналів і книг [2].

Ефективно і якісно дослідити ці проблеми можна за допомогою науково-методичного інструментарію інфо-глобалістики – науки, яка досліджує інформаційні структури, інформаційні відносини, інформаційну свідомість та інформаційну діяльність в умовах формування глобального інформаційного суспільства [3].

Термін «інформаційне суспільство» почали активно використовувати в науковій літературі та журналістиці в 60-х роках ХХ ст. вчені з різних країн: Юдзіро Хаяші, Фріц Махлуп, Тадао Умесао, Деніел Белл та ін. [3].

Сутність інформаційного суспільства, на думку вказаних дослідників, полягає в тому, що людська цивілізація після аграрної та індустріальної стадій переходить в інформаційну стадію, коли інформаційно-комунікаційні ресурси стають більш важливими, ніж ресурси матеріально-технічні [1].

Саме тому, на нашу думку, класичні війни, які традиційно спиралися на армію, людські та матеріально-технічні ресурси ведення бойових дій, поступилися гібридним війнам, які спираються на інтелектуально-технологічні ресурси, інформаційні війська, спецслужби і, меншою мірою, на традиційні військові ресурси ведення бойових дій.

Відповідно, змінилися і масштаби використання тих чи інших родів військ – залежно від театру військових дій (ТВД).

У традиційних війнах класичний ТВД характеризувався різними ступенями та комбінаціями використання сухопутних, військово-морських і військово-повітряних сил з відповідним ідейно-про-

пагандистським та інформаційно-психологічним забезпеченням військових операцій.

В умовах інформаційного суспільства [4] гібридний ТВД – це глобальний та національний інформаційний простір і суспільна свідомість країни чи групи країн, які є об'єктом тривалої ідейно-політичної, соціально-економічної, соціально-психологічної та інформаційно-комунікаційної агресії, після якої використовують війська спеціального призначення і (в обмеженій кількості) військові частини традиційних родів військ.

Отже, часи характерних для ХХ ст. класичних війн – із масштабним використанням розвідки, авіації, бронетехніки, ракетно-артилерійських систем, піхоти, ВМФ та допоміжних спеціальних військових частин ідейно-пропагандистського та інформаційно-психологічного забезпечення відійшли в минуле.

На початку ХХІ ст. їм на зміну прийшли гібридні війни, які характеризуються використанням різноманітних (несилових) заходів:

- військово-політичних, соціально-економічних та науково-технологічних впливів (політико-дипломатичних, фінансово-економічних, науково-технологічних санкцій);
- ідейно-політичних, соціально-психологічних та інформаційно-комунікаційних впливів (руйнування традиційних культурно-політичних цінностей, пропаганди, деморалізації);
- спеціальних заходів впливу (СЗВ) та спеціальних інформаційних операцій (СІО), спрямованих на створення відповідних умов і мотивацію здійснення вказаних вище впливів.

Після тривалого і масового використання вказаних чинників впливу вступають в бій окупаційні війська агресора. Але, якщо в умовах традиційної війни бойові дії здійснюються на масовому організаційно-військовому рівні (фронтів, армій, дивізій, полків), то в умовах гібридних війн бойові дії здійснюються на рівні малих і середніх військових підрозділів (батальйонів, батальйонних груп, рот, взводів, загонів спецпризначення, диверсійно-розвідувальних груп).

В цьому контексті варто звернути увагу на те, що в умовах формування інформаційного суспільства до складу інформаційних військ [5] мобілізують будь-які суб'єкти інфо-комунікаційної діяльності [1], які мають вплив на інформаційний простір та суспільну свідомість противника і власних громадян:

- засоби масової комунікації (ЗМК): ефірні, кабельні, супутникові, комп'ютерні мульти-медіа мережі,

сайти, блоги, паперові та електронні книги, газети тощо;

- суспільні урядові (органи влади) і неурядові (громадські - суспільно-політичні, релігійні, освітні, професійні та ін.) організації та установи;
- лідери громадської думки (формальні і неформальні).

В інформаційному суспільстві ЗМК є невіддільною основою політичної системи суспільства та функціонування демократичних технологій. А сама демократія, її ціннісні і нормативні засади дозволяють людині вийти за межі її особистого життєвого досвіду і прямо чи опосередковано включитися до процесів політичної діяльності [2].

У сучасному інформаційному суспільстві громадська думка формується, насамперед, під опосередкованим впливом засобів масової комунікації, через які правляча політична еліта намагається переконати громадян у своїй легітимності і доцільності свого подальшого перебування при владі [1].

В аграрну та індустріальну епоху найважливішими ознаками рівня розвитку держави були загальний стан економіки, науки, техніки, промисловості, сільського господарства, озброєння, наявність території, людських ресурсів, запасів корисних копалин тощо.

Проте формування глобального інформаційного суспільства вивели на перші місця рівень розвитку інтелектуального капіталу суспільства, характер і ступінь поширення інформаційно-комунікаційних технологій, частка останніх в національному валовому внутрішньому продукті (ВВП) на душу населення, частка людей, зайнятих в інфо-секторі національної економіки тощо [4].

Інформаційна глобалізація трансформує традиційні види інформації (політичну, економічну, правову, соціальну, культурно-масову, науково-технічну) у нові види, з'єднані в глобальні інформаційні потоки, які інтенсифікують процеси інфо-комунікації між суб'єктами глобального світу, державами і народами, владою і громадянами.

Для політичної сфери суспільства значення інформаційно-комунікаційних ресурсів важко переоцінити, оскільки саме через створення, накопичення, систематизацію і розповсюдження інформації влада може поширювати в суспільстві свої ідеї та рішення, впливати на громадян. Відтак, ми можемо стверджувати, що політична комунікація може розглядатися як спосіб існування самої політики [2].

Теж саме ми можемо сказати і стосовно інформаційних війн, які є важливим компонентом гібридних війн і спрямовані на поширення в певному суспільстві (з метою впливів на суспільну свідомість) певних цінностей, ціннісних орієнтацій та ідей, спрямованих на руйнування традиційних цінностей та культури вказаного суспільства та деформацію його суспільної свідомості.

Ідеологія і доктрина функціонування глобального інфо-суспільства об'єктивно створюють умови для здійснення демократичного контролю громадян за діяльністю влади, безпосередньої участі громадян в процесах управління суспільством, підвищення ефективності суспільного менеджменту, забезпечення симетричної комунікацій між владою і громадянами.

З теоретичної точки зору, українська модель інформаційного суспільства, яка почала формуватися на сучасному етапі українського державотворення (90-х роках ХХ ст.), в основному відповідає світовим ліберально-демократичним стандартам [2].

У нас є всі підстави стверджувати, що, порівнюючи з такими тоталітарними країнами, як Росія – Путіна чи Німеччина – Гітлера, в Україні на даному етапі формується досить демократична модель інформаційного суспільства.

Проте Україна (з подачі західних експертів) припустилася помилки, під час переходу від тоталітарної до демократичної політичної моделі суспільного устрою, фактично знищивши державний вплив на національну інформаційну сферу і надмірно лібералізувавши національний інформаційний простір [4, 06:50-07:06].

В цей же час провідні країни Європи (Франція, Німеччина, Велика Британія, Польща) та Азії (Китай, Японія, Індія, Південна Корея) захищали власну національну культуру та свій інформаційний простір від надмірних впливів із-за кордону.

Напевно, французька модель інформаційного суспільства характеризується наявністю потужної групи державних мас-медіа і водночас широкими правами громадськості та журналістського середовища.

Водночас, як свідчить заступник голови правління ВАПН Євгенія Макаренко, у Франції громадський контроль в кожній редакції газети чи телебачення здійснює спостерігач від громади. І якщо громаду не влаштовує інформаційна політика редакції ЗМІ, громада може подати до суду [4, 10:22-10:55].

У нас же, як зазначає колишній президент Національної радіокомпанії України Віктор Набруско, були приватизовані практично всі державні теле- і радіостанції, журнали та газети, розпродані редакційно-видавничі комплекси, дуже вільно роздавалися ліцензії на створення нових ЗМІ не тільки представникам українського бізнесу, але й іноземцям, зокрема, росіянам [4, 6:50-07:06].

Все це зіграло негативну роль під час російської агресії проти України, оскільки внаслідок вказаних дій з роздержавлення інформаційних структур, принаймні, на перших етапах ведення гібридної війни Росії проти України, через об'єктивні та суб'єктивні причини наша держава виявилася неспроможною протидіяти інформаційним військам агресора.

Народ без мови, без національних мас-медіа, без національної церкви, без школи – це біомаса для чужої культури і духовності, а відтак – і раби для окупаційних військ і ворожої державності.

Отже, інформаційна безпека дуже тісно пов'язана не тільки з безпекою економіки та військовою безпекою, але і з безпекою національного культурного середовища.

В цьому зв'язку питання мовного квотування в системі національної освіти та українських мас-медіа є фактично питанням життя і смерті української цивілізації і української держави.

Мовні і релігійні питання активно використовують інформаційні війська російського православно-фашизму, перекручуючи реальний стан справ в Україні. Незважаючи на те, що в Сімферополі на момент (тимчасово!) російської окупації у 2014 р. була лише одна українська гімназія, інформаційні війська Росії активно використовували пропагандистську брехню про так зване «ущільнення інтересів росіян в Криму».

Після окупації Українського Криму цю єдину українську гімназію в Сімферополі одразу закрили, що свідчить про те, що української мови російські фашисти бояться більше, ніж американських ядерних ракет.

Нам слід усвідомити, що до складу інформаційних військ Росії, які діють проти України, включені всі наявні ресурси: мас-медіа, спецслужби, культурно-освітні та спортивні організації, Російська православна церква, яка діє в Україні під брендовим прикриттям «Української православної церкви».

Всі вони переконують, що російські окупанти – то нібито «брати», що українці як нація не існують, а входять до так званого «руського міра», котрий, насправді, є п'ятою колоною російського фашизму.

У рамках цієї п'ятої колони «руського міра», який насправді є світом російського фашизму, в Україні поруч з російськими мас-медіа продовжують свою підривно діяльність російський рубль, російські банки, російський бізнес, російські оператори мобільного зв'язку (які передавали російським окупантам координати українських солдатів під час війни на Донбасі), російські соціальні мережі (попри офіційну і не дуже ефективну заборону).

Всі ці організаційні структури російських гібридних військ мають бути заборонені в Україні, націоналізовані і використані в боротьбі проти російського агресора.

В цілому слід відзначити, що в даний момент в Україні функціонує спектр різноманітних за соціально-політичною спрямованістю медіа-груп, наявна достатньо розвинена мережа інформаційних теле- і радіоканалів, які активно використовують прямі ефіри та on-line-журналістику, дуже активним є український сегмент в глобальних соціальних мережах.

Ідеологія інформаційного суспільства передбачає: першість інформації серед інших ресурсів; домінування інформаційного сектора в економіці; перетворення інформації, знань та кваліфікації людини на головні фактори влади і управління [3].

Слід особливо підкреслити, що процеси глобалізації в економіці, політиці, соціальній та духовній сферах відбувалися на основі революційного запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Перехід на сучасні інформаційно-комунікаційні технології та мульти-медіа платформи кардинально змінив не тільки особливості продукування, обробки та трансляції інформаційних масивів та повідомлень, але й особливості та технології сприйняття інформації суспільною свідомістю.

Зокрема в умовах масованої дії потужних інформаційних потоків, побудованих на маніпулятивних соціально-психологічних і інформаційно-комунікаційних технологіях (особливо в умовах інформаційної війни), надзвичайно актуалізувалися проблеми визначення правдивості інформації та її раціонального сприйняття суспільною свідомістю.

Зрозуміло, що інформаційні війська противника завжди спрямовані на руйнування національного інформаційного простору та суспільної свідомості суспільства, яке є об'єктом нападу.

На українському прикладі ми можемо відзначити, що національний інформаційний простір України формується в складних геополітичних та цивілізаційно-культурних умовах: недостатньо сильної держави, олігархізованих і де-українізованих мас-медіа, потужного впливу засобів масової інформації нашого ворога – Росії.

На думку професора Державного університету Ілії (Грузія) Олега Панфілова, в умовах гібридної війни потрібно, щоб журналісти не користувалися російськими джерелами інформації, які є неправдивими і такими, що використовуються для інформаційної війни проти України [4, 11:30-12:13].

Стратегічно важливими є й головні ідеологічні пріоритети, які мають бути покладені в основу функціонування національної моделі інформаційного суспільства в умовах ведення проти нього гібридної війни.

На думку французького дослідника Бертрана Коста, найбільшою проблемою України сьогодні є те, що її розглядають у світі як країну з двома націями (українці і росіяни). І пріоритетом тут має бути створення політично інтегрованої нації на одних спільних демократичних цінностях [4, 11:12-11:36].

В цьому зв'язку, враховуючи наявність в Україні великої кількості людей, які користуються в соціальній комунікації російською мовою, на думку грузинського експерта Олега Панфілова, поки українська мова не відновить свої позиції в інформаційній сфері, потрібно протистояти російській інформацій-

ній агресії і робити українські новини російською мовою [4, 5:30-06:07].

Важливою ідеологічною проблемою в Україні є проблема російсько-української війни та окупації російським фашизмом Криму і Донбасу. Рада Федерації (верхня палата парламенту) Росії в 2014 році проголосувала за введення військ в Україну і таким чином фактично оголосила Україні війну, яку українська влада і досі юридично кваліфікує як «антитерористичну операцію».

Директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т.Шевченка Валерій Копійка вважає, що події за участю російських військ в Криму і в Донецькому регіоні не є внутрішнім конфліктом [4, 12:41-13:08]. Це, по суті, імперіалістична війна Росії проти України і нам про це треба активно розповідати у світовому інформаційному просторі.

Розпочавши гібридну війну проти України і зруйнувавши правовий світовий порядок, який було встановлено після 1945 року, Росія фактично розв'язала Третю світову війну проти всього цивілізованого світу, який поступово починає розуміти всі небезпеки гібридних воєн російського фашизму.

Тому гібридний російський рейх, на думку експертного середовища, не має шансів на виграш, оскільки ресурсно просто не здатен конкурувати з провідними глобальними гравцями (США, КНР, ЄС, Японією та Індією).

В найближчій історичній перспективі Росія, напевно, припинить своє існування (або «конфедерується»):

- незважаючи на велику територію, чималі енергетичні ресурси і потужний ядерний потенціал;
- зважаючи на невеликі людські ресурси і виродження російської нації, науково-технологічну відсталість та неспроможність корумпованої російської еліти здійснювати модернізацію економічної і політичної системи РФ.

Падіння гібридно-фашистського політичного режиму в Росії, на нашу думку, буде значно прискорено:

- енерго-технологічною революцією (переходом на нові, відновлювані джерела видобування електроенергії);
- фінансово-економічними і науково-технологічними санкціями проти Росії (за окупацію Криму і Донбасу, підтримку ІДІЛ та втручання у внутрішні справи країн НАТО);
- консолідацією глобальних держав в протистоянні інформаційній експансії Росії в глобальному інформаційному просторі;
- «гібридними технологіями» повернення Манчжурії до складу КНР, яка прагне повернути свої землі відповідними методами економічної та етнічної політики на Далекому Сході;
- політико-дипломатичними та економічними діями Японії, яка прагне повернути о. Сахалін та Куріли;
- «технологіями руйнування Берлінської стіни» з боку ФРН, яка складними дипломатично-економічними іграми (рано чи пізно) захоче повернути окупований росіянами Кеніксберг.

Сучасний досвід українського державотворення показав, що Україна вибрала ліберальну модель формування інформаційного суспільства. В результаті держава фактично віддала національний інформаційний простір вітчизняним та зарубіжним олігархам, які в критичні часи працювали (і продовжують працювати) проти України.

Але зробити належні висновки ніколи не пізно. Експерти з національної безпеки вважають, що нам потрібно в Конституції України, як в суспільному договорі, визначити взаємовідносини нації, як замовника на послуги держави, і держави, яка має надавати українському суспільству ці послуги. Особливо – в інформаційно-комунікаційній сфері, яка стає провідним театром військових дій (ТВД) в умовах гібридної війни проти Росії.

Після внесення вказаних змін до Конституції України, на нашу думку, Україна має сформулювати нову концепцію національної та інформаційної безпеки – з урахуванням світового (американського, китайського, французького, німецького, британського та ін.) досвіду, що дозволить захистити націю від руйнівних впливів глобального світу і російської інформаційної агресії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бебик Валерій (2009). Політологія: наука і навчальна дисципліна. Київ: Каравела. – 496 с.
2. Bebyk W. (2012). Polityczna prakseologia: teoria, metodologia, praktyka. Panstwo i prawo wobec wspolczesnych wyzwan. Teoria i filozofia panstwa i prava oraz aksjologia demokracji i ocrony praw czlowieka. Ksiega jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni. – Torun, 2012. – S. 139-147.
3. Bebyk Valeriy (2016). INFO-GLOBALIZATION: INFO-POWER, INFO-DEMOCRACY, INFO-COMMUNICATION. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal, 01 (09), pp. 72-81. - Available at: http://sp-sciences.io.ua/s2304117/bebyk_valeriy_2016._info-globalization_info-power_info-democracy_info-communication._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_01_09_pp_72-81
4. Інформаційне суспільство України. Фільм Валерія Бебика (2016) [Video]. -Availableat:<https://www.youtube.com/watch?v=G4Cqv5Oyy8s>
5. Інформаційні війни. Фільм Валерія Бебика (2016) [Video]. -Availableat:https://www.youtube.com/watch?v=Db7I_FzABLw

6. Інформаційна безпека. Фільм Валерія Бебика (2016) [Video]. -Availableat:<https://www.youtube.com/watch?v=-CynL-Mjot6k>

REFERENCES

Formation of the information society needs to research the basic categories of information and communication areas: information sphere, information power, information communications, principles and functions of information communications, information communications methods, functions, means of mass communication.

The formation of a global information society has caused the problems of information wars, information troops and information security. In Russia, the information society was formed in the form of a hybrid Russian reich, which is a kind of Russian Orthodox fascism.

The modern information society of Ukraine is characterized by the formation of a liberal information model. In conditions of Russia's war against Ukraine, it is necessary to protect the information society of Ukraine against the aggressor.

Key words: *information society, hybrid Russian reich, Russian Orthodox fascism, information wars, information troops and information security.*

Юрій БОНДАР

кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних комунікацій
Інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЯ І ВИДАВНИЦТВО В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

АНОТАЦІЯ

Розглянуто генезис, розвиток та проблематику досліджень суспільно-політичних трансформацій. Зроблено висновок про наріжну залежність суспільного поступу, а також успіху здійснення сучасних суспільно-політичних трансформацій, від інформаційного розвитку суспільств, наявності розвиненої інформаційної інфраструктури і засобів масової комунікації, які забезпечують високий рівень інформаційного обміну і залучення соціуму в процеси прогресивних перетворень. На думку автора, кількість і обіг інформації є визначальними для поступу суспільства, вони – критерії оцінки суспільного стану і розвитку.

Ключові слова: *трансформації, модернізація, глобалізація, інформація, видавництво.*

Підвищена увага до проблематики трансформацій, як і до тлумачення терміну трансформація, виникла наприкінці останньої чверті ХХ століття, коли розпочалися історично значущі суспільно-політичні зміни спершу в країнах так званого соціалістичного табору, насамперед Східної і Центральної Європи, а потім і в «цитаделі» комунізму – Радянському Союзу.

Дослідники розрізняють види трансформацій залежно від, так би мовити, сфери практики і результатів перетворень. Так, трансформації в соціумі зумовлюють зміни, що стосуються його внутрішнього «самопочуття», коли досягається, скажімо, вищий рівень чи стан упорядкованості всього суспільного співжиття, долаються соціальні дисгармонії. Політичні трансформації, на відміну від соціальних, мають дещо інший характер. Стосуються вони характеру власне політичної сфери, коли під впливом нових ідей система політики набуває нових ознак та рис, коли змінюються політичні стандарти і моделі поведінки учасників політичного процесу,

а відтак і політична культура всього суспільства. Системні ж суспільно-політичні трансформації спрямовані на кардинальну перебудову всіх сфер суспільних відносин, проте насамперед політичних, що зазвичай призводить до заміни однієї суспільно-політичної системи іншою [9, с. 46]. Слід зазначити й те, що важливою передумовою успішності будь-яких трансформацій є наявність стійкої, продуманої ідеології втілення змін, відсутність якої ставить під сумнів результативність перетворень, а інколи просто унеможлиблює їх.

Трансформації завжди передбачають заперечення, руйнування того, що протистоїть змінам. Найчастіше рушієм трансформаційного поступу є політична опозиція (від лат. *oppositio* – протиставлення) [1, с. 316 – 319]. Так, наріжним чинником суспільно-політичних трансформацій другої половини ХХ століття, що призвели до руйнування тоталітарних і авторитарних режимів у країнах колишнього соціалістичного табору Європи, були опозиційні рухи, що змогли запропонувати суспільству нове

бачення розвитку. Говорячи про опозицію трансформацій, варто наголосити, що вона постає наразі не лише як інакомислення – сукупність критичних щодо існуючого стану речей поглядів та ідей, а й також, чи й насамперед, як діяльність, спрямована саме на зміну, трансформацію панівного стану. Така діяльність, характерна для більшості опозиційних сил, стала домінантою-рушієм європейських перетворень минулого століття, в тім числі в Україні. Зауважимо і, так би мовити, аксіологічність європейських трансформацій, що були спрямовані насамперед на світоглядні основи, суспільну свідомість, цивілізаційні «правила гри».

Проаналізувавши можливості ідеологічного впливу, дослідники підкреслюють, що його рівень вищий і він ефективніший в умовах інформаційно розвиненішого й освіченішого суспільства, де засобами поширення ідей та формування світоглядних парадигм є, відповідно, скажімо, книги, брошури та інші інформаційні «агенти впливу». Прикметне спостереження у зв'язку з цим зробив свого часу одіозний німецький майстер пропаганди Йозеф Гебельс, який, зауважив, що будь-яка влада боїться інтелігентів, людей, які уміють читати і ставити питання, адже від XVI століття усі революції розпочинали саме читачі, вони (революції) розпочинались з книг [11]. Пошлемося наразі й на думку німецького сходознавця кінця XIX – початку XX століть, одного із засновників панавілонізму Гуго Вінклера, який стверджує нерозривність політичних і культурних потрясінь [5, с. 23], а також і на давніші слова давньогрецького філософа-матеріаліста Демокрита, котрий був переконаний, що будь-які суспільні зміни, в тім числі й творення держави – це наслідки цілеспрямованої діяльності людей [13, с. 180]. Суспільно-політичні трансформації, погодимось і ми, фактично невіддільні від культурного процесу: вони впливають один на одного і є взаємообумовлювальними.

Говорячи про системні суспільно-політичні трансформації, варто мати на увазі й те, що вони не «зобов'язані» бути прогресивними. Як реакція на конкретні суспільно-політичні обставини і в якомусь сенсі відповідь на них, зміни можуть мати і часто-густо мають регресивний характер. Такими історичними «реверансами» є, скажімо, відновлення режимів з ознаками тоталітаризму, актуалізація шовіністичних та імперських ідеологій, що вже були засуджені й ніби відкинуті соціумом. Інколи різновекторні трансформації можуть навіть співіснувати чи й переплітатися, що було почасти характерно для процесів перетворень у Радянському Союзі 90-х років минулого століття.

Будь-яка трансформація неможлива без своєрідного перехідного періоду, який дослідники суспільно-політичних змін зазвичай позначають як транзитний. Такий період прикметний суспільною нестабільністю, що може набути характеру

аномії – стану суспільства, коли старі ціннісні норми, ідеологічні орієнтири вже втрачені, а нові не набули суспільної «легітимізації». Суспільство в стані аномії досить-таки вразливе. І саме в такі періоди спостерігається активізація зовнішнього ідеологічного, економічного та в цілому культурно-вартісного впливу на нього [2].

Трансформації сучасного світу постають у різних проявах. Одним із найважливіших є модернізація, яку ми розуміємо як процес осучаснення і стан суспільства, що змінюється.

Теорія модернізації, що виникла на початку 50-х років XX століття, розглядає різні форми оновлення: еволюція (коли зміни відбуваються природнім шляхом і досить-таки повільно), революція (має вибуховий характер і може стосуватися як всього суспільства, так і окремих його сфер) та реформи (зміни відбуваються з різною швидкістю). Модернізація може відбуватися в так само різних сферах. Прикладами, скажімо, економічної модернізації є спеціалізація виробництва, перетворення науки на продуктивну силу, що зумовило розвиток капіталістичних відносин. Соціальна модернізація спричинила, зокрема, формування відкритих суспільств, демократизацію суспільних відносин. Модернізація у культурі проявляється у трансформаціях традиційної моралі, уніфікації та водночас диференціації культури, виникненні масової культури та ін. Політичною модернізацією на різних історичних відтинках є посилення ролі держави, виникнення парламентаризму та політичних партій, утвердження інституту загального виборчого права. Має модернізація завжди і, так би мовити, практичний вимір. У приміром, видавничій сфері явищами модернізації є, наприклад, винахід друкарства, способів друку, сучасні видавничі нововведення тощо.

Інновації в інформаційній сфері радикально позначилися на практиці суспільних та політичних комунікацій. Вони суттєво впливають на управлінську ієрархію суспільства, виводячи процес ухвалення його рішень на горизонтальний «агорний», чи в українському прочитанні – «майданний», рівень, що має потенцію зруйнування «вертикалі» управління, що панує нині.

Напоступальних етапах теоретичного осмислення багатовекторної модернізації дослідники надавали перевагу різним домінантам. Спочатку пріоритетною була концепція економічного зростання, яка розглядала розвиток як універсальний шлях, а отже припускала і можливість нав'язування успішнішими країнами «відсталим» своїх моделей економічного та суспільно-політичного розвитку. У 70 – 80 роках минулого століття таку концепцію переглянули. Причиною стала невідповідність теоретичних постулатів західних ідеологів цінностям національних культур, насамперед азійських, латиноамериканських та африканських народів, що

привело до розуміння неприпустимості механічного копіювання тих чи інших моделей розвитку. Згодом прийшло і розуміння необхідності врахування нарівні з економічними також позаекономічних чинників розвитку (геополітичних, соціальних, культурних, психологічних та ін.). Від кінця ХХ століття концепції модернізації набули ширшого соціально-культурного характеру, що зумовило фактично відмову од догмату євроцентризму, визнання самоцінності цивілізацій, скажімо ісламської, припустимість національних проєктів і форм модернізації, врахування особливостей культури окремих соціумів та ін. Виникло і поняття «альтернативна модернізація» – розвиток на ґрунті суто національної культури, прикладом чого є, наприклад, Японія. Від другої половини 1990-х років зайшла мова також про явище вже постмодернізації, яке дослідники трактують як формування нового типу суспільства, що має інші, аніж модернізм, характеристики, базується на нових інформаційно-комунікаційних можливостях, розширенні свободи людини, вільної від традицій, середовища чи місця проживання (існує, втім, і зворотне бачення розвитку, що ґрунтується на актуалізації традиційних вартостей).

Дослідження розрізняють два типи модернізації, що властиві також і суспільно-політичним трансформаціям. Так звана первинна модернізація (ендогенна – перший тип) відбувається від доби Відродження еволюційним природним шляхом і характерна для країн Західної Європи, США та Канади. Вторинна модернізація (екзогенна – другий тип) відбувається за впливу і участі розвиненіших країн, які стають «постачальниками» фахівців, технологій і форм організації суспільства. Таку модернізацію характеризує нерівномірність соціально-економічного розвитку, створення «анклавів успішності», що, у свою чергу, часто провокує невдоволення регіонів з нижчим рівнем розвитку, стимулює появу фундаменталізму, традиціоналізму та інших подібних ім течій. Можливий, втім, і третій варіант модернізації, так би мовити, ендегенно-екзогенний, коли осучаснення відбувається на основі власних і запозичених досягнень. До таких суспільств належить наразі й Україна.

Слід зауважити, що будь-яка модернізація характерна посиленням конфлікту інтересів різних політичних сил та соціальних груп, усвідомленням учасниками процесу власних політичних інтересів, зростанням значення універсальної етики у суспільних процесах, поєднанням процесів централізації та децентралізації управління, а також і посиленням ролі бюрократії.

Означені тренди цивілізаційного поступу є ознаками ширшого процесу, так званої глобалізації – актуальної загальносвітової та досить-таки суперечливої тенденції розвитку, що спонукає світ до

«об'єднання» й універсалізації «правил гри» в різних сферах та людності в цілому.

Суттєвою рисою глобалізації є безпрецедентне в історії пришвидшення технічного прогресу – розвиток засобів масової інформації, зв'язку та транспорту. Нині, щоб отримати ту чи іншу, скажімо, книжкову новинку, видану, до прикладу, в Америці, тому самому європейцю не потрібно чекати тижнями чи місяцями – верстка готової книги може бути надіслана електронною поштою і виготовлена (надрукована і зброшурована) за технологією «книга на вимогу» буквально одразу, за кілька хвилин [8].

З інформаційно-технологічним поступом набувають розвитку (а почасти ускладнюються) і суспільні комунікативні зв'язки, що безпосередньо впливає на формування масової, втім числі політичної, культури та, відповідно, соціалізацію суспільства. Реалії всеінформатизації дають підстави говорити і про нові тенденції та явища, що виникають у процесі суспільно-політичних трансформацій, практиці функціонування інформаційного суспільства. Такі тенденції та явища, безумовно, потребують уваги й осмислення як у практичному, так і в науково-теоретичному аспектах.

Глобалізація – результат і водночас процес об'єктивного розвитку суспільства – як і будь-який цивілізаційний процес має внутрішні суперечності, котрі залежно від кута погляду на них можна оцінювати зі знаком «плюс» чи «мінус». Власний погляд на проблеми трансформацій, спричинені глобалізаційними, інформаційними зрушеннями, має і відомий економіст, професор Колумбійського університету, лауреат Нобелівської премії з економіки 2001 року за дослідження ринків з асиметричною інформацією Джозеф Стігліц. Його книга «Глобалізація та її тягар», присвячена окресленій тематиці, стала світовим бестселером і була перекладена багатьма мовами [4,14]. Аналізуючи владу глобальних структур, Стігліц твердить, що вона ґрунтується значною мірою саме на інформаційній асиметрії, яка склалася в сучасному світі, коли лідери володіють нееквівалентною кількістю інформації щодо реальної ситуації на ринку, і саме це забезпечує їхню перевагу над іншими учасниками економічних (або ж і політичних) процесів.

На залежність цивілізаційного поступу від інформаційного обігу вказують, окрім Джозефа Стігліца, також інші дослідники, зокрема його колеги з розроблення теорії ринків з асиметричною інформацією Джордж А. Акерлоф та Майкл Спенс, а так само американець Д. С. Робертсон, автор формули «Цивілізація – це інформація». Посилаючися на дослідження останнього, російський економіст Олександр Кисельов пропонує власну, наразі «енергетичну», формулу інформації у суспільному поступі. Відповідно до його бачення цивілізація –

це інформація, в основі якої лежить інформаційна матриця, яка дає змогу людству своєрідно організувати інформаційні потоки, створюючи тим самим у певний період часу знання для наступної розробки технологій, котрі забезпечують вихід на нові джерела енергії масового споживання, що є запорукою виживання людства і створення йому досконалішого рівня якості життя [10]. На думку вченого, яку він виклав у монографії «Роль інформаційного суспільства, що народжується, у розвитку світової цивілізації», головне завдання інформаційного суспільства – це досягнення такого рівня інформованості соціуму, котрий дасть змогу здійснити наступний грандіозний технологічний прорив, що забезпечить вихід на новий, вищий цивілізаційний рівень [10].

Про наріжність інформаційного чинника у процесах трансформацій ведуть мову і українські вчені. Інформаційний складник є наріжним у здійсненні будь-яких трансформацій. Як вказує відомий український науковець-економіст Степан Вовканич, будь-які зміни, нововведення розпочинаються із поширеної інформації, що й обумовлює власне інформаційну природу змін. Що, у свою чергу, висовує особливі й підвищені вимоги до якості інформації, її об'єктивності, точності, вичерпаності, її відповідності цивілізаційним тенденціям, а також і базисним гуманістичним цінностям [6, с. 210].

У своєму аналізі суспільних трансформацій в умовах глобалізації Степан Вовканич наголошує на важливості соціогуманістичних імперативів та неекономічних чинниках таких змін, недооцінка яких, каже він, здатна загальмувати структурну політику в цілому на будь-якому інституційному рівні, надто ж у несприятливих для державотворення умовах [6, с. 118]. Науковець звертає увагу на одночасність і динамічність процесів глобалізації, ренаціоналізацію та регіоналізацію, коли паралельно формуються великі інтеграційні утворення – економічні, політичні, військові, а також виникають нові самостійні держави, що так само характерно для сучасного світового поступу.

Погоджуються з важливістю інформаційного складника (а отже і видавництва) у цивілізаційному поступі також дослідники наразі суспільно-політичних трансформацій. Вони так само вказують, що ступінь зрілості й розвиненості суспільства визначається рівнем його інформатизації й поінформованості, чим має опікуватися влада, що сповідує демократичні цінності. Творення механізму раціонального використання інформації та інформаційних технологій для розвитку соціуму й людини є завданням суспільного будівництва, спільноти майбутнього, переконаний, зокрема, політолог Володимир Горбатенко [15, с. 13].

Дослідники проблем суспільно-політичних трансформацій прогнозують подальші тенденції цивілізаційного поступу, зокрема посилення чинників демократизації та гуманізації, що обумовлені прогресом в інформаційно-комунікаційній (в тому числі у «підсистемній» видавничій) сфері.

Одним із потенційно найважливіших документів бачення майбутнього цивілізаційного розвитку останніх років є, поза сумнівом, консолідована доповідь Римського Клубу «ComeOn! Капіталізм, короткозорість, населення та руйнування планети», присвячена 50-річчю однієї з найвпливовіших інституцій, котра значною мірою визначає порядок денний світової політики і спрямовують її. Автори доповіді – керівники Клубу Ернест Вайцзеккер та Андерс Війкман за участі ще 34-х членів організації доходять висновку про неминучість зміни парадигми розвитку людства. На їхню думку, спрощене розуміння світу, домінування вульгарного матеріалізму і капіталізму призводять до розмежування і конфліктів, які загрожують світові. Вони повинні поступитися новій ері «Просвітництва», духовно-морального світогляду, єдиній планетарній гармонійній цивілізації. Фактично визнаючи неефективність існуючих форматів міжнародної співпраці, світові інтелектуали закликають до встановлення нових глобальних правил, обов'язкових для всіх країн, які б унеможливили рішення окремих держав, що можуть мати негативні наслідки для всієї людської цивілізації. Формування нового світогляду, де б наріжними цінностями були спільне благо і розквіт, має бути завданням також і «освіти задля майбутнього». Така освіта, переконані автори доповіді, повинна ґрунтуватися на гуманістичних вартостях та сучасних інформаційних технологіях, які, втім, «цінні й ефективні лише тоді, коли сприяють зв'язкам між людьми» [7, 12].

Підсумовуючи певним чином моніторинг поглядів науковців щодо тенденцій цивілізаційного поступу, суспільно-політичних трансформацій у контексті розвитку інформаційного суспільства, ролі й місця інформації та видавництва в трансформаційних процесах, можемо зробити такі висновки.

Трансформаційний рух, який визначають актуальні тренди модернізації, глобалізації, гуманізації, а також державної ренаціоналізації, є ознакою та умовою життєстійкості як окремих суспільств, так і цивілізації в цілому.

Наріжною причиною фактичного руйнування соціалістичної системи стала криза базисних ідейних цінностей комуністичних чи «замаскованих» комуністичних режимів, поглиблена нездатністю правлячої комуністичної еліти запропонувати і втілити адекватні моделі трансформації суспільних відносин відповідно до викликів часу. Проголошена Радянським Союзом «перебудова», яку дехто з конспірологів схильний розглядати як вдало реалізовану Заходом спецоперацію з «демонтажу»

соціалізму, фактично підштовхнула крах насправді вже нежиттєздатної системи управління.

Деідеологізація суспільних відносин в країнах наразі колишнього СРСР мала свої позитивні й негативні результати. Плюралізм вивільнив суспільну думку, сприяв пошукові нових ідей і форм самовираження, в тім числі видавничого, що, поза сумнівом, сприяло розвитку суспільств. Разом з тим сутнісно революційний перехід до нової суспільної парадигми з її так само новими інформаційними можливостями створив також хаос у суспільних орієнтирах, де навзамін ідеологічним цінностям, що декларовано, однак панували, не було сформовано об'єднувальних ідей. Національні еліти новопосталих держав не зуміли (за деякими, втім, винятками), запропонувати консолідуюче бачення державного буття і нового «суспільного договору», який би врахував інтереси переважної частини громадян. Запозичення, часто інспіроване і стимульоване ззовні, чужих суспільних парадигм, як свідчить практика, не завжди є доцільним, а за умови фактичного нехтування національних особливостей та традицій і шкідливим для державного будівництва.

Трансформаційних змін зазнають і власне політичні еліти, що потребує, поза сумнівом, окремого аналізу. Відсутність демократичних процедур формування владних інституцій, партійного будівництва і, як наслідок, корумпованість управлінців здатне спотворити чи загальмувати необхідні для суспільства зміни, навіть декларовані владою.

Трансформації в колишніх республіках СРСР не мають прецедентів, оскільки є певним чином поверненням назад – до значною мірою суспільно-політичної моделі минулого, практика якої була поставлена на «паузу». Транзитний стан пострадянських країн зумовлюють виклики для державного будівництва, посилюють ризики

зовнішнього політичного, економічного та культурного впливу на новопосталі держави, що посилюються в умовах глобалізації. Українська історія дає підстави вести мову про подвійний глобалізаційний тиск, якого держава зазнає не лише у глобальному, а й у регіональному вимірах, насамперед з боку сусідньої «найбільшої постімперської національної меншини», агресивно налаштованої Росії, яка прагне поновлення імперського статусу наддержави, не готова чи й не може, зрозуміти реалії сучасного світу, змиритися з державністю України [3; 6, с. 214].

Глобалізаційні загрози для суверенних «малих» держав ставлять на порядок денний питання, і про це говорять дедалі більше учасників міжнародної спільноти, правового унормування міжнародних інформаційних відносин у планетарному вимірі, де були б урегульовані й захищені права націй-держав на інформаційну безпеку, містилися б правові гарантії запобігання деструктивному зовнішньому інформаційному впливові, і які б гарантували збереження самобутності культурного середовища, зміни в якому є невіддільними і взаємообумовлювальними з трансформаціями суспільно-політичними.

Успіх здійснення суспільно-політичних трансформацій наріжно залежний від інформаційного розвитку суспільств, наявності розвиненої інформаційної інфраструктури і засобів масової комунікації, які забезпечують високий рівень інформаційного обміну і залучення соціуму в процеси прогресивних перетворень. Успішними в сучасному світі є ті, хто має змогу користуватися більшим обсягом інформації, володіє більшими інформаційними ресурсами; кількість і обіг інформації є визначальними для поступу не лише суб'єктів ринку, а й усього суспільства, вони – критерії оцінки суспільного стану і розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар Ю.В. Друга видавничча. Зародження та розвиток видавничої справи у процесі суспільно-політичних трансформацій Середньовіччя і Нового часу: монографія / Ю. В. Бондар [за заг. ред. В. В. Різуна]. – Київ : ДП «Вид. дім «персонал», 2017. – 528 с. – (Серія «Видавництво трансформацій»).
2. Бондар Ю. В. Поле битви – інформаційний простір / Юрій Бондар. – Київ: МАУП, 2006. – 144 с.
3. Бондар Ю. В. Психісторичні війни в контексті інформаційної агресії Росії / Ю. В. Бондар // Інформаційний простір. Українські реалії: протидія російській агресії: матеріали VI Міжнар. наук.-конф., Київ, 25 жовтня 2016 р. – Київ : ДП «Експрес-Об'ява», 2017. – 128 с. – С. 19 – 24.
4. Бондар Ю. В. Уніфікуйся або програєш (Інформаційний аспект глобалізації). / Ю. В. Бондар // Персонал. – 2004. – №4. – С. 24 – 31.
5. Винклер Г. Вавилон: его история и культура / Г. Винклер. – Санкт-Петербург : Изд. П. П. Сойкина, 1913. – 170 с. – (Библиотека «Знания»).
6. Вовканич С. Й. Суспільні трансформації в умовах глобалізації: соціогуманістичні імперативи, неекономічні чинники та євроінтеграційні пріоритети / Степан Вовканич // Народознавчі зошити. Серія історична. – 2014. – № 2 (116). – С. 201 – 220.
7. Гигаури Е. Римский клуб, юбилейный доклад. Вердикт: «Старый Мир обречен. Новый Мир неизбежен!» / Евгений Гигаури [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://midgard-edem.org/?p=4181>
8. Дмитренко Н. Книга на вимогу / Наталя Дмитренко // Україна молода. – 2011. – 11 верес.
9. Исаков В. Б. Общественно-политические трансформации в России на рубеже столетий: социально-политические аспекты / В. Б. Исаков // Проблемы национальной стратегии. – 2010. – № 1 (2). – С. 45 – 63.
10. Киселев А. С. Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации: монография / А. С. Киселев. – Москва: МОО ВПП Юнеско «Информация для всех», 2005. – 164 с.

11. Любая власть боится читателей. Альберто Мангель о книжных ослабах, утопии и актуальности Гомера [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://gorky.media/context/lyubaya-vlast-boitsya-chitatelej/>
12. Малахов А. «Comeon!» – доклад Римского клуба 2017 / Александр Малахов [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://pr-portal.com.ua/come-on-doklad-rimskogo-kluba-2758.html>
13. Політологічний словник [за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюк]. – Київ : МАУП, 2005. – 792 с.
14. Стігліц Джозеф. Глобалізація та її тягар / Джозеф Стігліц [пер з англ. Андрія Іщенка]. – Київ: Вид. Дім «КМ Академія», 2003. – 252 с.
15. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / В. Ф. Солдатенко (кер.) та ін.; НАН України; Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – Київ : Парламентське вид-во, 2009. – 536 с.

Олександр БУХТАТИЙ,
кандидат наук з державного управління,
головний консультант
Головного департаменту інформаційної політики
Адміністрації Президента України

РЕФОРМА КОМУНАЛЬНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОГНОЗИ

АНОТАЦІЯ

Досліджено проблемні питання аналізу та прогнозування процесів реформування комунальних друкованих засобів масової інформації в Україні, зокрема визначено основні аспекти їх фінансово-економічної діяльності у період 2013–2015 рр., а також розглянуто окремі аспекти діяльності загальнодержавної, регіональної та місцевої преси у період з 2000 до II півріччя 2017 року. За результатами проведеного аналізу зроблено висновок про реальний стан готовності редакцій комунальних газет до процесу реформування, підготовлено рекомендації та здійснено прогнозні розрахунки щодо його ефективності, визначено певні закономірності успішності місцевої преси. На основі цих рекомендацій обґрунтовано основні положення Закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації», який набув чинності 01 січня 2016 року.

Ключові слова: комунальний друкований засіб масової інформації, місцева (районна) преса, редакція комунального друкованого засобу масової інформації, державна підтримка преси, дотація.

Проблеми сучасного розвитку українського суспільства нерозривно пов'язуються з питаннями його демократизації, що, в свою чергу, потребує здійснення трансформації сфери засобів масової інформації, зокрема – реформування державної та комунальної преси. До цієї теми прикута увага не тільки фахівців, науковців, управлінців та політиків, а й широкого громадського загалу, оскільки сучасне трактування завдань і задач державної політики тією чи іншою мірою стосується інтересів кожного соціально активного громадянина.

Парадигми та підходи щодо взаємодії органів державної влади та засобів масової інформації, які, здавалось ще десятиліття тому, задовольняли потреби громадян сьогодні вже є морально застарілими та потребують невідкладного трансформування у нову модель, притаманну суспільствам західної демократії. Особливо актуальним це питання є для друкованих засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження, які в Україні залишаються найбільш авторитетними медіа для своєї аудиторії.

Так, за даними досліджень агентства ARR, проведених у березні-квітні 2015 року, 68% жителів України регулярно читають газети. Це на 9% більше, ніж кількість регулярних користувачів Інтернету – 59% по країні (дані ІнаУ, 5/2015). Понад 70% українців регулярно, кілька разів на тиждень, витрачають гроші на газети – їм подобається зміст видання, подобається тримати в руках газету. Така різниця у результатах може свідчити, на нашу думку, саме про досить потужні позиції преси, її високий авторитет та потенціал як засобу суспільної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, які присвячені розгляду і вирішенню проблем удосконалення механізмів взаємодії органів державної влади з друкованими засобами масової інформації місцевої сфери розповсюдження.

Дослідження природи інформаційних відносин у суспільствах та ролі мас-медіа, які належать авторству Х. Арендт, З. Баумана, А. Грамші, Р. Дарендорфа, Р. Патнема, С. Хантінгтона, М. Кастелса, Дж. Кіна, Ф. Хаека, Ю. Хабермаса, Е. Роджерса, Д. Мак-Квейла, М. Маклюгена, Г. Ініса, Д. Галліна і П. Манчіні та

інших учених формують значний елемент сучасного наукового дискурсу з цієї проблеми. У роботах низки дослідників простежується вплив теорії масової комунікації на стан суспільного розвитку, моделі державного устрою тощо. Зокрема широко поширеною є думка щодо дослідження суспільства як простору комунікацій, в якому циркулюють різні види соціальних та інформаційних капіталів.

Водночас аналіз більшості досліджень вітчизняних учених дає підстави визначити, що причини повільного теоретико-методологічного розвитку порушеної проблематики є подібними до причин в інших сферах суспільного розвитку. Практика основної традиції наукових досліджень у сфері комунікаційної взаємодії органів державної влади із мас-медіа, насамперед друківаними засобами масової інформації місцевої сфери розповсюдження, виокремлює невирішені раніше частини загальної проблеми, якій присвячується ця стаття.

Виклад основного матеріалу слід розпочати з праць, які стосуються друківаних засобів масової інформації, які з одного боку порівняно короткий історичний період пройшли гіпердинамічні етапи розвитку, а з іншого – й до XXI сторіччя утримують міцні позиції у галузі суспільних комунікацій.

Оскільки об'єктом цього дослідження є реформа комунальної преси в Україні, то вважаємо за потрібне одразу звернути увагу на застосовувані поняття.

По-перше, Закон України «Про реформування державних і комунальних друківаних засобів масової інформації» під поняттям «комунальна преса» розуміє друківані засоби масової інформації, засновниками (співзасновниками) яких є органи державної влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування [10].

По-друге, Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» оперує поняттям «засіб масової інформації органу державної влади чи органу місцевого самоврядування - засіб масової інформації, засновником (співзасновником) якого є орган державної влади або орган місцевого самоврядування і який повністю або частково утримується за рахунок державного чи місцевих бюджетів» [9].

По-третє, у Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» наведено відразу два визначення, а саме:

- комунальний засіб масової інформації – друківаний засіб масової інформації, створений органом місцевого самоврядування або органом місцевого самоврядування спільно з місцевою державною адміністрацією як засновником (співзасновником) на базі чи за участю комунальної власності та відповідного фінансування з місцевого бюджету

і статутом (програмними цілями, програмною концепцією) редакції (юридичної особи) якого передбачається, зокрема, інформування громадян про діяльність цього органу та вищих органів державної влади;

- районна, міська газета – комунальна або інша місцева газета, яка видається та розповсюджується відповідно на території району (крім району в місті) або міста; спільна для району та міста, де розміщується районний центр, – міськрайонна [9].

Таким чином, у нашому дослідженні під «комунальною пресою» ми розумітимемо друківані засоби масової інформації місцевої або регіональної сфери розповсюдження, які з 2016 року перебувають у процесі реформування. Зокрема, відповідно до Закону України «Про реформування державних і комунальних друківаних засобів масової інформації» з 1 січня 2016 року розпочався трирічний процес реформування, метою якого є перетворення комунальних газет на приватні видання.

Якщо спробувати дати відповідь на питання щодо оптимальної моделі мас-медіа, яка притаманна сучасній галузі преси в Україні, то, на нашу думку, доцільно звернутися до праці Деніела Галліна і Паоло Манчіні «Сучасні медіасистеми». Автори виділяють три головні моделі взаємозв'язків між медіасистемами і соціально-політичними системами.

За великим рахунком, ці дослідники зазначали, що змінюється не тільки парадигма мас-медіа, а й функціонал місцевої влади. Серед дослідників існує думка, що суспільство можна вважати модерним, якщо журналістська інформаційна система незалежна від інших соціальних систем. Радянська «монолітна» модель, в лоні якої майже 70 років існувала вітчизняна преса, не передбачала жодної диференціації – жорсткі обмеження на свободу слова з одного боку та тотальний політичний контроль з іншого нівелювали необхідність економічного зростання та розвиток друківаних засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження – «районної» преси.

Зазначимо, що у 20-30-х роках минулого століття, а саме в часи становлення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) в Україні був сформований особливий сегмент друківаних засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження – «районна преса» – газети, засновані і фінансовані місцевими організаціями Комуністичної партії практично в кожному адміністративному районі. 11 серпня 1930 року Постановою ЦК ВКП(б) було прийнято рішення про ліквідацію окружних газет та створення на їх основі, а також на базі колгоспно-радгоспних і деяких фабрично-заводських друківаних газет мережі районної преси. У 1990-х роках після розпаду Радянського Союзу ці видання перейшли в комунальну власність органів місцевого самоврядування. Слід зазначити, що в той період масової приватизації державних підприємств ре-

дакції комунальних засобів масової інформації були виключені з процесів приватизації і залишилися у комунальній власності.

Якщо на початку незалежності України існувала фактично одна модель мас-медіа – «радянська», то зараз ми можемо констатувати, що, на відміну від оптимістичних очікувань стосовно формування у державі інституту незалежних засобів масової інформації, ми отримали гібридну модель, яка має більшість ознак моделі «поляризованого плюралізму».

Як свідчить статистика, з понад 40 тисяч зареєстрованих в Україні з 1991 року газет у 2016 році видавалося року видавалося лише 1646 газет, з яких близько тисяча – місцевої сфери розповсюдження, а з цього числа – 555 комунальних газет, які практично всі перебували під жорстким адміністративним і економічним контролем з боку місцевої влади та регіональних еліт. Такий стан не відповідає де-факто європейським стандартам у сфері медіа та де-юре українському законодавству. Водночас, з 2019 року органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування буде забо-

ронено виступати засновниками (співзасновниками) друкованих засобів масової інформації.

Зауважимо, що реформа розпочалася в період, коли ринок преси в Україні, як і більшість галузей вітчизняної економіки, переживає не кращі часи. Крім того, система статистичних спостережень за станом розвитку галузі друкованих засобів масової інформації не задовольняє наявні потреби, що обмежує можливості адекватного реагування відповідних державних органів на кризові ситуації.

Характерно, що у 2016 році – із започаткування реформи – зафіксовано зростання кількості друкованих видань саме місцевої сфери розповсюдження. Загалом, спираючись на дані УДПЗ «Укрпошта», яке здійснює передплату на друковані засоби масової інформації в Україні, частка накладів місцевих видань у структурі обсягу передплаченої друкованої продукції (газети, журнали, книжкові видання) щорічно становить понад 40%.

Відзначимо, що за розрахунками Державного підприємства «Преса» у II півріччі 2017 року частка накладів місцевих видань у загальному обсязі газет зросла до 42% (рис. 1).

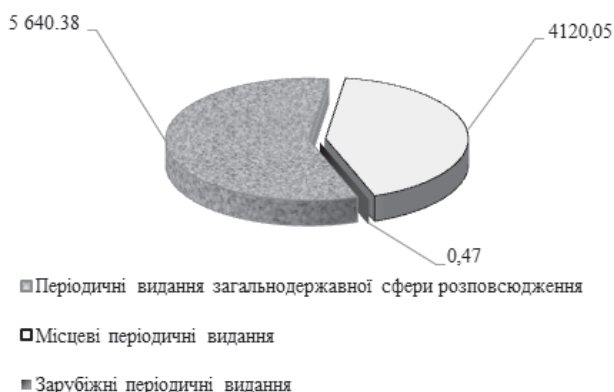

Рис. 1. Розподіл часток друкованих видань, які розповсюджуються в Україні за передплатою у II півріччі 2017 р. (тис. пр.)

Крім того, аналіз статистичних даних щодо передплати на II півріччя 2017 року свідчить, що порівняно з аналогічним періодом минулого року наклади саме місцевих друкованих газет зросли

на 102,6% – до 4 млн 120 тис. пр., тоді як наклади газет, які входять до категорії «періодичні видання загальнодержавної сфери розповсюдження», зменшилися до 92,2% і становлять 2 млн 1 тис. пр. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зміни разових накладів газет в Україні у 2016–2017 роках (за сферою розповсюдження)

Групи періодичних видань	Разовий наклад видань (тис. пр.) станом на:			% до рівня накладів	
	01.07.2016	01.01.2017	01.07.2017	01.07.2016	01.01.2017
Усього періодичних видань, зокрема:	10 394,57	10 160,09	9 760,90	93,9	96,1
– газети	2 324,93	2 170,19	2 001,87	86,1	92,2
– регіональні видання	3 368,70	3 472,05	3 177,33	94,3	91,5
– місцеві видання	4 177,89	4 014,84	4 120,05	98,6	102,6

У цьому аспекті зазначимо, що впродовж останніх років (не враховуючи початок окупації Автономної

Республіки Крим та частини Донецької і Луганської областей) саме місцева преса, щонайменше понад

50% накладів якої припадає на комунальні видання, утримує стабільні позиції на ринку та має незмінно високий попит у населення, яке проживає на території її розповсюдження.

Водночас наголосимо, що бракує відповідних статистичних досліджень і розрахунків щодо законів розвитку цього сегмента медіа та прогнозних розрахунків його реформування.

Пропоноване дослідження спирається на дані понад 30 показників діяльності комунальної преси і вже сьогодні можна з упевненістю констатувати, що за результатами аналізу було не лише спростовано численні твердження про тотальну збитковість і безперспективність місцевої преси, а й розраховано та передбачено успішність майбутньої реформи комунальної преси в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний економічний аналіз стану розвитку комунальної преси у 2013–2015 рр. (до початку реформи)

Показник діяльності комунальних друкованих видань	2013 (518 газет)		2014 (555 газет)		2015 (540 газет)	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Сукупний дохід, зокрема:	287	базовий	344	119,9	417	145,3
реалізація накладів	130	48	140	40,0	165	39,5
висвітлення діяльності органів влади	8	3	9	3,0	14	3,3
реклама	69	24	110	33,0	136,5	32,7
дотації з місцевих бюджетів	79	26	70	20,0	82,6	19,8
Сукупні витрати, зокрема:	269	базовий	324	120,4	408	151,7
заробітна плата та нарахування на неї	155	59	184	57,0	216	53,0
видавничі витрати	82	31	98	30,0	145	35,7
податки та збори	18	7	24	7,0	24	5,9
доставка	14	6	18	6,0	22,3	5,5

Насамперед відзначимо динаміку зростання валових доходів комунальних газет за досліджуваній період з 287 до 417 млн грн, що становить 145,3%. Зокрема доходи від реалізації накладів зросли з 130 млн грн у 2013 році до 165 млн грн у 2015-му, або на 26%. Найбільше зростання доходів зафіксовано від надходжень за надані послуги з реклами: з 69 млн грн у 2013 році до 136,5 млн грн у 2015-му, що становить 197%. Водночас найменше редакції отримали від дотацій органів місцевого самоврядування: з 79 млн грн у 2013 році до 82,6 млн грн у 2015-му, що становить лише +4,4%.

Результати аналізу стану фінансово-економічного розвитку комунальних видань дають підстави для висновку щодо недостатньої уваги з боку значної кількості редакторів комунальних газет до такого важливого аспекту їх діяльності, як доходи від реалізації примірників, що становлять майже половину валових доходів редакцій.

Парадоксально, але в окремих випадках ціна передплати річного комплексу на майже ідентичні газети (формат, число шпальт, кількість населення, яке проживає на території розповсюдження), що функціонують у межах однієї області, відрізняється більш ніж на 30%–50%.

Важко зрозуміти логіку редактора, який встановлює річну ціну менш як 10 грн на місяць та водночас отримує річну дотацію у розмірі понад 50 тис. грн. У 2014 році середня ціна передплати річного ком-

плекту комунального видання становила 94,8 грн. Аналіз виявив, що 2014 року 286 видань (52%), попри суттєву однотипність, встановили передплатну ціну нижче від середнього рівня по країні. Це призвело до істотного недоотримання потенційних доходів редакцій від реалізації накладів, що, зі свого боку, спричинило ланцюгову реакцію зменшення доходів від реклами.

На нашу думку, така строкатість у середніх показниках валових доходів за регіонами зумовлена не лише демографічними показниками, станом розвитку економіки, а й значною залежністю від організації як творчого, так і виробничого процесів. Нагальною була потреба зміни парадигми та світоглядних стереотипів керівників і трудових колективів редакцій щодо фінансово-економічної політики.

Підсумовуючи, зазначимо, що попри фінансово-економічну кризу 2014–2015 років в Україні були сприятливі умови для започаткування процесу реформування комунальної преси, який, зокрема, передбачає створення потужного сектору «бездотаційних» редакцій.

На погляд автора, саме раціональна і ефективна економічна політика є обов'язковою умовою для редакційної незалежності. Результати аналізу стану фінансово-економічного розвитку комунальних засобів масової інформації, визначення певних закономірностей їх діяльності дали підстави для прогнозу, що принаймні 30% комунальних редакцій

визьмуть участь у першому етапі реформування, а на основі їхнього прикладу і перших позитивних економічних результатів реформа преси отримає новий поштовх для успішної реалізації.

Показники першого року реформи не тільки довели правильність цих прогнозів, а й перевищили всі сподівання – 42% колективів комунальних редакцій взяли участь у першому етапі реформи (рис. 2).

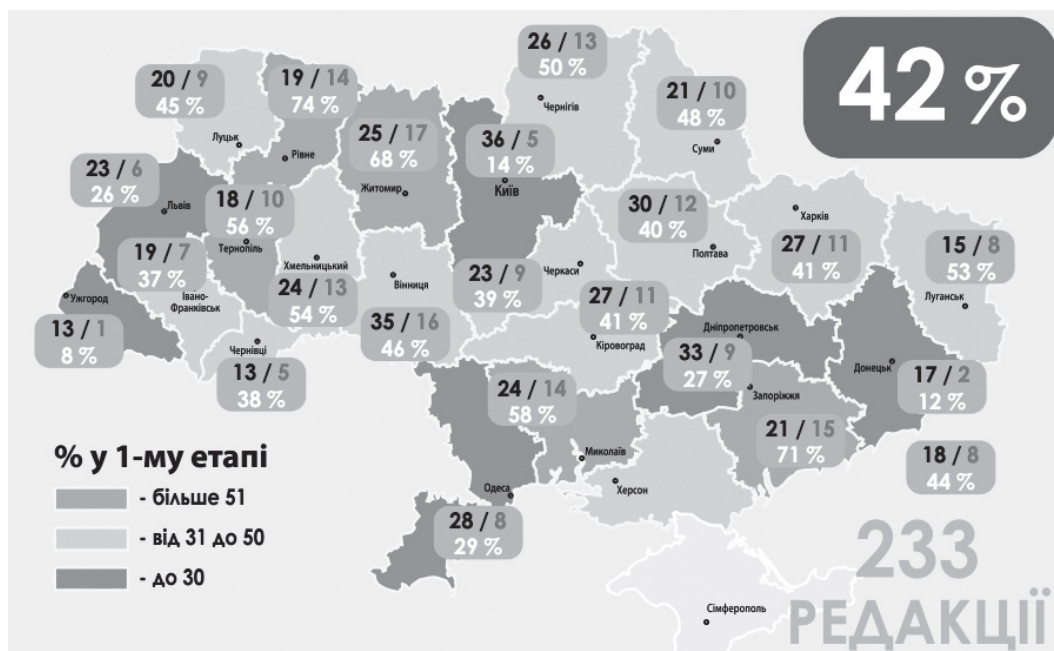

Рис. 2. Перший етап реформи комунальної преси за областями

Важливо також зазначити, що й до сьогодні значна кількість редакцій комунальних друкованих видань не повною мірою використовують власний потенціал. На нашу думку, розв'язання проблеми перебуває у двох взаємозалежних площинах: економічній та інформаційно-контентній.

Проведений аналіз дає підстави зробити низку висновків.

Реформування комунальної преси в Україні потребує від державних органів створення оновленої системи статистичних спостережень, згідно з результатами яких формуватиметься подальша політика розвитку вітчизняної преси, а також розроблення і впровадження механізму державної фінансової підтримки преси місцевої сфери розповсюдження, що має становити певний «страховий фонд» у разі надзвичайних ситуацій.

Очевидно, що виконання Закону України «Про реформування комунальної преси» і дотримані строки, передбачає, що у 2019 році вся комунальна преса у процесі має трансформуватися у приватні медіа або ж ліквідуватися як суб'єкт інформаційної діяльності. Наслідком цього стане трансформація механізму комунікаційної взаємодії місцевих органів влади із засобами масової інформації. Зокрема відбудеться його диференціація на складові, кожна з яких забезпечуватиме виконання своїх функцій:

- висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- офіційне оприлюднення публічної інформації (відповідно до вимог законодавства);

- моніторинг, аналіз і врахування громадської думки, пропозицій та зауважень тощо – тобто забезпечення участі громадян в управлінні справами.

Досліджуючи питання модернізації взаємовідносин державних органів, органів місцевого самоврядування та засобів масової інформації, слід звернути увагу на такі релевантні фактори:

по-перше, питання взаємовідносин державних органів та засобів масової інформації займає важливе місце в системі демократизації державного управління та інформаційних відносин у суспільстві;

по-друге, в Україні діє основоположний конституційний принцип державного управління, який визначає, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи діють в межах повноважень, визначених Конституцією України та законодавством;

по-третє, «пострадянська» модель державної влади не тільки до цього часу фактично копіює адміністративно-територіальний розподіл, а й несе відбиток архаїчних відносин, притаманний командно-адміністративним методам державного управління, що практично за увесь період державної незалежності стримував формування інституту незалежних медіа та блокував демократизацію суспільства;

по-четверте, реформування комунальних друкованих засобів масової інформації потребує не тільки модернізації механізму взаємовідносин з місцевими органами державної влади та засобами масової інформації, а й сприяє його диференціації на складові:

- висвітлення діяльності органів влади, насамперед органів державної влади, органів місцевого самоврядування відповідно до Законів України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» й «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації», що, в свою чергу, передбачає, укладення відповідних угод на висвітлення з реформованими редакціями та передбачення у Державному бюджеті України (для районних державних адміністрацій) і місцевих бюджетах необхідних асигнувань;
 - офіційне оприлюднення у засобах масової інформації місцевої сфери розповсюдження публічної інформації та проектів нормативно-правових актів у порядку й строки, визначені законами України «Про доступ до публічної інформації» та «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», органами державної влади, органами місцевого самоврядування;
 - партиципаторна комунікація – відкритість і прозорість діяльності, забезпечення доступу до публічної інформації для можливості участі громадськості у процесах вироблення рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.
- Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності аналізу механізмів удосконалення основних принципів державної політики, зокрема в частині підвищення ефективності державної підтримки преси місцевої сфери розповсюдження, висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення оприлюднення офіційних документів, що, в свою чергу, передбачає як розроблення відповідних змін до законодавства, так і запровадження практики врахування у державному та місцевих бюджетах коштів, передбачених на висвітленні діяльності відповідних органів влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бухтатий О. Реформування комунальних ЗМІ: про ситуацію – мовою цифр / О. Бухтатий, В. Горобець // Журналіст України. – № 11. – 2014 – С. 23 – 26.
2. Галлін Деніел С. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики / Деніел С. Галлін, Паоло Манчіні; [пер. з англ. О. Насика]. – Київ : Наука, 2008. – 320 с.
3. Кін Дж. Мас-медіа і демократія / Джон Кін; [пер. з англ. О. Грищенко]. – Київ : К.І.С., 1999. – 134 с.
4. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [текст] (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004) [текст]. – Харків : Фоліо, 2007. – 158 с.
5. Крысько Н. Как достучаться до 68% украинцев? [Електрон. ресурс] / Наталья Крысько. – Режим доступу: <https://arr.kiev.ua/press/index.html#zayavka>
6. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс; [пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева]. – Москва : Аспект Пресс, 1997. – 270 с.
7. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР // Офіційний вісник України. – 1997. – № 45 (21.11.97). – Ст. 4.
8. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – 1 (05.01.93). – Ст. 1.
9. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації [текст] : Закон України від 23 вересня 1997 року № 539/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 49. – ст. 299.
10. Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації : Закон України від 24 грудня 2015 року № 917-VIII // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 245.
11. Рабочая книга редактора районной газеты: Опыт, методики, рекомендации / Под. ред. Я. Н. Засурского. – Москва : Мысль, 1988. – 575 с.
12. Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною». – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_611. – Назва з екрану.
13. Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень / А. Черевко. – Київ : IREXU-Media, 2005. – 86 с.

REFERENCES

The article examines the issues of reforming communal print media in Ukraine and analyzes the main aspects of their financial and economic activity from 2013 to 2015. According to the results of the analysis, the conclusion is made about the real condition of the readiness of the editors of communal newspapers to the reform process, certain laws of the success of the local press were determined, recommendations were prepared and projected calculations concerning its success were made. Based on these recommendations, the main provisions of the Law of Ukraine «On the Reform of State and Communal Printed Media» were substantiated, which came into force on January 1, 2016.

Key words: communal printed mass media, local (district) press, editorial office of the municipal print media, state support to the press, grant.

Микола ДМИТРЕНКО,
доктор політичних наук,
професор,
заступник Голови правління
Всеукраїнської асоціації політичних наук

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблеми формування та процес становлення інформаційного суспільства, суспільства нового типу, для якого характерні процеси, що відрізняються від тих, що мали місце на попередніх фазах розвитку суспільств навіть у XX столітті, передумови й умови переходу до нього України та інтеграції країни у світове інформаційне співтовариство. Суть інформаційного суспільства полягає в тому, що інформаційна діяльність (влада) має бути основою економічного процвітання і благополуччя на основі впровадження в усі сфери людського буття інформаційних технологій.

Забезпечення переходу України до нового етапу розвитку можливо за реорганізації на інноваційному рівні інформаційно-комунікаційної структури; розвиток інформаційних, телекомунікаційних технологій; ефективне формування й використання національних інформаційних ресурсів з наданням широкого доступу до них усіх суспільних верств; забезпечення громадян соціально значущою інформацією, розвиток незалежних засобів масової інформації; створення необхідної правової бази побудови інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні технології, інформаційна політика, інформаційне середовище, інформаційна інфраструктура, інформаційні мережі, інформаційна революція, інформаційна влада.

Банальним уже стало твердження, що все цивілізоване людство вступає в новий етап свого розвитку в інформаційне суспільство. Низка держав світу вже прийняла власні національні програми входження в епоху панування інформаційних технологій.

Інформація в усі часи мала велике значення і, на відміну від сировини, енергії тощо вона має унікальні властивості: по мірі використання її кількість не тільки не зменшується, а навпаки, її якість і важливість зростає. На наших очах інформаційно-комунікаційні технології стали найважливішим фактором формування суспільства. З початку XXI століття їх революційний вплив проявлявся в зміні способу життя, підході до формування нового інформаційного суспільства. Інформаційні технології дали можливість ефективно і творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми.

Нині жодна значна проблема не вирішується без використання нагромаджених в світі інформаційних масивів, налагоджених комунікаційних зв'язків. Держави, які більш повно й оперативно поставлять собі на службу світові ресурси інформації, володітимуть головною передумовою економічного і соціального розвитку та отримають суттєві переваги над іншими.

Швидкість розповсюдження та широке використання нових інформаційних технологій стали явищем, що забезпечує суттєву їх мобільність таких країн в усіх сферах суспільних відносин. Процес цей об'єктивно-суб'єктивний, оскільки, по-перше, відбувається підвищення ролі інформації як у

житті людей, так і в процесах прийняття державних управлінських рішень. По-друге, спостерігаються якісно-кількісні зміни інформаційних потреб суспільства, збільшення частки людських ресурсів у роботі з інформацією, що підтверджує необхідність і реалії побудови інформаційної економіки. По-третє, інформація вносить низку суттєвих змін у характер розроблення стратегії розбудови державності. Важливою складовою трансформації сучасного світу є переведення інформації у розряд воєнно-політичних категорій.

Нині розвиток інформаційних технологій на основі конвергенції комп'ютерних і телекомунікаційних комунікацій призвів економічно просунуті країни до нового революційного етапу в їхньому розвитку, який дістав назву «інформаційне суспільство». Головним у цьому процесі є те, що значно зростає роль наукового знання й інформації. Наука стає безпосередньою силою, що стимулює подальший розвиток суспільства. Дистанція між науковим відкриттям і його впровадженням все більше скорочується. Новітня технологія, що ґрунтується на використанні інформатики, відкриває нові можливості для розвитку особистості, становлення нових відносин людини із суспільством і природою.

Можливість доступу до інформаційних технологій стала причиною виникнення нової форми майнової нерівності – цифрової нерівності. Серед причин – рівень відставання низки країн світу в забезпеченні комунікаційною інфраструктурою, осві-

ченості населення й брак кваліфікованих фахівців. За цих умов можна зробити висновок про те, що новітні технології сприяють створенню єдиного «глобального світу» та надають елітарного характеру процесу глобалізації. Тому стратегічним завданням України має бути прагнення увійти до плеяди технологічно й економічно розвинених країн світу на правах повноцінного учасника цивілізаційного розвитку зі збереженням політичної незалежності, національної самобутності та культурних традицій, з розвиненим громадянським суспільством і правовою державою.

Незважаючи на те, що найбільш динамічно розвинутими секторами світової економіки є саме інформаційно-інтенсивні сектори, факти свідчать, що останнім часом, з прискоренням темпів інформаційної революції «цифрова нерівність» між країнами і всередині країн не зменшується, а збільшується. Для світової економіки, також для країн, що розвиваються і держав з перехідною економікою, зокрема України, цей феномен несе певні труднощі:

- по-перше, країни, де найменш забезпечені прошарки населення не мають доступу до інформації знань, для досягнення кращого рівня добробуту, відстають у своєму розвитку;

- по-друге, через те, що досвід і методи збільшення ефективності виробництва за рахунок використання інформаційно-комунікативних технологій практично невідомі в цих країнах, вони не використовують значні можливості для свого розвитку;

- по-третє, значна частина суспільства в цих країнах не відчуває на собі позитивного впливу інформаційної революції, навпаки, розвивається негативне ставлення до всього, що з нею пов'язане – викликає занепокоєння тенденція збільшення кількості конфліктів у світі, корупція, тероризм, злочинність, погіршення екологічного стану тощо;

- по-четверте, прогрес інформаційних технологій впливає на рівень зайнятості, процеси глобалізації та регіоналізації світової економіки, методи управління і технології зв'язку тощо [1].

У сучасних умовах у розвинених країнах світу зайнятість у секторі інформатики і телекомунікацій зростала в останні десятиліття найвищими, порівняно з іншими галузями, темпами. Причому ріст відбувався в основному шляхом збільшення чисельності висококваліфікованого персоналу. Це висуває нові вимоги до системи освіти, зумовлені зміною характеру й організації праці в умовах інформаційного суспільства та зміни типу економіки. Робочі місця віртуального характеру одержать у найближчому майбутньому широке поширення, що потребує принципово нової психології працівника. Інформаційна парадигма розвитку та нанотехнології ведуть до формування людино-машинного суспільства з надшвидкісними глобальними зв'язками, з новим

просторово-часовим виміром, з іншою культурою, цінностями, типом соціальних відносин.

Хоча технічна, технологічна та соціально-економічна сфери сучасного суспільства й пов'язані між собою, а більшість перетворень у суспільних структурах неможлива без відповідної інформаційної основи, все ж умовно можна говорити про два підходи до тлумачення майбутнього інформаційного суспільства. Першому властива підвищена увага до технічних можливостей, які виникають у ході розвитку інформаційної революції. Другому імпонує перспектива перетворення самого суспільства, його основних принципів і орієнтирів, способів його функціонування. Існують також теорії об'єднання двох підходів, хоча при цьому і зберігається тяжіння до однієї із зазначених тенденцій.

У доповіді «Нове тисячоліття – нове інформаційне суспільство», К. Аннан, відмічаючи позитивний вплив розвитку інформаційних технологій на соціальний розвиток суспільства в межах окремо взятої країни, стверджував, що він (вплив) проявляється в такому:

- у населення з'являються нові можливості зайнятості й одержання прибутків;

- підвищення ступеня доступності різних інформаційних баз даних і впровадження дистанційних методів навчання дозволяють вирівнювати можливості одержання якісної освіти для різних верств населення і підвищують загальний ступінь його грамотності;

- створення нових медичних інформаційних (нанотехнологій) технологій сприяє формуванню доступного банку даних про захворювання, методи і лікарські засоби для їх лікування, підвищенню загального рівня розвитку медицини, удосконаленню системи охорони здоров'я та поліпшенню здоров'я населення;

- з розвитком Інтернету та програм «електронного уряду» розширюються можливості участі населення у формуванні громадянського суспільства;

- формування нової телекомунікаційної політики підвищує роль ЗМІ, електронні версії яких стають дешевшими і доступнішими.

Водночас разом із позитивними зрушеннями розвиток інформаційних технологій несе в собі також низку соціальних проблем, які згодом проявляться чіткіше і потребуватимуть свого вирішення. Зокрема:

- країни-лідери у сфері інформаційних та нанотехнологій зосереджують у себе малоресурсноємні галузі (розробку програмних засобів, апаратних засобів і мереж), а ресурсно- та капіталомісткі процеси їх серійного виробництва переводять у країни, що розвиваються;

- висока капіталоемність цих технологій на перших етапах їх розвитку створює серйозні перешкоди для швидкого впровадження в більшості країн Аф-

рики, Азії й Латинської Америки. У результаті перевагами застосування новітніх технологій більшою мірою користуються розвинені країни, що збільшує і без того гігантський розрив у рівнях економічного та соціального прогресу таких країн і країн, що розвиваються;

- розвиток інформаційних технологій створює умови для підвищення ефективності розвідувальної діяльності, породжує нові види, сфери і форми скоєння злочинів (кіберзлочинність), особливо в країнах, що розвиваються;

- виникає проблема забезпечення індивідуальності особистого життя, оскільки за допомогою інформаційних, а особливо нанотехнологій легше відстежувати і контролювати життєдіяльність кожної людини, впливати на її поведінку та прийняття «відповідних» рішень;

- завдяки інформаційно-комунікативним технологіям культурні цінності, спосіб життя, мова, світогляд та інші риси, властиві розвиненим державам, активно впроваджуються в країнах, які розвиваються, що несе в собі, разом з позитивними наслідками і небезпеку втрати національної самобутності, культури й історичних традицій [2].

Одночасно відкриваються можливості для масштабніших перетворень. Зокрема може відбутися переоцінка місця та ролі особистості в суспільно-історичних природних процесах. Нові відносини мають встановитися в планетарному масштабі, оскільки робота з інформацією передбачає взаємодію та кооперацію на загальносвітовому рівні. Такі підходи та прогнози робилися західними дослідниками і раніше, але в умовах «індустріального суспільства» вони сприймалися як утопія. І тільки в умовах «інформаційного суспільства» надії на становлення нового типу взаємодії між людиною та суспільством стали більш реальними.

Практично всі вітчизняні і зарубіжні політологи, соціологи та філософи вважають, що постіндустріальне суспільство має інформаційну основу. Результатом інформаційної революції є становлення суспільного устрою, що базується на комплексному, багатобічному знанні та нерозривно пов'язаної з ним синергетичної інформації, яка циркулює у відкритих системах і є передумовою становлення інформаційної влади.

Перехід суспільства до інформаційної стадії розвитку дає можливість використовувати демократичні інститути як інструмент соціального панування. Демократія, легітимізована за допомогою виборів, цілком сумісна з новими формами соціального панування. При наявності системи ефективного управління свідомістю та політичною поведінкою громадян демократичні інститути можуть перетворитися на авторитарні чи навіть неототалітарні структури влади. Обмежена епізодичною електоральною уча-

стю, формальна демократія не є небезпечною, навіть корисною для збереження нового типу політичного панування.

Відомо, у демократичному, правовому суспільстві влада поділяється на законодавчу, виконавчу і судову. Це є аксіомою. Однак інформаційна революція, наслідком якої стала глобальна інформатизація суспільства, широке впровадження новітніх інформаційних технологій (телебачення, комп'ютерних мереж, аудіо- та відеосистем), тобто перехід розвинутих держав до побудови інформаційних суспільств, зробили актуальним питання про інформаційну владу.

Інформаційна влада може реалізовуватись через спеціалізовані засоби передавання інформації, які забезпечують єдність волі, цілісність і цілеспрямованість дій великої кількості людей. Інформаційна техніка має величезний потенціал, який може бути використаний як для акумулювання необхідної для суспільства інформації, так і для невидимого, але досить ефективного маніпулювання людьми, для впливу на їх свідомість. З розвитком засобів інформації й комунікації, що оперують інформацією, трансформують, дозують її створюється можливість певного інформаційного управління суспільством, у якому влада заснована і здійснюється шляхом панування над управлінням інформаційними потоками. Питання влади все частіше висувається як питання інформації: хто керує її організацією, розподілом її потоків та її дозуванням, той реально управляє й самим суспільством [3].

Отже, поняття «інформаційної влади» можна визначити як здатність власників інформації шляхом отримання, селекції, осмислення, компонування та розповсюдження інформації впливати на формування суспільної свідомості, спонукати суб'єктів політики та економіки до дій у заданому напрямі.

Організація влади й управління за принципом «електронного уряду» якісно трансформує функції держави, форми його відносин із громадянами, іншими політичними контрагентами, а також істотно активізує роль ЗМІ в політичному просторі. Найбільш ефективні з існуючих програм створення електронного уряду включають розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури і технологій, людських ресурсів і способів доступу користувачів до інформаційних ресурсів держави. Можна стверджувати, що технічні засоби реалізації ідеї електронного уряду будуть створені найближчим часом. Однак залишається питання, чи відбудуться кардинальні зміни системи відносин між державним апаратом і громадянами. Водночас не можна заперечувати, що ідея електронного уряду, безумовно, має визначені переваги. Зокрема громадяни одержують оперативний доступ до високоякісних послуг державних органів.

Політичні наслідки електронної експансії оцінюються неоднозначно. З одного боку, значне розповсюдження мають (зокрема в рамках прикладних теорій) ідеї та образи *digital policy*, *digital democracy*, *digital political space*, у яких знаходять реальний розвиток *e-commerce*, становлення масового суспільства, глобалізація та інші аналогічні процеси. З другого боку – прогнозується централізація влади, монополізація інформаційного простору, контроль над індивідуальною свідомістю, тотальне використання маніпуляційних і індоктринальних методів, посилення культурного імперіалізму й укорінення медіакратії. На думку деяких дослідників, сьогодні комунікації спрямовані на «навмисну зміну слабких культур на більш сильні» чи на встановлення «інформаційно-фінансового тоталітаризму».

За допомогою інформаційних технологій формується специфічне інформаційне поле, що стає потужним засобом здійснення та проведення владних стратегій. Це поле настільки ж невидиме для безпосереднього спостереження, як гравітаційне чи електромагнітне, але воно здатне структурувати все, що виявляється «усередині» його, за певними лініями і напрямками. Невидиме управління не викликає протесту, оскільки створюється враження, ніби людина всі рішення приймає вільно і тільки сама. Тобто, влада ніби об'єктивується, непомітно стаючи функцією інформаційних мереж. В інформаційний простір вкидаються ідеї, які створюють відповідний настрій і мотивацію; це може реально змінити ситуацію в суспільстві, створивши психологічний вектор її розвитку в заданому напрямі. Таким чином, управління може здійснюватися не через реальні зусилля й реальну зміну ситуації, а через формування ідей, що опановують масою і стають силою. Якісно новий рівень сучасних інформаційних технологій дозволяє вже в глобальних масштабах оперативно впливати на масову свідомість, формувати і безперешкодно контролювати її [3].

У зв'язку з цим виникає питання, наскільки радикальними можуть бути зміни, викликані інформаційною революцією, наскільки вони спроможні трансформувати природу попереднього суспільства? Відповідь на це питання має важливе значення, адже прихильники концепції інформаційного суспільства наполягають на тому, що зміни будуть настільки значними, що відбудеться не тільки перетворення системи управління, комунікацій і міжособистісних відносин, але й інститутів влади, форми участі людей у прийнятті державних рішень, демократизації тощо.

Отже, інформаційні технології дали новий імпульс для пошуку парадигми майбутнього суспільства. Йдеться, насамперед, про комплекс новітніх технологій, що вносять нові принципи організації в усі сфери людської діяльності, надають новий ім-

пульс автоматизації виробництва, істотно змінюють характер праці. Усвідомлення нагальності вирішення питань модернізації та вдосконалення інформаційного забезпечення всіх сфер діяльності держави і суспільства також підвищує вимоги до комплексного аналізу різних аспектів формування інформаційного суспільства.

Україна, починаючи інтеграцію у світове інформаційне співтовариство, має розв'язати дві важливі задачі: створення єдиної національної інформаційної інфраструктури та інтегрування її в глобальне інформаційне середовище. Ми маємо зробити так, щоб інформаційні технології, відповідно до Окінської хартії, глобального інформаційного суспільства, були підпорядковані досягненню взаємодіючої мети забезпечення сталого економічного зростання, підвищення рівня добробуту суспільства, стимулювання соціальної злагоди та повної реалізації їх потенціалу у сфері зміцнення демократії, транспарентного та відповідального управління, міжнародного миру і стабільності. Досягнення цієї мети потребує вироблення ефективних національних та міжнародних стратегій, оскільки в умовах прискорення науково-технічного розвитку і глобалізації світових процесів науково-технічний потенціал набуває для кожної країни свого стратегічного значення, але в індустріально розвинених країнах, де існує плюралізм відносин власності і відповідні правові норми та форми організації праці, у першу чергу, інтелектуальної, почався процес формування глобального ринку науково-технічної продукції.

На думку прихильників теорії інформаційного суспільства, нині постає зовсім нове суспільство, для якого характерні процеси, що відрізняються від тих, що мали місце на попередніх фазах розвитку суспільств навіть у ХХ столітті. Унаслідок розвитку інформаційних технологій на зміну централізації приходять регіоналізація; ієрархізації та бюрократизації – демократизація; концентрації – розукрупнення; стандартизації – індивідуалізація. Під впливом науково-технічної революції в індустріально розвинених країнах світу розпочався перехід до нових форм організації праці, змінюється її характер, система суспільних відносин, модифікується вся сфера економічних зв'язків. НТР створює передумови для перебудови всього матеріального і духовного життя суспільства [4].

Вислів «інформаційне суспільство» у Д. Белла – це нова назва для постіндустріального суспільства, що підкреслює не його становище в послідовності щаблів суспільного розвитку, а основу визначення соціальної структури – інформацію. Інформаційне суспільство у трактуванні вченого має всі основні характеристики постіндустріального суспільства (економіка послуг, центральна роль теоретичного знання, орієнтація на майбутнє й обумовлені нею

моделі управління, розвиток нової інтелектуальної технології) [5].

Концепція Д. Белла зазнала критики з боку французької соціологічної школи (Дж. Нейсбіт), яка запропонувала розглядати інформаційне суспільство в ширшому контексті. Прихильники нової концепції говорять про формування єдиної інформаційної єдності людської цивілізації, де реалізовано вільний доступ кожної особи до всіх інформаційних ресурсів. Домінуючими стають гуманістичні принципи управління суспільством, засновані на прозорості влади, загальному доступі до інформації, демократичності прийняття суспільних рішень. Природно, що є й негативні явища, серед яких слід назвати зайвий («зомбуючий») вплив на суспільство засобів масової інформації; небажане втручання в приватне життя людей і організацій на базі інформаційних технологій (наприклад, «хакерство»); складність адаптації до середовища інформаційного суспільства; небезпека розриву між «інформаційною елітою» (людьми, що розробляють інформаційні технології) і пересічними споживачами.

Порівнюючи «технократичний підхід» Д. Белла з соціологічним підходом французької школи, можна зробити висновок, що в першому випадку базовою концепцією є ринкова (ліберальна) концепція, а в другому – соціально-культурна. В інформаційному суспільстві, за Д. Беллом, інформація керує поведінкою виробників і споживачів; згідно із французькою школою – задовольняє соціальні та культурні потреби. У першому випадку побудова суспільства ґрунтується на ієрархічній структурі, у другому – організація заснована на добровільності і пріоритеті особистих прав. Влада, заснована на інформації про локальні підсистеми, «прозора» для демократичних інститутів. Якщо в першому випадку сутність інформації економічна, то в другому – комунікаційна. Й. Масуда зробив спробу оцінити суспільство, яке формується як певний соціальний організм, що функціонуватиме на основі інших, ніж традиційні, принципах організації та засобах діяльності. Механізмом, спроможним у майбутньому забезпечити баланс інтересів, він вважає демократію участі, що замінить демократію парламентських систем. На його думку, технологічна база для створення такої демократії – це розвиток інформаційної мережі, можливість копіювання прогресивних політичних моделей і наявність зворотного зв'язку, що дозволяє враховувати думку не тільки більшості, але й меншості [6].

Теоретик інформаційного суспільства Ф. Ферраротті розглядає п'ять можливих варіантів майбутнього суспільства.

1. Суспільство-мурашник. Цей тип суспільства характеризується надмірно високим рівнем урбанізації та демографічним вибухом. Це постурбаністич-

не суспільство, в якому немає міст з властивою їм концентричною структурою, що робить місто ко-мунною, спільною. Зростає почуття самотності та занедбаності, результатом чого стають злочинність, агресивність, клаустрофобія.

2. Поліцентричне суспільство, яке характеризується «смертю великого індустріального міста» і появою безлічі дрібних центрів, що виконують основну функцію міста – надання послуг. Конкурентні відносини між працівниками сягають рівня, який важко витримати. Більшість шукає розради в алкоголі або інших компенсаційних засобах. У результаті – руйнування родини, алкоголізм, зростання наркоманії, падіння рівня життя.

3. Диференційований гігантизм. Цей тип майбутнього М. Маклюен назвав «глобальним селом». Застосування електроніки і ЗМІ уможливорює створення соціального середовища із суперечливими на перший погляд характеристиками: децентралізацією і розосередженням, з одного боку, та щільною комунікацією і солідарністю – з другого. Диференційований гігантизм виникає в результаті некоординованих технократичних рішень. Суспільство, що виникло внаслідок цього, буде результатом спонтанної експансії переважаючих технічних й економічних сил, монопольного володіння знанням, технічними та фінансовими можливостями, формальної демократії і бюрократичного колективізму. Це перемога техніки, що із засобу стала метою, її значущість стала тотальною і неконтрольованою.

4. Корпоративне суспільство. У цьому випадку високий рівень технологій може породити в межах цього суспільства такі типи організаційних і політичних зв'язків, які призведуть до мультивалентного, багатомірного суспільства. Воно буде одночасно децентралізованим і інтегрованим, а завдяки інформаційним технологіям – гомогенним, тобто таким, що володіє загальною культурною орієнтацією, в якому природна соціальність індивіда розкривається і найбільше реалізується.

5. Суспільство «нової усної культури». Характеризується спонтанною експресивністю. Індивідуальна культура вмирає, їй на зміну приходять культура групова. Таке суспільство може стати суспільством інфантильних, безвідповідальних людей, що звикли до групової, не персональної відповідальності [7].

Природно, що прогнозувати майбутні зміни – справа досить ризикозна. Тому до деяких суджень західних соціологів варто ставитися з обережністю. І все ж низка загальних моментів майбутнього суспільства в Україні вже простежується. Зокрема вже одна можливість здійснення «безперервної освіти» відкриває перспективу різкого прискорення у сфері науково-технічної творчості. Разом із цим, внаслідок особливої складності, зазначений процес потребує нового розуміння відносин між технологією,

економікою і соціальними потребами. Або, як підкреслює У. Дайзард, «політика у сфері інформації і комунікації пов'язана з фундаментальними проблемами людської особистості та її цінностями. Думати тут треба не стільки про конкретні програми й методики, скільки про загальну систему, в межах якої інформація впливає на плюралістичне суспільство. Стратегічні рішення залежать від того, як ми бачимо самих себе і про які свої інтереси піклуємося перед лицем невизначеного майбутнього» [8].

В Україні предметне поле досліджень у рамках проблематики інформаційного суспільства тільки формується. За останні роки сформувалися такі фактори соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку, які можна розглядати як передумови переходу до інформаційного суспільства. Проте ще не остаточно визначені теоретико-методологічні підстави таких досліджень з урахуванням української специфіки. Разом із цим необхідно враховувати й досвід, накопичений світовою наукою. В Україні сформувався й успішно розвивається вітчизняний ринок телекомунікацій, інформаційних технологій, продуктів і послуг. Ще однією передумовою переходу України до інформаційного суспільства стало те, що нині Україна стала асоціативним членом ЄС, невіддільною часткою світового політичного й економічного співтовариства, у прямому і переносному сенсі приєднана до зовнішнього світу кабельними та супутниковими каналами зв'язку.

Отже, процеси інформатизації, комп'ютеризації і розвитку телекомунікацій дозволили створити серйозні передумови й умови переходу до інформаційного суспільства, інтеграції країни у світове інформаційне співтовариство. Головними з них є такими: інформація стає важливим ресурсом політичного, соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку, масштаби її використання можна порівнювати з традиційними ресурсами. Швидко зростає кількість електронно-обчислювальних машин, Web-сайтів в Інтернеті, прискореними темпами йде розвиток систем і засобів телекомунікації. Збільшується кількість корпоративних інформаційних мереж і число абонентів світових відкритих мереж, розширюється національна мережа зв'язку, успішно здійснюється телефонізація країни, зростає ринок засобів мобільного зв'язку. Значною мірою інформатизовані такі галузі як банківська сфера, державне управління тощо. Водночас є важливим здійснити такі заходи щодо підвищення рівня доступу населення України до інформаційно-комунікаційних технологій:

– забезпечити Web-сайтами й адресами електронної пошти сільські школи, навчальні заклади всіх рівнів, науково-дослідні центри, бібліотеки, заклади культури, охорони здоров'я, структури місцевого самоврядування тощо;

– внести зміни до програм шкіл та вищих навчальних закладів з метою ознайомлення з проблемами, що визначені інформаційним суспільством і його національними особливостями;

– забезпечити доступ до інформаційно-комунікаційних технологій у межах досяжності для всього населення України[9].

На жаль, в Україні ці питання поки що вийшли лише на теоретичний рівень. Використання ж матеріальних і духовних благ інформаційної цивілізації могло б забезпечити населенню України гідне життя, економічне процвітання та необхідні умови для вільного розвитку особистості. Тому серед українських інтелектуалів досі тривають пошуки можливих зразків або корелятивів західноєвропейської демократії (громадянського суспільства і правової держави), взагалі норм цивілізованого та впорядкованого суспільного буття.

Крім того, вона дає змогу точніше визначити необхідні регулятивні ідеї суспільних трансформацій – бажані горизонти можливого розвитку, уже сьогодні критично аналізувати становлення посткомуністичного політичного дискурсу та нової комунікативної спільноти з їхніми специфічними ознаками. У цьому сенсі прагматичний розрахунок і моральний імператив – це дві невіддільні складові сучасної системи цінностей. Тому світогляд, який будується на твердих моральних принципах, є безальтернативною умовою українського поступу. Розширення духовних та інтелектуальних горизонтів сприятиме подоланню елементів плебейськості та провінційності в українській ментальності, дозволить українській нації збагатити себе, європейську і світову цивілізацію сучасними висококультурними виявами своєї духовності. Отже, «в Україні склалися нові соціально-економічні, політичні та культурно-духовні реалії, відбулися зміни, які можна розглядати як мирну революцію» [10].

Зрозуміло, щоб дати відповідь на запитання про характер і зміст цих змін, треба добре знати анатомію суспільства, в якому ми живемо, структуру влади, характер відносин держави і суспільства, динаміку суспільних настроїв. Вивчати наше суспільство непросто, оскільки воно і досі значною мірою перебуває в суперечливому стані, у ньому строкато переплелось старе і нове, власне і запозичене. Такий стан соціальні гуманітарії найчастіше характеризують як перехідний. Втім, гостро відчувається потреба в широких соціальних теоретичних розробках і узагальненнях, які були б адекватними реальному стану сучасного етапу суспільних відносин. Здійснювані в Україні реформи покликані якраз забезпечити умови для того, щоб вийти на завершальний, а не початковий виток розвитку постіндустріального суспільства[11].

Україні потрібно прикласти чимало зусиль для входження в товариство технологічно й економічно розвинених країн світу на правах повноцінного учасника світового цивілізаційного розвитку зі збереженням політичної незалежності, національної самобутності, культурної традиції. Але це можливо лише за умови побудови розвиненого громадянського суспільства і правової держави. Оскільки інформація стає суспільним ресурсом розвитку, то інтеграція України у світове інформаційне співтовариство забезпечить істотне підвищення якості життя населення і соціально-політичну стабілізацію суспільства та держави.

Прийнята у 1998 році Верховною Радою України «Національна програма інформатизації», розроблена з урахуванням досвіду інших країн, але результати реалізації її незначні. Однак при більш детальному знайомстві із цією програмою та іншими документами слід визнати, що вони скоріше нагадують ідеологічні маніфести, ніж всебічно, науково обґрунтовані програми. Їхні розробники випускають з поля зору світоглядний зміст цього етапу розвитку людства, роблячи основний акцент на інформаційних технологіях, які передують інформаційному суспільству. Такі важливі задачі, як розроблення стратегії інформаційного розвитку України, розроблення державного бюджету щодо цих питань не вирішено. При такій невизначеності державної політики на тлі стрімкого розвитку телекомунікацій і насичення комп'ютерами структур влади, бізнесу і суспільства важливого значення набуває створення і реалізація програми «Електронна Україна».

Увага має бути зосереджена на формуванні і розвитку єдиного інформаційно-культурного простору – необхідної умови політичного і духовного об'єднання населення України і входження країни у світове інформаційне співтовариство як рівноправного партнера; розширенні міжнародного наукового і культурного співробітництва; удосконаленні та розвитку системи інформаційного законодавства і механізмів його реалізації; удосконаленні та розвитку системи поширення масової інформації; формуванні суспільно-політичного клімату в країні, сприятливого для переходу до інформаційного суспільства; забезпеченні особистої і суспільної безпеки в інформаційній сфері, запобіганні загрозам інформаційного тероризму та інформаційних війн.

У цьому контексті першочерговими завданнями слід вважати:

- формування загальнодержавної Програми переходу України до інформаційного суспільства;
- розроблення Концепції нормативно-правового переходу, що є основою державного впливу на

цей процес (Концепція має визначати основні напрямки і задачі удосконалення існуючої системи інформаційного законодавства, зокрема в галузі авторських і суміжних прав та охорони інтелектуальної власності);

- пріоритетний розвиток існуючих і створення нових спеціалізованих мережних структур та технологій, побудованих на основі міжнародних стандартів;

- організацію та розгортання широкої суспільно-політичної пропагандистської підтримки процесу переходу країни до інформаційного суспільства та формування його національної самобутності.

На жаль в Україні ще досі немає власної дієвої концепції інформаційної політики – своєрідного компасу, за яким звірятиметься реформування національної інформаційної системи. Крім того, просування України в напрямку до інформаційного суспільства повинно розглядатися як об'єктивний процес, а не як якась нова прогресивна ідеологія, яку необхідно довести до широких мас населення. Адже очевидно, що між ідеологією інформаційного суспільства і національно-культурними традиціями існує протиріччя, яке усвідомлюють розробники ідеології інформаційного суспільства, але не виносять на обговорення в суспільстві.

Тим часом тенденції глобальних перетворень істотно змінюють і політичні процеси. Лідерство стає все більше персоніфікованим, а шлях до влади лежить через створення іміджу – політичні діячі втягуються у гру, що ведеться самими ЗМІ та через них. Залежність від мови засобів масової інформації, що мають під собою електронну основу, призводить до подальших наслідків для характеристик організацій і цілей політичних процесів, політичних діячів і політичних інститутів. У підсумку, влада, яку мають мережі засобів масової інформації, посідає друге місце після влади потоків, втіленої у структурі та мові цих мереж».

Отже, йде об'єктивний процес формування і становлення інформаційного суспільства, в якому інформаційна діяльність (влада) буде основою економічного процвітання і благополуччя через впровадження у всі сфери людського буття інформаційних технологій. Забезпечення переходу України до нового етапу розвитку можливо за таких умов: розвиток інформаційно-комунікаційної структури та інформаційних, телекомунікаційних технологій; ефективне формування і використання національних інформаційних ресурсів і забезпечення широкого доступу до них; забезпечення громадян суспільно значущою інформацією, створення незалежних засобів масової інформації; розроблення необхідної правової бази побудови інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитренко М. Політична система України. Друге видання доповнене та перероблене. Монографія. – К.: 2011 – 820 с.
2. http://ru.infocom.uz/more.php?id=193_0_1_0_M.
3. Сіленко А. Інформаційні технології – новий імпульс для пошуку парадигми майбутнього суспільства <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=70&c=1627>
4. Бебик В. Менеджмент виборчої кампанії і ресурси, технології, маркетинг. К. – 2004. – 116с.
5. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. В кн.: Новая технократическая волна на Западе. Под ред. П. С. Гуревича. – М.: 1988. – С. 330.
6. Masuda Y. Computoria // The information technology revolution. – Oxford, 1985. – P. 623.
7. Полякова Н. XX век в социологических теориях общества. М.: 2004. – С. 315.
8. Дайзард У. Наступление информационного века // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986. – С. 344.
9. Бебик В. Менеджмент виборчої кампанії і ресурси, технології, маркетинг. К.: 2004. – 116с.
10. Вовканич С. Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея. Львів: ЛБА. 2001. – 540 с.
11. Курас І. Українське суспільство на рубежі століть: утвердження реформаторського курсу // Вісник НАНУ. – 2001. – № 2. – С.7–8.

SUMMARY

Forming problems and becoming informative society, society of new type, which characteristic processes, which differ from those which took a place on the previous phases of development of societies even in XX century, are for, are examined in the article, pre-conditions and terms of passing to him Ukraine and integration of country in a world informative concord. Essence of informative society consists in because informative activity (power) has will be basis of economic expansion and prosperity on the basis of introduction in all of spheres of human life of information technologies.

Providing of transition of Ukraine to the new stage of development possibly during reorganization at innovative level of informatively communication structure; development of information, telecommunication technologies; the effective forming and use of national informative resources is with the grant of wide access to them of all of public layers; providing of citizens, development of independent mass medias socially meaningful information; creation of necessary legal base of construction of informative society.

Keywords: *Informative society, information technologies, informative policy, informative environment, informative infrastructure, informative networks, informative revolution, informative power.*

Володимир ЗЕМЛЯНИЙ,
старший викладач
Інституту журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка,
лауреат премії імені Вячеслава Чорновола

БЕЗКОНТАКТНИЙ УДАР

АНОТАЦІЯ

У статті порівняно ключові пункти діючої та попередньої Доктрин інформаційної безпеки Російської Федерації. Автор робить висновок, що нинішня Доктрина доповнює розроблений раніше Генштабом РФ план ведення гібридної війни проти України та світових держав.

Ключові слова: *інформаційна безпека, Росія, доктрина, гібридна війна, масова інформація, інформаційний простір.*

Уже більше року, як у Росії ухвалено нову Доктрину інформаційної безпеки. Вона була затверджена президентом Російської Федерації 05 грудня 2016 р. Якщо вірити її розробникам і особисто Владіміру Путіну, то їхня Батьківщина опинилася перед черговою загрозою. «Одним із основних негативних чинників, що впливають на стан інформаційної безпеки, є нарощування низкою зарубіжних країн можливостей інформаційно-технічного впливу на інформаційну

інфраструктуру у військових цілях», – йдеться в доктрині.

Тобто, якийсь противник проводить інформаційні диверсії проти Росії з військовою метою. Мабуть, для «підлого» загарбання невиліковно миролюбної Росії, а тому вона змушена захищатися.

У попередньому документі, підписаному тим же Владіміром Путіним, але у перший «післяєльцинський» рік, ставилися дещо інші завдання: «гарантувати свободу масової інформації та заборону цензу-

ри; не допускати пропаганду і агітацію, які сприяють розпалюванню соціальної, расової, національної чи релігійної ненависті і ворожнечі».

Автори нової доктрини, ймовірно, вважають вільні ЗМІ і заборону цензури пережитками ганебного минулого. Тепер про це сказано розмито: «Реалізація національних інтересів в інформаційній сфері спрямована на формування безпечного середовища поширення достовірної інформації».

Але хто буде вирішувати, яка інформація достовірна, а яка – ні? Вирішуватиме той, хто видавав «виключно перевірену» інформацію про «розіп'ятого хлопчика» в Слов'янську. Той, хто «достовірно» розповідав, як пасажирський «Боїнг» у небі Донбасу збивав «український військовий льотчик Волошин».

Сьогодні завдання перед бійцями російського інформаційного фронту прямо протилежні «недопущенню розпалювання», тому до доктрини внесені зміни в дусі «путінського» часу. Держава гарантує не «свободу масової інформації», а «поширення достовірної інформації», яка визначається такою і формується виключно уповноваженими структурами, з урахуванням політичних, пропагандистських чи інших потреб поточного моменту. І не лише Міністерством інформації РФ чи Роскомнаглядом, а й «перебудованими» підконтрольними ЗМІ, які продукують «достовірну» інформацію.

У сучасній російській інформаційній доктрині наведено приклади, побачені з висоти кремлівських веж: «спецслужби окремих держав використовують засоби надання інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на дестабілізацію внутрішньополітичної та соціальної ситуації в різних регіонах світу, що призводить до підризу суверенітету і порушення територіальної цілісності інших держав». У доктрині зазначено, що в таку діяльність втягуються релігійні, етнічні, правозахисні організації.

Як бачимо, сучасна Доктрина інформаційної безпеки дзеркально відображає цілі, методи і способи гібридної війни, яку давно веде РФ проти України,

Євросоюзу та багатьох держав світу. Начальник Генерального штабу Збройних сил Росії і перший заступник міністра оборони, генерал армії Валерій Герасимов, незадовго до вторгнення в Україну, на початку 2013 року, у «Військово-промисловому кур'єрі» досить прозоро змалював нові форми і способи запланованих бойових інформаційних дій. «Дистанційний безконтактний вплив на супротивника стає головним способом досягнення цілей бою і операції. Поразка його об'єктів здійснюється на всю глибину території» (виділено – авт.).

Хоча військові дії можливі на завершальній стадії війни, Генштаб Збройних сил Росії запланував і здійснює не лише танкові удари. Як ви гадаєте, які секрети відкривав начальник Генштабу Валерій Герасимов, виписуючи такі рядки: «Широке поширення отримали асиметричні дії, що дозволяють нівелювати перевагу противника у збройній боротьбі. До них належать використання сил спеціальних операцій і внутрішньої опозиції для створення постійного фронту на всій території, що протистоїть державі, а також інформаційний вплив, форми і способи якого постійно удосконалюються»? І «спеціальні операції», і «внутрішня опозиція», що діє, як «постійний фронт», і «інформаційний вплив» – все це про плани загарбання Криму, вторгнення на Донбас, про війну з Україною в цілому.

Нова доктрина інформаційної безпеки Росії стала доповненням її військової доктрини, яка реалізується «дистанційно і безконтактно», «на всю глибину» нашої території. Втім, російська громадськість переконана, що саме їхня країна стала жертвою агресії, а зараз вони мають «зброю для опору в інформаційній війні» і захист «від військових конфліктів». І цьому складно щось заперечити. Бо «путінська» Росія, як і в сталінські часи Радянського Союзу, б'є «ворога» на його території. Б'є не лише з танків і «градів» на лінії бойового зіткнення, а й «дистанційно і безконтактно», «на всю глибину противника».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доктрина информационной безопасности Российской Федерации. – М. : «Российская газета», 6 декабря 2016 г.
2. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. – М. : «Военно-промышленный курьер» (ВПК), 20 февраля 2013 г.
3. Сравнение доктрин ИБ РФ 2000 года и 2016 года. – М. : Научно-технический центр «Атлас» (Министерство связи и массовых коммуникаций Российской Федерации), 12 декабря 2016 г.
4. Замахина Т. Доктрина информационной безопасности защитит от военных конфликтов. – М. : «Российская газета», 6 декабря 2016 г.
5. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора : монографія / Василь Ткаченко. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – 256 с.

Василь ЛИЗАНЧУК,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри радіомовлення і телебачення
факультету журналістики
Львівського національного університету
ім. Івана Франка,
заслужений журналіст України

СТАНДАРТИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ І ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано стандарти, тобто набір правил поведінки журналіста, певна схема дій журналіста в різних життєвих ситуаціях в умовах інформаційно-психологічної і збройної агресії Російської Федерації проти України.

Ключові слова: політика, війна, держава, журналіст, ЗМІ, стандарт.

Згадаємо, що стандарт перекладається з англійської (standart) як норма, зразок, мірило. Отже, стандарти – це набір правил поведінки журналіста, певна схема дій журналіста в різних життєвих ситуаціях та є інструментом професійної саморегуляції під час пошуку істини, подання правдивої, вичерпної інформації про факти, події, явища та їхні наслідки для читачів, глядачів, слухачів. Однак дотримання стандартів журналістської праці не означає, що журналістські матеріали повинні бути шаблонними, трафаретними, позбавлені професійної оригінальності.

Відомо, що до журналістських стандартів належать: оперативність, правдивість, точність, достовірність, баланс думок і поглядів, об'єктивність, повнота у викладі інформації, відокремлення фактів від коментарів та оцінок, неупередженість, чесність/справедливість, яскравість мовностилістичних засобів та інші.

Але в нинішніх умовах російсько-української війни – війни цивілізацій, цінностей і світоглядних орієнтирів важливо розуміти, що до стандартів журналістської професії потрібно ставитися не стандартно, не традиційно, а не ординарно, конструктивно. Мудру, принципово важливу думку висловила журналістка, громадська активістка Еміне Джеппар: «Журналісти не можуть бути поза політикою під час війни. Кожен повинен розуміти, що інформація – це зброя». Від того, що і як журналіст пише, говорить по радіо, що показує по телебаченню залежить міць наших національних бастионів, моральний дух захисників України від російського агресора.

На жаль, не відчувалося глибокого розуміння цієї проблеми багатьма учасниками ток-шоу Наталії Влащенко «Народ ПРОТИ» 8 грудня 2017 р. Не дано належної оцінки російському інформаційному спецназу в Україні, окремі справедливі думки пото-

пали у мелодії московських балалайок. Під гаслами боротьби проти цензури, яка ніби насувається, захисту плюралізму думок у ЗМІ та свободи журналістської діяльності залишали поза увагою необхідність розуміння національно-громадянської відповідальності журналістів за долю України в умовах війни, захищали українофобів, зокрема Є. Мураєва, В. Рабіновича та інших неугамовних борців за свободу слова. Прикриваючись теревеннями про дотримання європейських стандартів журналістської професії, вони безугавно нав'язували думку про право на захист російської політики в Україні, яку проводять також В. Медведчук, С. Львовичкін та інші.

Публіцист Сергій Грабовський слушно наголосив, що «модна нинішня формула західної журналістики про «баланс думок і поглядів» у висвітленні тих чи інших подій французький філософ Філіп де Лара афористично сформулював так: «П'ять хвилин для Гітлера, п'ять хвилин для єврея». Ось вам, мовляв, дві правди, обидві рівноцінні, а все інше нас не стосується». Годі й казати, що такий підхід до висвітлення російсько-української війни не має нічого спільного зі справді найкращими журналістськими принципами, функціями, традиціями, які мають на меті не «сякий-такий баланс думок», а правдивість, компетентність, об'єктивність, свободу слова і морально-суспільну відповідальність. Баланс між білим і чорним – це аморальна сірість. Журналіст, насамперед, громадянин, патріот, а до цих якостей належить професіоналізм, здатність боротися із внутрішньою і зовнішньою несправедливістю – основною загрозою Україні.

Важливо розуміти, що крім кількісних стандартів (дали одну точку зору, то зобов'язані дати й другу), обов'язково мають бути ще якісні стандарти, зокрема щодо вибору авторитетного представника певної думки. На жаль, про це часто

забувають. Переконалий, що не кожна думка має бути проголошена в гуманітарно-інформаційному просторі, тим паче, якщо вона антиукраїнська, аморальна. Не обов'язково надавати ефір, сторінки газети кожному бандитові чи іноземцю, які виконують у нас спецоперацію. Якщо ж запрошувати, то обов'язково супроводжувати їхні вислови глибокими, правдивими поясненнями, переконливими коментарями, охороняючи українців від геноциду словом, телевізійним зображенням.

Ортодоксальний хасид Ашер-Йозеф Черкаський, який залишив Крим одразу після окупації російськими загарбниками, пішов на фронт добровольцем, став волонтером, а нині є депутатом Дніпровської міськради, висловився коротко, але глибоко, змістовно: «В Україні Росія прагне захопити не просто територію. В Україні їй потрібна історія Русі, щоб позиціонувати себе як давню державу». Російсько-українська війна довела, що ворог наступає там, де є зволікання з формуванням української національної ідентичності, де на задвірках українська мова, національна культура. Це розуміє Ашер-Йозеф Черкаський, а багато українців, які вважають себе елітою (сюди належать також журналісти), ніяк не можуть усвідомити, що «українськоцентричність, україноорієнтованість, національна самосвідомість» (Л. Волошина) є головними передумовами економічних і військових успіхів України.

Газети публікували повідомлення, що у Святогорську Донецької області відбувся медіа-форум «Донбас у медіа: від попудізму до фактів», на якому Анастасія Станко, Олексій Мацука, Тетяна Попова, а раніше Андрій Куликов, Сергій Томіленко та інші закликали зменшити мову ворожнечі в українських медіа. Деякі іноземці повчали українських журналістів толерантності, жодним словом не згадуючи не лише про російсько-українську війну, а навіть слів «Росія», «війна» не вимовляли, боялися, як чорт ладану. Невже їм не зрозуміло, що є агресор – це Російська Федерація, є великі жертви, на загарбаній українській території є російські військові, є найманці, є колаборанти, є сепаратисти, є зона бойових дій. Росія зі світом веде гібридну війну.

Українські ЗМІ покликані називати українських героїв – героями, подвиг захисників України – подвигом, сепаратистську зраду – зрадою, російську брехню – брехнею, московський злочин – злочином, російських «блюдолизів» – аморальними «блюдолизами», московську агресію – агресією.

Потрібно проводити чітку лінію між добром і злом, бо «моральний нейтралітет» та «етична амбівалентність» є серйозною загрозою українській журналістиці (Мирослава Барчук). «В Україні часто журналісти будують свої висновки на власних уявленнях, а в США чітко розрізняють інформаційний матеріал і власне відображення подій» (Мирослава Гонгадзе).

Журналістська творчість українських працівників ЗМІ має ґрунтуватися на засадах україноцентризму, що є передумовою громадянської позиції, захисту українських національних цінностей. Нав'язана дискусія про якесь протистояння між стандартами журналістської професії й патріотизмом це, вибачте, нісенітниця. В Україні війна. Справжній український журналіст поєднує громадянську позицію і професійні стандарти. Аморально підпадати під фальшиві гасла, мовляв, не можна застосовувати «мову ненависті», а надавати слово опонентам, бо у них інший погляд на ситуацію. І тоді буде справжня дискусія. Вибачте, це повний абсурд, бо про що можна дискутувати із загарбниками та їхніми підлабузниками? Московська маніпулятивна пропаганда спрямована на те, щоби заколисати пильність українців, розвіяти їхній національний дух, ввести в оману світову громадськість.

Наприклад, московські маніпулятори вдалися до цинічної брехні – назвали один із телеканалів «Україна 24». На тлі синьо-жовтого прапора телеканал цілодобово показує один формат «Секрети женського щасття», де жіночки пристрасно розмірковують над списком «140 вимог до настоящего мужчины». Цей формат періодично змінює не менш дебільна програма про молекулярну кухню. «Перестарілий» хімік заморожує в трубочках апельсиновий сік і викладає його на тарілочку за допомогою шприца у вигляді спагеті. Отже, московські брехуни-маніпулятори показують українців розумово відсталими або-ригенами якихось ще не відкритих островів.

Правдиве висвітлення російсько-української війни, викликів та загроз національній безпеці України в умовах анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, загарбання частини територій Донецької і Луганської областей забезпечується високим рівнем історичних, філософських, політологічних, журналістських знань, авторитетом аргументів, доказів, професійним патріотизмом, громадянською позицією, націєтворною енергією кожного журналіста, всієї медіасистеми.

СМИСЛОВІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто поняття «інформаційної політики» в контексті історико-філософського феномена транзитного українського суспільства. Проаналізовано виклики смислового та технологічного характеру у сфері масово-комунікаційних відносин, що становлять загрозу національній безпеці в умовах воєнної агресії та відкритої інформаційної війни як складової зовнішніх впливів. Окреслено особливу місію суспільного мовника як фактора демократичних трансформацій та специфіку запровадження таких реформ в українських реаліях. Запропоновано конкретні шляхи подолання викликів в інформаційній сфері, що мінімалізують фактор зовнішніх загроз і сприятимуть консолідації суспільства на базі демократичних цінностей та українських духовних традицій.

Ключові слова: інформаційна політика, гібридна війна, інформаційно-сміслові впливи, суспільне мовлення, інформаційна безпека.

Національний інформаційний простір будь-якої країни – це своєрідний барометр соціуму в контексті цивілізаційних характеристик. Випробування, що випали на долю України останніми роками, загострило питання організаційно-правового перелаштування національного інформаційного простору, який у попередні часи беззастережно був відданий на поталу комерційним та чужинським інтересам. «Перезавантаження» інформаційного простору потребує продуманих і системних кроків, що передбачили б як зміцнення суверенності держави в національному інформаційному полі, так і гарантування вільного демократичного розвитку засобів масової комунікації – необхідного складника та інституції громадянського суспільства. Воєнна агресія з боку Росії – це найсерйозніший виклик для України в новітній історії. Йдеться не лише про те, якою буде держава, на кін поставлене питання самого існування нації. Одним із головних чинників нищення нашого суверенітету є масштабна, системна інформаційно-смілова війна, яку проводить агресор. Тимчасова окупація Криму та частини Донбасу – це наслідок маніпулятивної пропаганди кремлівського «зомбоящика». Проте, якщо останнім часом нація спромоглася сформувати кістяк нової української армії, яка нині гідно протистоїть агресору, то в інформаційній сфері за давнені існуючі проблеми лише поглибилися. Серйозно ускладнює ситуацію нерозв'язаність в середині країни низки вузлових соціально-економічних проблем та небажання влади розпочати серйозний

діалог щодо зміни суспільних відносин на якісному цивілізованому щаблі. Проголошені реформи в різних соціальних сферах не зачіпають базовий рівень відносин як інституційного владного характеру, так і системи взаємодії усіх соціальних груп.

Про що варто говорити передусім в контексті викликів безпекового характеру у сфері масово-комунікаційних зв'язків:

А. Гострота проблем українського національного інформаційного простору, невирішеність яких продовжує впливати на гарантування інформаційного суверенітету, забезпечення інформаційних свобод громадян України та суспільства в цілому, загрожує національним, в тім числі безпековим, інтересам України. Склалася парадоксальна ситуація, коли інформаційний простір держави замість того, аби стати фактором суспільно-політичної стабільності, морально-психологічної рівноваги суспільства – перетворився на загрозу національній безпеці.

Б. Рівень інформаційно-пропагандистського впливу російських чинників обумовлений станом українського національного інформаційного простору, елементи якого впродовж останніх років свідомо маргіналізували. Це проявилось у цільовому витісненні української складової в телерадіомовленні, падінні накладів українських друкованих видань, гальмуванні модернізації інформаційної сфери та привнесення в неї корупційних елементів, кінцевою метою чого, як бачиться, і було нищення, в тім числі національної телерадіоіндустрії, кіновиробництва та української видавничої справи.

В. Необхідно зробити серйозні висновки та оперативно відреагувати на ухвалені поспіхом закони щодо реформування інформаційної сфери, що не враховують українські реалії. Ідея становлення суспільного мовлення як необхідного атрибуту громадянського суспільства беззастережно правильна. У західних країнах процес трансформації державного мовлення у суспільне відбувся у 60-ті роки минулого століття, коли там в післявоєнний період вибудувалися потужні державні інституції, сформувалися естетичні ідеали європейського культурного розмаїття. У сучасній українській історії часів незалежності перманентно точилися дискусії стосовно реформування державних засобів масової інформації на тлі агресивного грабунку національного інформаційного ресурсу політико-олігархічними кланами з виразним російським спрямуванням. Натомість, розрізнена свідома частина українського соціуму не була готовою до таких реформ, на що були об'єктивні причини розвитку транзитного суспільства. Після Революції Гідності під тиском заангажованого вузького кола грантокористувачів та сумнівної домовленості політичних груп, Верховна Рада України ухвалила закони стосовно роздержавлення ЗМІ, зокрема і щодо становлення суспільного мовлення. Згодом проведені у дивний спосіб вибори очільників суспільного мовлення узаконили під благородними гаслами специфічне реформування потужного національного інформаційного ресурсу, а правильніше його руйнування в умовах російської воєнної агресії.

У Законі «Про суспільне телебачення та радіомовлення України» було закладено очевидні загрози. По-перше, в умовах гібридної війни, де інформаційно-смісловий фактор відіграє вирішальну роль, проводити тотальне реформування інформаційної сфери, це свідомо послабляти інформаційний суверенітет як складову національної безпеки. По-друге, в період становлення реальних демократичних, державних інститутів, вироблення моделей політичної системи, формування національно-духовних ідеологем, на угоду клановим інтересам відмовлятися від державних засобів масової інформації як фактора націєтворчого – значить діяти всупереч державним інтересам. По-третє, не можна проводити такий масштабний проект реформування інформаційної галузі без змістовного діалогу між владою і громадянським суспільством, державними та духовними авторитетами, професійним медіасередовищем. Грантовмотивовані ідеологи нинішнього реформування державних засобів масової інформації, більшість з яких ніколи не працювали у великій журналістиці, з одного боку через дрімучий непрофесіоналізм підіграють ворогу в умовах війни, виконують роль корисних ідіотів,

з другого – дискредитують, нівелюють базові принципи громадянського суспільства.

Які ж попередні результати становлення суспільного мовлення в Україні, про що не говорить наша влада або не здатна цього робити, і про що мало артикулюють у публічному просторі.

Передусім, порушуються конституційні права громадян щодо гарантування інформаційної безпеки. Після кількарічного підготовчого та першого етапу, так званого реформування державного телебачення та радіомовлення, остаточно зруйнована система роботи національних ЗМІ в особливий період, під час техногенних катастроф, надзвичайних ситуацій, воєнного стану.

Суспільне мовлення абсолютно виключене з процесу інформаційної протидії російській агресії, в якій інформаційно-пропагандистський складник відіграє провідну роль. Відсутність державної стратегії інформаційного розвитку в умовах інформаційних загроз, продуманої політики Міністерства інформаційної політики України, Державного комітету телебачення та радіомовлення, Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення і витрати мільярдів гривень державного бюджету на створення суспільного мовлення, що остаточно знекровлює інформаційну потугу держави – це системна руйнація інформаційного суверенітету. Чим можна пояснити, приміром, кроки ідеологів суспільного мовлення, коли в результаті дивної оптимізації, зникає з інформаційного поля як структура Донецька телерадіокомпанія, що повинна відігравати особливу державотворчу, інформаційно-психологічну місію в даному регіоні. Знищення найпотужнішого державотворчого мовника Національної радіокомпанії України як самодостатньої суспільної інституції з особливим статусом національної установи – це логічний крок невігласів театру абсурду.

Український досвід реформування державних електронних ЗМІ свідчить про те, що ігнорується визначальна місія суспільного мовника – максимальне задоволення інформаційних потреб усього соціуму. Немає в програмній сітці першого суспільного системного бачення виробництва інформаційного продукту для молодіжної, дитячої аудиторії, програм евристичного, культурологічного характеру, повернення історичної пам'яті, пропаганди духовних скарбів, української пісні – своєрідного коду нації. Програмна політика формується еkleктично, за принципами мозаїчної свідомості, що абсолютно не прийнятно для традицій української ментальності. Окрема тема – якісна характеристика інформаційної продукції, яка ні за смисловими, ні за естетичними параметрами не відповідає потребам українського суспільного мовника, абсолютно віддалені від національного духу,

а часто з чужинськими акцентами. Трансформація головного каналу Українського радіо в розмовний формат з примітивним «мавпуванням» ефемівських станцій, руйнуванням традицій художньо-публіцистичного мовника з глибокими, кореневими духовними символами – це знищення унікальної інформаційної культури, ефективного інструменту націєтворення.

Відсутність ціннісно-орієнтаційної парадигми в запропонованій моделі суспільного мовника означає очевидну неспроможність хуторян-реформаторів осмислити місце України в сучасних цивілізаційних процесах. Проводити школярські тренінги щодо написання інформаційного повідомлення без оціночних характеристик – це гарний приклад примітивного освоєння грошей західних донорів. Водночас, ніхто не говорить про соціальний запит на інформаційну продукцію, яка формує нову політичну культуру, долає правовий нігілізм, пропагує високі духовні ідеали, виробляє ідеологеми українського світобачення. Абсолютно очевидно, що досвід становлення суспільного мовлення в країнах усталеної західної демократії не можна буквально переносити в українські реалії з важкими соціально-психологічними рудиментами радянської імперії, особливостями національного розвитку в постколоніальний період, ментальними та історичними традиціями світоглядного характеру. Завдання національного суспільного мовника – формування нової людини з глибоким внутрішнім українським світом. Цього не здатні зрозуміти нинішні реформатори, які плутаються в понятійному апараті інформаційного виробництва, відкидають в умовах війни ефективну публіцистично-пропагандистську зброю, повторюють банальні речі про стандарти журналістики, свободу слова, що зрештою заколисує суспільну свідомість та на догоду агресору утворює примиренську місію.

Наступний тривожний урок становлення суспільного мовлення – системне, поетапне знищення національного інформаційного ресурсу як в інтелектуальному, так і в технологічному планах. Після ефективної операції російських спецслужб щодо руйнації національного газетно-журнального ринку, що відбувалася за простою схемою проникнення в український медіаресурс російських видань-клонів з префіксом «в Україні» та додатками для аборигенів, за подібною схемою почали працювати і з електронними ЗМІ. Окреме місце у цьому вбивчому логічному ряду займає знищення попередньою владою найпотужнішого в Україні Броварського радіопередавального центру, що був однією з підвалин інформаційного суверенітету, на що досі нинішня влада ніяк не відреагувала. Зрозуміло, що такого плану Харківське, Миколаївське передавальні підприємства не були

зачеплені, оскільки в імперських планах Кремля вони переходили до Новоросії як стратегічні об'єкти. Сьогоднішнє тотальне скорочення патріотичних журналістів, професійних інженерів, техніків, людей унікальних професій операторів, режисерів, звукорежисерів як в Києві, так і в регіонах – це випалювання національної духовної енергетики, аби заповнити цей простір космополітичним, безродним сміттям.

Перші уроки становлення суспільного мовлення свідчать про те, що реформування державного медіа в такий спосіб абсолютно не відповідає національним інтересам, руйнує інформаційний суверенітет. Нинішня модель суспільного мовлення – це вульгарний комерційний проект захоплення державного ресурсу на догоду олігархічним групам з ймовірними впливами зарубіжних служб. Привнесення в медіану сферу нефаховості управлінців інформаційної сфери, кланова кадрова політика призводять до зниження рівня професійності українських медій, конкурентності національного інформаційного продукту, власне до деукраїнізації національного інформаційного простору, що загрожує національній безпеці.

Г. Воєнні виклики національному суверенітету не стали об'єднавчим фактором для українських ЗМК. Вкрай комерціалізований національний інформаційний простір за останні два роки практично не змінився. Замість того, аби стати могутнім інститутом протидії російській брехні, інструментом державотворення – український медіаресурс продовжує залишатися інструментом політико-олігархічних кланів. Неконсолідованість журналістського середовища сприяє розмежуванню і розбрату українського суспільства на догоду чужинським інтересам, що може мати серйозні наслідки не лише на інформаційному, а й на світоглядному рівнях.

Д. Під фальшивим прикриттям гасла вільного доступу до інформації та облудною фразеологією про міфічну шкідливість пропаганди – в національному інформаційному просторі сформувалися, як домінуючі, небезпечні інформаційні символи. Вони утворюють у суспільній свідомості тотальний негативізм, апатію, страх та маргіналізують аудиторію, виводячи громадян за межі активних соціальних процесів. Під час так званої гібридної війни ми втрачаємо не лише тимчасово територію держави, а й найголовніше – людей, зомбованих російськими теле- і радіоканалами, які впроваджують у свідомість усталені стереотипи чужинських, світоглядних моделей поведінки.

У цьому зв'язку доречно запропонувати таке:

1. Виходячи з означених загрозливих тенденцій навколо роздержавлення ЗМІ, становлення суспільного мовлення та статті 17 Конституції України, яка говорить, що гарантування інформаційної безпе-

ки є найважливішою функцією держави, звернути увагу Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки та оборони України на необхідність вжиття невідкладних заходів законодавчого та нормативного характеру із захисту та забезпечення суверенності національного інформаційного простору, інформаційних прав і свобод українських громадян та суспільства в цілому, що передбачали б:

- створення комплексної державної програми протидії зовнішнім інформаційним загрозам, яка гарантуватиме максимальне збереження та використання національного інформаційного ресурсу як фактора національної безпеки. Не інакше як актом інформаційної капітуляції, зради варто розцінювати самоусунення реформованого суспільного мовника в інформаційно-смысловій війні з російським агресором;
- реформування державних органів влади, що займаються інформаційною політикою, в дієві інститути вироблення ефективних механізмів захисту національного простору та формування медійного поля з акцентованими ціннісними орієнтирами українського сьогодення;
- вироблення ефективного механізму роботи національних засобів масової інформації, передусім суспільного мовника, в умовах надзвичайного стану, техногенних та екологічних катастроф;
- збереження в системі суспільного мовлення окремої інституції Українського радіо як національної установи зі спеціальним статусом;
- становлення суспільного мовлення для місцевих громад зі збереженням суб'єктності регіональних мовників на базі колишніх ОДТРК, що відповідає національним інтересам, політиці децентралізації, практиці європейської демократії.

2. Розробити національну комплексну програму гуманітарного розвитку, в якій інформаційній сфері відводилася б визначальна роль як засобу формування світоглядних позицій та збереження традиційних моральних імперативів і художньо-естетичних ідеалів. Ці завдання реалізуються не лише шляхом державної фінансової підтримки, а й запровадженням жорстких регуляторних, ліцензійних норм, які стосуються власного національного медіа-продукту.

3. Законодавчо унормувати інформаційно-чистотний ресурс як національний набуток поруч з іншими національними стратегічними ресурсами – надрами, землею, водою, повітрям, що мінімізує його агресивний грабунок та стане запорукою національної безпеки.

4. Змінити порядок денний загальнонаціональної дискусії щодо реформування суспільства, викремивши зміну існуючих суспільних відносин кланово-постіндустріального характеру на ринково-інформаційні з ідеологією людиноцентризму та європрагматизму, в основі якої ціннісні орієнтири українського світу. Це передбачає кардинальне реформування політичної системи, іншу модель державного устрою, становлення парламентсько-президентської форми правління, зміни виборчого законодавства із запровадженням відкритих партійних списків, формування партій на ідеологічній основі.

5. Запровадити реальний і змістовний діалог між владою та інститутами громадянського суспільства. Якщо і надалі влада залишатиметься глухонімою, зокрема в питаннях формування суспільного мовлення, захисту інформаційного суверенітету, збереженні національної ідентичності, а орієнтуватиметься лише на «лідерів думок» відповідних олігархічних сил – це становитиме реальну загрозу національній безпеці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про систему іномовлення України» - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/856-19>
2. Закон України «Про суспільне телебачення і радіомовлення України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу /<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>
3. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
4. Кравченко В.І. Звільнення від «малоросійства» . В.І. Кравченко.-Київ: Видавництво «Фенікс» .2017. – 308с.
5. Ліфтон Р. Д. Технологія «промивки мізків»: психологія тоталітаризму / Роберт Джей Ліфтон. – Харків : Віват, 2016. – 416 с.
6. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття / Георгій Почепцов. – Київ : Вид.дім «Киево-Могилянська академія», 2017 . –260 с.

ВОЄННІ ЗАГРОЗИ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано стан масової свідомості людей в умовах воєнних загроз, коли за відсутності звичних орієнтирів, соціальних ідеалів, створюється сприятливий ґрунт для маніпулювання масовою свідомістю з боку еліт, які прагнуть мобілізувати у власних інтересах широкі верстви населення. Розглянуто комунікативні ситуації, за умови яких масова свідомість зазнає змін. Окреслено дослідження щодо стану свідомості людей, що перебувають в районі військових дій.

Ключові слова: *масова свідомість, соціальна міфологія, інформаційний простір, медійна війна.*

Сучасний рівень розвитку масово-комунікаційних процесів робить засоби масової інформації реальною соціальною силою. У всіх індустріальних та постіндустріальних суспільствах медіа формує вкрай важливі суспільні зв'язки: горизонтальні – між великими соцієнтальними системами (напр. економікою та політикою, релігією та наукою) і вертикальні – між макро-, мезо- і мікрорівнями суспільства. Подальші зв'язки можуть бути концептуалізовані в категоріях первинної та вторинної соціалізації. Коли це стосується засобів масової інформації та їх використання, дуже загальний феномен соціалізації набуває виду більш специфічної копії у вигляді розповсюдження новин, замовчування небажаної інформації чи упередженого її подання.

Потреба в інформації визначається соціальною роллю людини, адже спосіб життя формує інформаційні інтереси людини. Організаційна вкладеність у сучасне суспільне життя масових комунікацій обумовлена самою природою політики як колективної, складно організованої цілеспрямованої діяльності, як спеціалізованої форми спілкування людей з приводу реалізації групових цілей і інтересів, які зачіпають усе суспільство. В даному випадку йдеться про стан масової свідомості в умовах воєнних дій на території України.

Загально-цивілізаційний поступ безальтернативний, але має цілу низку серйозних проблем, серед яких формування системи цінностей як програмний спосіб організації дій, спрямованих на становлення «відкритого суспільства». Громадянське суспільство тим і відрізняється від колишнього радянського і, власне, нинішнього українського, бо воно не лише диференційоване, але й складно структуроване, і кожний громадянин поряд з місцем, яке він займає у професійній структурі, має ще низку позицій, що виражають його політичні, культурні, релігійні інтереси тощо. І саме на усвідомлення права і необхідності

власної світоглядної позиції і вільного її виразу і має бути спрямована робота засобів масової інформації.

Динамічність та стрімкість сучасного світу зумовлені передусім, розвитком і більш широким розповсюдженням інформаційних технологій, які дозволяють об'єднати людей в єдину людську мережу (на кшталт мережі Інтернет). Такий напрям розвитку актуалізує звернення до глобальної спільноти як головного суб'єкта еволюції цивілізації, що характеризується все більшим поширенням єдиних стандартів, формуючи глобальний економічний і соціально-політичний простір.

Однак вплив інформації на свідомість індивіда має доволі амбівалентне забарвлення. Річ у тім, що в інформаційному суспільстві початку ХХІ століття існує ширша перспектива для маніпуляції масами. У зв'язку з цим видатний дослідник інформаційного суспільства С. Московічі стверджує, що воно стало можливим тільки тому, що протягом декількох поколінь був здійснений перехід від культури слова до культури наочних образів [Московичи, с.141]. Масова свідомість міфологічна за своєю природою, оскільки багато в чому спирається на чутки, думки, стереотипи, і тому подібні феномени. А воєнні загрози значно підсилюють можливість виникнення соціальних міфів. В умовах відсутності звичних орієнтирів, соціальних ідеалів, здатних забезпечити світоглядну цілісність людської свідомості, невпевненості в майбутньому, брак достовірної інформації про стан суспільних процесів створюється сприятливий ґрунт для маніпулювання масовою свідомістю з боку еліт, які прагнуть мобілізувати у власних інтересах широкі верстви населення. Тому міфологічна складова є невіддільним компонентом структури масової свідомості і проявляється на всіх його рівнях - колективному несвідомому, емоційно-чуттєвому, смислоутворюючому, кожному з яких відповідає певний тип міфотворчості (архетипи, стереотипи, аксіотипи відповідно). Виявлені

відповідність і взаємозумовленість на рівні масової свідомості і міфосвідомість вказують на об'єктивно існуючу можливість здійснення процесу міфологізації масової свідомості, оскільки воно містить в собі необхідну основу для продукування і репродукування міфів, що і є метою даного процесу. Зрозуміло, що в останні століття міф «сенса, тобто здатність згуртувати людей, втрачає онтологічний зміст», властивий класичному міфу. На перший план висувається функціональний аспект – активізація їх до певної дії.

С. Московічі звертає особливу увагу на те, що масштаби маніпуляції свідомістю особистості багато в чому визначаються збільшеною потужністю і можливостями засобів комунікацій. Згідно з його трактуванням, ми маємо справу зі стратегією масового «гіпнозу», колективного нав'ювання, коли не людина створює інформацію, а інформація створює людину. Тому інформаційні відносини в даному випадку є невіддільною частиною соціальних відносин. Інформація сприймається як найважливіший соціальний ресурс, де логіка інформаційних процесів повинна бути підпорядкована логіці руху різноманітних ресурсів. Тобто, з одного боку, в корені соціальних відносин лежать відносини з приводу відтворення інформації, з другого – самі інформаційні відносини є соціальними за своєю природою.

Інформаційна революція призвела до того, що людина відчуває себе ще більш самотньою та нікчемною перед майже самодостатнім світом циркулюючої інформації. Вона завалена інформацією, яку нав'язують, часто низької якості з точки зору будь-яких критеріїв. Інформаційна агресія виражається в потоці різноманітної інформації, часто низькопробної, що може призвести до деструктивних процесів в усіх сферах суспільного життя – політиці, економіці, культурі.

Отже, в рамках соціологічної інтерпретації сучасний інформаційний простір постає самоінституалізованою сферою взаємодії, де актуалізується сфера протистояння інтересів надсуб'єктних структур, сфера індустрії інформаційного продукту, в поширенні якого задіяні передові технології, здійснюється дистанційне управління і контроль та оптимізується інформаційне середовище життєдіяльності людини.

Для України першочергово потрібно визначити характеристики способу життя, який люди вважали за потрібне захищати. Це найскладніша проблема – відсутність ціннісно-нормативного базису. Ще на початку ХХ ст. німецький психолог Георг Адлер у праці «Значення ілюзій в політиці та суспільному житті» писав про те, що рух суспільства вперед неможливий без красивих ідеалів. Тільки прагнення до ідеалу, ілюзія може надихнути людину, вирвати її з броні власного егоїзму і зробити борцем за

нові цінності. Отже, ідеали як засіб консолідації мас сприяє діалогу між політичною елітою і широкими прошарками населення, стабілізує суспільство в цілому.

У принципі, можна виділити принаймні декілька комунікативних ситуацій, в яких масова свідомість зазнає інформаційно-психологічного впливу. По-перше, такі комунікативні умови, які передбачають не тільки безпосередню взаємодію і прямий обмін інформацією, а й опосередкований, що здійснюється телефоном, поштою, Інтернетом тощо. По-друге, сфера комунікації, в якій масова свідомість зазнає інформаційного та психологічного впливу з боку одного чи групи комунікаторів. Публічні заходи (мітинги, збори, шоу) припускають односторонню комунікацію, яка здійснюється за схемою: «комунікатор - аудиторія». По-третє, сукупність комунікативних ситуацій, які відрізняються безпосереднім інформаційним впливом на масову свідомість. Це відбувається під час переглядів телепередач, прочитання преси, взаємодій з різними мас-медіа. У представлених ситуаціях вплив на масову свідомість здійснюється за принципом від простого до комплексного.

Крім того, в інформаційному просторі широко відбувається маніпулювання свідомістю мас, що здійснюється за допомогою контролю над інформаційно-комунікативними засобами, за допомогою яких визначаються правила і стереотипи поведінки та діяльності людини. Будучи прихованим впливом на масову свідомість, маніпуляція, як правило, націлена на формування інертності людей. На наш погляд, велику небезпеку становить оцінка масами феномена маніпуляції їх свідомістю. Більшість переконана, що без бажання людини маніпулювати її свідомістю неможливо. Однак експерти переконані, що маніпулюванню піддаються практично всі члени суспільства, виняток становлять лише ті, кому притаманні критичні погляди на те, що відбувається і хто демонструє вміння аналізувати події.

Особливо гостро ці проблеми постають в умовах воєнних загроз. З погляду сучасних політологів головною і визначальною складовою гібридної війни в Україні стала інформаційно-психологічна війна. Як слушно зазначає Г. Почепцов, нині відбувається перша смислова війна у світі – війна, яка не має чітких аналогів в історії. Це принципово медійна війна. Якщо зазвичай медіа підтримують військові дії, то тут усе навпаки: військові завершують ті дії, які забезпечила їм медійна складова. Цілі смислової війни, як і війни інформаційної, завжди звичайно пов'язані не з інформаційним або віртуальним простором, а з простором фізичним. Але наслідки поширюються на всі три простори.

Окремо важливим моментом постає аналіз стану масової свідомості людей, що перебувають у межах

Донбасу, тобто в зоні військових дій. Тут надзвичайно цікавими є напрацювання українських учених-соціологів. Так, І. Рущенко в статті «Феномен «двох Донбасів»» аналізує розвиток масової свідомості на сході України, у зв'язку з перебігом російсько-української гібридної війни та висуває припущення, що Донбас є штучною регіональною конструкцією, яка є результатом міфотворення, що свого часу відповідала політиці комуністичної влади в Україні, а на сьогоднішня внутрішня неоднорідність Донецької та Луганської областей проявляється у феномені «двох Донбасів». Зокрема, як свідчать дані масового опитування на підконтрольній Україні території, проведеного на початку 2015 р. на звільнених територіях відбувається оздоровлення масової свідомості. Домінують проукраїнські тенденції, відновлюється почуття громадянськості (84% опитаних відчувають себе громадянами України «повністю» або «значною мірою»). Немає принципової різниці у настроях етнічних українців і етнічних росіян. Лідером довіри є волонтерський рух, доволі високий індекс довіри (на рівні довіри до церкви) мають Збройні сили України. На окупованій території спостерігаються інші тенденції. Так, має місце феномен «луганського синдрому» (за І. Кононовим), ширяться настрої утриманства, «советизація» свідомості на тлі штучної ізоляції регіону. Все це трансформується у соціальну апатію та готовність прийняти будь-яку владу, що гарантує мир, роботу, пенсії.

Показовими є дослідження під керівництвом І. Кононова в межах проекту «Життєві світи Заходу і Сходу України» (2015 рік) та «Масова свідомість в зоні воєнного конфлікту на Донбасі», яке проводилось у 2017 році з метою вироблення методології дослідження масової свідомості в період суспільних криз і воєнних конфліктів. Результати польового етапу роботи свідчать, що масова свідомість передбачає певний тип комунікації в суспільстві, яка опосередковується ЗМІ. У ситуації перемикання в масовій свідомості люди втрачають довіру один до одного і це продукує реакції соціальної мімікрії, де іншим фактором цих реакцій виступає непевність суспільної ситуації. На цих територіях головну роль в забезпеченні інформацією про великий світ відіграють Інтернет та телебачення. Але інформація проходить крізь структури, утворені стереотипами різної етіології, і структури особисто-групового досвіду. Якщо уважно придивитися до способів організації інформаційного потоку в сучасному суспільстві, то стане очевидним, що під впливом ЗМК відбуваються значні зміни культурного образу людини зокрема і масової свідомості загалом, які спрямовують поведінку людини. Мотиваційні процеси лежать в основі активності людини та її психічного функціонування,

вони визначають той чи інший напрям людської поведінки, її траєкторію. Але масова свідомість рідко прагне виробити ставлення до соціальних та політичних явищ і процесів. Вона воліє отримувати його в готовому вигляді зі ЗМІ.

Динамічний та спрямований інформаційний вплив призводить до того, що людина починає дедалі більше жити не в реальному світі, а в світі інформаційних фантомів. Навіть повсякденну, звичну та беззаперечну реальність, з якою свідомість стикається буквально на кожному кроці, вона оцінює вже виходячи в основному не з досвіду та системи цінностей, одержуваних від свого безпосереднього оточення, а від комплексу існуючих в суспільстві інформаційних технологій, в першу чергу від засобів масової інформації.

Наша вразливість стосовно інформаційних впливів – зазначає Ю. Костюченко – пов'язана з тим, що нам поки що так і не вдалося вибудувати системи рівностійкого інформаційного захисту. Як тому, що власники наших медіа здебільшого переслідують власні – короткострокові і суто локальні інтереси, зневажаючи інтереси стратегічні або вважаючи суспільний інтерес предметом торгу, так і тому, що більшість медіа-спільноти переймається питаннями самопіару і власної комерціалізації, не уявляючи ані суті питань суспільної безпеки, ані основ роботи з сучасною інформацією. [4]

З точки зору інтегрованої безпеки, воєнні загрози є похідною від соціальних і економічних чинників. У такому випадку слід зважати, що важливою загрозою є незадовільна динаміка економічного зростання та нерівномірність зміни економічного стану різних верств суспільства, а також незадовільний стан побудови соціальних механізмів нейтралізації негативних економічних явищ. Загалом, формування масової свідомості в сучасних українських умовах дедалі все більше залежатиме від двох основних факторів: зміни соціальних умов, що впливають на життєдіяльність людей та впровадження в масову свідомість нових ідей, думок, знань. За рахунок масової комунікації здійснюється ідентифікація її учасників з конкретними тенденціями суспільного розвитку, саме зміст комунікації постає засобом формування свідомості через ті установки, що вона задає.

Долання протиріччя між можливостями ціннісної самоідентифікації особистості та її реальної залежності від інформації набуває в наш час не тільки соціально-філософську значущість, а й реальний соціальний зміст. В умовах глобального соціуму це має стати однією з головних тем дискурсу про проблеми масової свідомості та комунікацій. Вихід із ситуації слід шукати у виробленні способів контролю над інформаційними потоками, способами структурування і подачі інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Московичи С. Век толпы. – М., 1998.
2. Почепцов Г. Первая смысловая война в мире (Украина, Крым, Россия). Режим доступа: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/pervaya_smyslovaya_voyna_v_mire_ukraina_krym_rossiya/
3. Рущенко І. Феномен «двох Донбасів»: вектори розвитку колективної свідомості населення різних частин Донбасу в умовах гібридної війни.- Український соціологічний журнал, 2015, №1-2. Режим доступу : [file:///C:/Users/User/Downloads/7933-15715-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/7933-15715-1-SM%20(1).pdf)
4. Костюченко Ю. «Загрози воєнного характеру посилюватимуться і генеруватимуться зсередини». Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/28944433.html>

Ірина ПАРТОЛЕНКО,

здобувач

кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
ВМУРЛ «Україна»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито основні поняття «інформаційної безпеки держави», особливості впливу процесів глобалізації на інформатизацію суспільства в сучасних умовах. Інформаційна безпека держави розглядається як складова системи національної безпеки, яка в умовах глобалізації та інформатизації суспільства набуває ознак автономної сфери суспільного управління.

Ключові слова: глобалізація, національна безпека, інформаційна безпека, інформація, інформаційний простір.

Як відомо, у відкритому глобальному світі ХХ–ХХІ століть нові закономірності перебігу цивілізаційних процесів, вплив глобальних трансформацій та інформаційної революції зумовило потребу теоретичного і ціннісного переосмислення проблеми розвитку та модернізації нового типу суспільства, який переживає добу насправді революційних змін. Його розвиток набуває нового змісту та форм. Вплив глобальних процесів на міжнародному рівні стає характерною ознакою нового циклу трансформації. Масштабність цих процесів стосується всіх сфер суспільної діяльності.

Важливою складовою трансформації сучасного світу є посилення інтеграційних процесів, що спонукає до широкого впровадження досягнень науково-технічного прогресу в усі соціально-економічні та виробничі процеси, які обумовлені переведенням інформації у розряд політичних категорій. Цей процес об'єктивно-суб'єктивний, оскільки, по-перше, відбувається підвищення ролі інформації як у житті людей, так і в процесах прийняття державних управлінських рішень. По-друге, спостерігаються якісно-кількісні зміни інформаційних потреб суспільства, збільшення частки людських ресурсів у роботі з інформацією, що підтверджує необхідність і реалії побудови інформаційної економіки. По-третє, інформація вносить низку суттєвих змін у характер розроблення стра-

тегії розбудови державності. Головною формою соціального надбання стають не стільки матеріальні елементи виробництва, скільки накопичення знань та корисної інформації.

К. Шваб назвав майбутні зміни «четвертою індустріальною революцією» [12].

Зміни, які відбулися нині в суспільстві, свідчать про те, що інформація є найважливішим стратегічним ресурсом, брак якої призводить до істотних втрат у всіх сферах життя, вона стала однією з провідних галузей діяльності людства, куди з кожним роком вкладають усе більші кошти.

Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає основні засади державної політики, та становить офіційно прийнятту систему поглядів на проблему забезпечення захисту інформаційного середовища, які, в свою чергу, спрямовані на захист національних інтересів, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [2].

До однієї з цих сфер належить інформаційна, що дає всі підстави стверджувати, що інформаційна безпека відіграє ключову роль у забезпеченні життєво важливих інтересів України. Слід зазначити, що, крім того, з незрозумілих причин, автори Закону України «Про основи національної безпеки України» неповністю оцінили роль інформаційної складової в

умовах глобальних змін та під час ведення Російською Федерацією проти України гібридної війни.

Адже на тлі стрімких змін інформаційного середовища, нових впливів, викликів та загроз особливого значення набуває питання забезпечення національної безпеки. Зважаючи на це, слід зазначити, що всі ці глобальні зміни підкреслюють вагомість інформаційної безпеки для України особливо під час зіткнення з російською пропагандою.

Інформаційне середовище – це сфера діяльності суб'єктів інформаційних відносин, яким відведена роль пошуку, аналізу, обробки, поширення та споживання інформації.

На наш погляд, вирішення проблем інформаційної безпеки є актуальним завданням для сучасного суспільства саме в контексті забезпечення національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Захищеність національних інтересів держави залежить від того, наскільки успішно система забезпечення національної безпеки здатна реагувати на виклики та загрози [8].

У сучасній науці існує декілька тлумачень українських безпекознавців поняття «національна безпека». Запропоновані ними тлумачення національної безпеки окреслюються як ступінь (міра, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи (громадянина), суспільства (народу, нації) і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз або ступінь (міра, рівень) відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства й держави [4, 5, 7].

Система забезпечення національної безпеки сьогодення – це складна багаторівнева функціональна система. У даній системі основними суб'єктами безпеки є держава, органи законодавчої, судової та виконавчої влади, які визначають критерії забезпечення її національної безпеки, тобто кордону техногенних, політичних, соціальних, природних явищ, порушення яких може завдати можливий збиток нації.

Основними напрямами державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері є:

- забезпечення інформаційного суверенітету України;

- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;

- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України та інші [8].

Саме питання забезпечення національної інформаційної безпеки України в сучасних умовах стоїть на одному рівні із захистом національного суверенітету, територіальної цілісності і державної безпеки в цілому. А рівень інформаційної безпеки країни в сучасних умовах активно впливає на стан військової, політичної, економічної та інших складових національної безпеки, оскільки найчастіше реалізація противником інформаційних загроз здійснюється шляхом нанесення шкоди в інших сферах національної безпеки: енергетиці, транспорті, фінансово-банківській системі, діяльності органів влади та ін.

Інформаційна безпека вже набуває нового значення, того структуроутворюючого компонента, на якому базується вся система національної безпеки. Вона покликана надійно захищати культурне надбання країни, інтелектуальну власність громадян, а також спеціальні відомості, що становлять державну і професійну таємницю. Тому розвиток будь-якої держави як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної можливий лише за умови забезпечення інформаційної безпеки всіх суб'єктів інформаційних відносин.

Для розуміння проблем інформаційної безпеки XXI століття слід усвідомлювати, що вони потребують нового розуміння, системного аналізу та осмислення. Системний підхід потрібен тому, що в сучасному світі не існують ізольовано наукові, технічні, технологічні, соціальні, економічні і політичні сфери діяльності людини. Зміни в кожній з цих сфер неодмінно впливають на інші сфери, а проблеми іншої сфери тісно взаємопов'язані [10]. Це дає змогу стверджувати, що зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України потрібні нові моделі державної безпеки. А їхня реалізація та впровадження можлива тільки при детальному осмисленні та аналізу існуючих проблемних сфер, які частково або повністю впливають на всю систему національної безпеки в сучасному інформаційному середовищі.

На нашу думку, існує безліч теорій, які не втрачають своєї актуальності. До того ж їх принципи закладено в основі сучасної доктрини.

Доктрина інформаційної безпеки України сьогодення – це політичний документ, що задає державі курс здійснення політики безпеки та має комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері, потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації і вільного обігу інформації.

Іншими словами, інформаційна компонента перестає бути тільки частиною великих систем соціуму і набуває самостійного характеру, виділяється

у самостійну соціальну субсистему – інформаційну сферу.

Виокремлення інформаційної сфери в окрему субсистему соціуму обумовлює набуття інформацією особливого значення і значущості. Власне, сам світ визначається як глобальний у відповідності до кількості та характеру інформаційного обміну, що в ньому відбувається. «Світ, в якому інтенсивність інформації та комунікації долає певну кількісну межу, набуває нової якості. Цей ефект, завдяки якому інформація та комунікація у певному сенсі набувають самостійного існування і домінують для соціуму роль, можна виділити як віртуальну революцію. Її головна особливість полягає в тому, що інформація та комунікація вже не тільки відображають події предметного світу, але і створюють ці події» [9].

У цьому ключі важливо відзначити істотно зростаючу роль захисту на державному рівні цінної інформації і управління інформаційними взаємодіями в процесі забезпечення національної безпеки. На нашу думку, з усвідомленням можливості заподіяння шкоди інтересам держави, суспільства і людини при інформаційному обміні за допомогою певних засобів інформаційних комунікацій бере свій початок інформаційна безпека.

Нині в науковій літературі сформувалися два методологічних напрямки, які вивчають виникнення феномена «інформаційна безпека». Одна група фахівців тісно пов'язує розвиток інформаційної безпеки з інформаційними революціями в історії людської цивілізації. Цей підхід має на увазі, що рівень безпеки суспільства визначено якістю і обсягом інформації, доступної соціуму, а так само альтернативою її безпосереднього застосування. Другий підхід передбачає, що в історії людської цивілізації поява категорії «інформаційна безпека» пов'язана з виникненням засобів інформаційних комунікацій і усвідомленням людиною можливості нанесення шкоди власним інтересам або інтересам соціальної системи за допомогою інформаційного обміну.

Враховуючи проникнення інформаційних технологій в усі найважливіші сфери життя суспільства, необхідно передбачити перехід від принципу забезпечення безпеки інформації до принципу забезпечення інформаційної безпеки. Інформаційна безпека України – передбачений Конституцією України захист політичних, державних, громадських інтересів

країни, загальнолюдських і національних цінностей. У першій частині статті 17 Конституції України зазначено «справу всього українського народу» [1].

На нашу думку, інформаційну безпеку необхідно виділити як одну з найважливіших складових системи національної безпеки. У книзі «Мистецтво війни» видатний китайський стратег і мислитель Сунь-Цзи писав: «Щоб бути невідомим для супротивника, треба всіма можливими способами шукати й добувати інформацію про нього» [11].

Інформаційна безпека є окремою складовою, але в той же час тісно переплітається з усіма видами безпеки, і від рівня її забезпечення залежить успішне функціонування всіх інших видів безпеки. Саме зараз, в період бурхливого зростання обсягів застосування інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності, успішне вирішення проблем в галі інформаційної безпеки передбачає більш ефективну діяльність в процесі забезпечення національної безпеки.

Висновок.

Підсумовуючи, слід зазначити, що унікальна специфіка інформаційної безпеки дозволяє їй охопити всі види безпеки: економічну, соціально-політичну, військову та екологічну, її забезпечення є пріоритетним завданням в процесі вирішення проблем національної безпеки. Адже від забезпечення інформаційної безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства залежать умови забезпечення основних видів безпеки держави.

Інформаційна безпека на сьогодні включає в себе безліч факторів і умов, що гарантують оптимальне функціонування і еволюцію будь-якої іншої системи. Інформаційна безпека позиціонується як подолання небезпеки в різних діапазонах. Забезпечення інформаційної безпеки є принципами та механізмами захисту від викликів і загроз в інформаційному середовищі.

З метою підвищення рівня забезпечення інформаційної безпеки, важливі колективні зусилля всього глобального співтовариства.

При функціонуванні світового інформаційного простору інформаційна безпека повною мірою може бути забезпечена тільки зусиллями всіх країн світової спільноти, тому виникає потреба в формуванні загальносвітової інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про інформацію» / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?reg=2657-12>.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року №964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №39, ст.351. Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України №3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, ВВР, 2006, №14, ст.116; №2411-VI (2411-17) від 01.07.2010, ВВР, 2010, №40, ст.527.: http://www.rainbow.gov.ua/content/zakon_onbu.html.
3. Воробьев Ю. Л. Основы формирования и реализации государственной политики в области снижения рисков чрезвычайных ситуаций / Ю. Л. Воробьев. – Москва : ФИД «Деловой экспресс», 2000.
8. Конституція України. Із змінами, внесеними згідно із Законом №2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, №10, ст.68. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>

4. Богуш В. М. Інформаційна безпека: Термінологічний навчальний довідник / В. М. Богуш, В. Г. Кривуца, А. М. Кудін. – 2004.
5. Бондаренко В. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми [Електрон. ресурс] / В. Бондаренко, О. Литвиненко. – Режим доступу: <http://www.crime-research.iatr.org.ua/library/strateg.htm>.
6. Гончаренко О. М. Соціально-економічні та екологічні аспекти національної безпеки / О. М. Гончаренко, О. С. Бодрук, Е. М. Лисичин // Народна армія. – 1992. – 19 серп.
7. Горбулін В. П. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2.
8. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – Київ: НІСД, 2010. – 288 с.
9. Назарчук А. В. Етика глобалізуючого общества [Електрон. ресурс] / А. В. Назарчук. – Режим доступу: http://sbiblio.com/biblio/archive/nasarchuk_etika/02.aspx
10. Панкратова Н. Д. Тенденції та проблеми розвитку системного аналізу наукової дисципліни / Н. Д. Панкратова // Сучасні інформаційні технології та системний аналіз – шлях до інформаційного суспільства: Ювілейний зб. наук. пр. – Київ: ІПСА Мін. освіти та НАН України при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», 1998. – С.10.
11. Сунь-цзы. «Искусство войны» [Електрон. ресурс] / Сунь-цзы. – с Режим доступу: <http://militera.lib.ru/science/sun-tszy/01.html>.
12. Klaus Schwab. The Industrial revolution: what it means, how to respond [Електрон. ресурс] / World Economic Forum. – Режим доступу: // <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>

Павло САЦЬКИЙ,
кандидат історичних наук, доцент
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТОКИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 1919 РОКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ХАРАКТЕРУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УНР

АНОТАЦІЯ

У статті доведено, що влада УНР перебувала у прямій залежності від характеру інформаційних потоків, які циркулювали в українському соціумі, оскільки лише за умови несприйняття попередньої влади і в цілому нейтрального сприйняття Директорії УНР й самого С. Петлюри вдавалося поширювати свою юрисдикцію на певні території. Не маючи потужних адміністративних і військових структур на місцях, влада Директорії УНР перебувала у залежності від суспільних настроїв, що формувалися інформаційними потоками.

Ключові слова: влада, УНР, Директорія, інформація, український соціум.

У нинішній час, коли Україна вимушена вести гібридну війну на власній території, надзвичайної актуальності набуває вивчення досвіду подібних військових дій, яким багата історія нашої держави. У 1919 р. територія України була охоплена протистоянням, динаміка якого вражала, будь-яка територія вміть могла із відносно мирної перетворитися на прифронтову чи охоплену бойовими діями або повстанням. За таких умов соціальна ситуація на українських землях відзначалась постійною нестабільністю, а інформаційні потоки набували надзвичайної динамічності. В умовах постійної війни і зміни влад, котра носила динамічний характер, більш вагомим значенням набувало живе слово агітаторів ніж преса, зокрема й офіційна.

Здебільшого українські села і містечка вели замкнений спосіб життя, вступаючи у протистояння

із чужорідними елементами. На це вказує характеристика елементів у селі, яку записали інформатори Міністерства внутрішніх справ УНР Аврам Повниця і Грицько Артемчук за результатами перебування у Балинській та Смотричській волостях Подільської губернії. Зокрема соціальна структура села, яку селяни самі бачили, за даними доповіді інформаторів, це – «кулаки» й помірковані, а також «розбищені» фронтовики, між якими багато кацапів, просто ледачих, революційних крикунів та відпущених на волю злодіїв. Відповідно, влада мала діяти виходячи із особливостей кожної із цих груп. Так, кулакам і поміркованим потрібна була міцна влада, а решті груп – та влада, яка не здатна була зупинити свавілля [4, 27 зв.]. Власне, про усі елементи, крім кулаків й поміркованих, сказано як про такі, що порушують традиційний устрій і руйнують

нормальний стан життя села. Водночас, інформатори звертали увагу на інформаційний голод на місцях, а селянство вказувало на необхідність отримувати регулярні дані про діяльність й рішення уряду УНР. Також у інформаціях до МВС УНР розкрито й охарактеризовано уявлення населення українських сіл про політичну ситуацію в Україні в цілому, звертаючи увагу на те, що воно формувалося на основі чуток і роботи агітаторів, котрі часто здійснювали ворожу для УНР роботу. Отже, замкненість життя українських населених пунктів за умов динамічних змін влади і наступів та відступів військ порушували інформатори УНР й агітатори, а також чутки, які ширилися, часто спотворюючи інформацію про реальний стан справ.

Водночас, як свідчать дані, ставлення українського населення до усіх влад на українських землях було практично однаковим і мало прагматичний та споживацький характер. Зокрема селянство очікувало від влади постачання мануфактури, гасу та іншої продукції, яка мала надходити із міст [3, арк. 25]. Доволі цікаву інформацію містить звернення Народи повстанського Комітету Уманщини, Ради Селянських Депутатів Уманщини, Представника городського самоврядування м. Умані, Отамана Зеленого і Командуючого Київською групою повстанців отамана Тютюнника від 20 серпня 1919 р., яке було надіслано до Директорії й уряду УНР. Це звернення містило запевнення Директорії УНР у підтримці з боку повстанського руху Уманщини й готовності поступитися власними ідеологічними переконаннями заради збереження держави. Мова йшла про готовність відмовитися від окремих соціальних вимог у програмі повстанського руху Уманщини, які йшли врозріз із діяльністю Директорії УНР. Водночас, повстанці висунули до Директорії низку вимог, серед яких варто звернути увагу на такі: поповнення органів місцевого самоврядування представниками робітників і селян (мотивовано тим, що до цих органів вибори проводилися за два роки до того і їхній склад не відповідав соціальному стану речей на 1919 р.); на адміністративні посади на місцях призначати місцевих робітників, які брали участь у повстанському рухові й відомі населенню, запропоновано також щоб кандидатури на ці посади рекомендувалися органами самоврядування і Селянською спілкою в погодженні з робітниками (мотивувалося тим, що призначені із центру посадовці погано поінформовані про ситуацію на місці й дискредитують центральну владу); найширше інформувати населення про реформи села, особливо про земельне питання. Окремі із вимог Народи варто подати дослівно: «Земля та Воля, за котрий народ бореться от уже два роки щоб дійсно були йому забезпечені, тоді нам не будуть страшні ні поляки, ні Денікін, проти котрих селянство також буде битися, як і проти большевиків воно билось»; «щоб ніяке чуже військо не займало територію України, а

організувалась своя армія на демократичних началах з твердою та розумною дисципліною». Зрештою, останнім пунктом вимог було негайне постачання селянству солі, мануфактури, гасу, шкіри, оскільки населення вимушене купувати ці товари у спекулянтів і тим виправдовувалась його власна спекуляція хлібом. Усі ці положення вказують на принципове прагнення повстанців зафіксувати політичні передумови для такого явища в УНР, яке В. Винниченко назвав «отаманщиною» й для отримання селянством необхідних ресурсів із міста.

Окремо слід звернути увагу на пункт вимог, в якому було прохання в місцевостях, де панували більшовики, залишити для повітових земельних Управ зобов'язання як плату для селян за роботу на колишніх поміщицьких землях сніп, який було встановлено більшовицьким декретом. Тобто, за збір жита робітник отримував третій сніп, а пшениці – четвертий за умови, що обробка здійснювалась за кошти поміщика, а за збір врожаю ярої пшениці, яку вже обробляли самі селяни, один сніп віддавався державі, а решта дев'ять тому, хто працював на землі [2, арк. 109 зв.]. Це положення вказує на цілковите прийняття селянством встановлених більшовиками земельно-трудова відносин й умов землекористування, саме ці умови намагалися легітимізувати в УНР повстанці.

Важливо відзначити вказану в зверненні мотивацію повстанців боротися проти комуністів, а саме – не лише тому що вони вели руйнівну політику щодо України, а й за право бути господарями на власній землі. Це положення звернення говорить про прагматичне ставлення повстанського руху щодо підтримки УНР як до режиму, який дає змогу самостійно діяти на місцях. У таких прагненнях доволі прозоро простежуються витoki отаманщини в УНР. Відповідно, підстави для отаманщини було закладено замкненістю більшості общин на українських землях і їх прагматичному погляді на будь-яку владу. Власне, радянська влада навесні 1919 р. втрачала соціальний ґрунт у результаті поширення Україною селянського повстанського руху завдяки угоді із яким УНР вдалося відновити суверенітет над частиною території [6, с. 137 – 138].

Водночас, влада УНР перебувала часто у невіданні щодо ситуації на місцях, потребувала постійного її оперативного збору, щоб було традиційним завданням для агентури як на контрольованих територіях, так і за фронтових (у тилу противника). Аналізуючи характер діяльності агентури, яку використовував уряд УНР, слід звернути увагу, що саме він розкриває методику української влади по боротьбі із її противниками. Фактично, агентура мала поряд із інформацією про стан військ на окупованих територіях збирати також інформацію політичного характеру. Особливо цікавила інформація про настрої населення щодо більшовиків, чи було повстання

проти них і з якими гаслами, а також про стан військ повстанців, зокрема, про такі завдання для агентури йдеться у Тимчасовій Інструкції для позафронтвої інформації на територіях Волині, які було зайнято польськими військами [5, арк. 73]. Влада УНР прагнула здійснювати ставку в боротьбі проти противника, який контролював територію УНР, на повстанські загопи. Тому інформаторам ставилося завдання звертати на повстанський рух особливу увагу. Тобто, влада УНР прагнула продовжувати експлуатувати свій успішний повстанський досвід із кінця 1918 р., коли в результаті повстання селянства і в містах було повалено владу гетьмана П. Скоропадського. Це повстання спиралося на окремі військові підрозділи, які підтримали антигетьманський виступ [1, с. 129–130], проте, фактично, навколо командирів цих підрозділів сформувалися осередки отаманщини, про які говорив В. Винниченко [1, с. 201, 204].

Отже, УНР сформувалась як повстанська держава і її існування перебувало в залежності від політичної кон'юнктури. Причому, ця політична кон'юнктура спиралась на повстанські настрої населення територій щодо яких уряд УНР планував поширення своєї юрисдикції. Це створювало перепони на шляху до формування системи органів влади на місцях, а також зумовлювало загравання із повстанськими загонами заради здобуття їх підтримки. Водночас, влада УНР перебувала у прямій залежності від характеру інформаційних потоків, які циркулювали в українському соціумі, оскільки лише за умови несприйняття попередньої влади і в цілому нейтрального сприйняття Директорії УНР й самого С. Петлюри вдавалося поширювати свою юрисдикцію на певні території. Не маючи потужних адміністративних і військових структур на місцях, влада Директорії УНР перебувала у залежності від суспільних настроїв, що формувалися інформаційними потоками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винниченко В. Відродження нації. [Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.)]. Частина III. – К.-Відень, 1920. – 535 с.
2. До В. Шановної Директорії УНР По уповноваженню наради, яка відбулась 20-го серпня сього року в м. Умані з членів повстанческого повітового Комітету, Ради Селянських Депутатів Уманщини, Представника городського Самоврядування м. Умані, отамана Зеленого та Командуючого Київською групою повстанців Тютюнника... за підписом Товариша Голови повстанческого Комітету Ради Селянських депутатів Уманщини та Голови вищезазначеної Наради // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр.17. – Арк. 109-109 зв.
3. Доклад про загальне становище в Маківській і Циковській волостях Кам'янецького повіту, Подільської губернії // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 73.
4. Доповідь інформаторів пп. Повниці Аврама і Грицька Артемчука по волостям Балинської та Смотричської. А. Повниця. 7 серпня 1919 р. // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 73. – Арк. 27 зв.
5. Тимчасова Інструкція для позафронтвої інформації // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 73.
6. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції. 1917-1920 рр. Том IV. – б. м.: Institut sociologique Ukrainien, 1922. – 192 с.

УДК 655.41(477)»19»

Віктор ШПАК,
доктор історичних наук,
професор кафедри видавничої справи
Інституту журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗМІНА ФОРМИ ВЛАСНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

АНОТАЦІЯ

У статті наведено хронологію створення сучасного ринку українських друкованих засобів масової інформації, обґрунтовано необхідність переходу газетярської справи від державної і комунальної до приватної, наведено основні віхи розроблення, обговорення та ухвалення проекту Закону України «Про роздержавлення ЗМІ».

Ключові слова: редакція, ЗМІ, комунальні ЗМІ, газета, платники податків, закон, держава, роздержавлення.

Ще донедавна чисельність працівників галузі друкованих ЗМІ налічувала до 50 тисяч осіб. Щороку видавці преси сплачували державі понад \$ 90 млн податків [1].

Достатньо потужна сила. Нині в Україні зареєстровано близько 30 тисяч друкованих видань. Чинне законодавство передбачає процедуру видачі свідоцтва про видання друкованого ЗМІ, проте

не окреслює порядок припинення його дії. Таким чином більшість видань, що перестали видаватися юридично продовжують існувати. Тобто реально працюючими, за даними Держтелерадіо України, є лише 1 506, а це всього 5 % [2]. Ситуація невтішна.

Найпростіший спосіб подолання кризових явищ – це концентрація зусиль. Світова практика – об'єднання або поглинання видань більш конкурентоспроможними. Криза виступає тут певним каталізатором. Зрозуміло, що медіа-холдингам вижити простіше, ніж «районам», чи навіть колись потужним обласним виданням. Практика співпраці та взаємопідтримки активно апробується вже протягом 20 років у рекламно-інформаційному секторі. Утворена «Співдружність» координує діяльність 38 найбільш рейтингових газет з різних регіонів України. Замість жорсткої конкуренції – розширення сфер діяльності кожного видання, нові можливості для споживачів інформації, цікаві комерційні проекти, обмін кращими надбаннями тощо. На думку автора, на часі створення обласних медіа-центрів з розгалуженою районною структурою, власною поліграфією та мережею розповсюдження. Однак, безумовно, суттєвим кроком мало б стати реальне роздержавлення преси. І тут знову своє слово має сказати держава. І вона його сказала, та чи виправдала всі очікування.

Серед дослідників сучасних ЗМІ: Ю. Бондар, М. Тимошик, В. Карпенко, В. Бебик, В. Дмитрук, П. Федченко, В. Владимірова, А. Москаленко, М. Романюк, І. Рябчій, А. Чічановський, В. Шкляр та ін.

Більшість країн світу вважають витрачання державою коштів на утримання власних ЗМІ занадто дорогим задоволенням. Ще за часів СРСР влада в Україні почала заохочувати самокупність друкованих видань, проте не відпускала їх у вільне плавання. Незважаючи на те, що бюджетне фінансування «придворних» видань міськрад, облрад та облдержадміністрацій скорочується щороку, притаманний їм консерватизм, небажання ризикувати, критикуючи владу, – залишилися.

У перше десятиліття незалежності в Україні кількість газет невпинно зростала, нині ж вона вже менша початку відліку, не говорячи вже про сумарні накладі. Зокрема в 1991-му в Україні випускалося 1 909 газет із загальним річним накладом в 3 799 971,0 тис. примірників. До 2010 р. число газет збільшилося до 2 499, а наклад упав – до 3 444 551,7 тис. примірників. Зрозуміло, що у 1991 р. всі газети тією чи іншою мірою були державно-партійними. 2015 року у 718 газет, близько 30 % від загальної кількості, засновниками були ради народних депутатів, органи місцевого самоврядування, Кабінет Міністрів України, міністерства, комітети та інші державні установи, державні підприємства,

бібліотеки, музеї, навчальні заклади, академії наук, науково-дослідні інститути, а решта (70 %) – це недержавні видання [3].

Подібна структура, в першу чергу, склалася через створення нових видань. Чимало ЗМІ припинило своє існування, окремі газети проголосили себе незалежними і їх засновниками стали трудові колективи.

Були й інші випадки. На початку 1990-х рр. з'явився так званий прошарок «новоукраїнців», які вже мали гроші і прагнули влади. Для здійснення мети вони потребували інформаційної підтримки у вигляді ЗМІ. Найпростішим шляхом було прибрати до своїх рук ще й збіднілі редакції. За борги втратила свою незалежність популярна та «незручна» київська газета «Незалежність». Колектив було звільнено, випуск припинено. Отож їм треба було створити в суспільстві свій позитивний образ. Невдовзі «воскресла» оновлена газета, з іншими людьми та іншою редакційною політикою.

Виникли й нові суто державні видання: газети «Урядовий кур'єр» (орган державної виконавчої влади – 1990 р.), «Голос України» (орган Верховної Ради України – 1991 р.).

У більшості розвинутих країн світу друкована преса є незалежною від держави і, відповідно, напряму не фінансується нею. Однак існує чимало держав, які мають державні ЗМІ або такі, що фінансуються за рахунок податків. Україна обрала першу модель, проголосивши курс на роздержавлення, вважаючи, що вивільнення українських ЗМІ від впливу та контролю державних чи місцевих органів влади дасть змогу створити незалежні медіа, які стануть інструментом утвердження демократичних цінностей та складовою громадянського суспільства.

У середині 90-х років минулого століття в Україні почали з'являтися перші медіа-холдинги, тобто об'єднання друкованих та електронних мас-медіа з єдиним центром впливу – формується кланово-олігархічна система ЗМІ.

Серед існуючих ЗМІ лише державні і комунальні видання фінансуються державою за рахунок платників податків та ще й мають певні преференції над іншими. Така ситуація суперечить не тільки нормальній світовій та європейській практиці, утвердженням в нашій країні демократичних цінностей, але й з інтересами читачів, які хочуть і мають право отримувати всебічну, повну, об'єктивну, по можливості, неупереджену інформацію про події і явища.

Тема роздержавлення преси виникла одразу після здобуття країною незалежності, але на початку 1990-х років держава навіть чути не хотіла про такі речі. І лише у лютому 1999 р. Верховна Рада України заявила, що Кабінет Міністрів України та інші органи

виконавчої влади належним чином не забезпечують реалізацію державної інформаційної політики, спрямованої на утвердження свободи слова, плюралізму і демократичних засад інформаційної діяльності, інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України, зміцнення і розвиток її інформаційної інфраструктури. Було ухвалено Постанову «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні», в якій підкреслювалася необхідність прискорення розробки проєктів концепцій роздержавлення засобів масової інформації [4].

Через чотири роки, у 2003 р., Верховна Рада України знову повернулася до цього питання і внесла за підсумками парламентських слухань «Суспільство, ЗМІ, влада: свобода слова і цензура в Україні» до свого порядку денного розгляд законопроекту «Про Концепцію роздержавлення ЗМІ». Важливість роздержавлення ЗМІ підтверджується урядовою Програмою 2005 р. «Назустріч людям», де мова вже йде не просто про концепцію, а про «реалізацію програми роздержавлення ЗМІ та створення відповідної законодавчої бази з урахуванням дотримання прав і соціальних гарантій працівників інформаційної сфери» [5].

2005 року у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям» як один із напрямків інформаційної політики визначено «реалізацію програми роздержавлення ЗМІ та створення відповідної законодавчої бази з урахуванням дотримання прав та соціальних гарантій працівників інформаційної сфери». Поставила питання роздержавлення ЗМІ і європейська спільнота – як першочергове у рамках виконання вимог щодо європейської інтеграції України. Зокрема, Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 р. конкретно закликала органи влади України «розпочати роздержавлення друкованих засобів масової інформації, заснованих органами державної влади та місцевого самоврядування; гарантувати прозорість власності на засоби масової інформації; створити рівні умови діяльності для всіх засобів масової інформації, переглянувши закон 1997 року щодо державної підтримки засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» [6].

Реагуючи на Резолюцію ПАРЄ, Президент України 20 січня 2006 р. видав указ «Про план заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи», яким Кабінету Міністрів України ставилося завдання вже в першому півріччі 2006 р. «підготувати та подати в установленому порядку для наступного внесення на розгляд Верховної Ради України проєкти законів:

про обмеження впливу органів державної влади та органів місцевого самоврядування на друковані засоби масової інформації; про внесення змін до деяких законів України щодо гарантування прозорості відносин власності щодо засобів масової інформації; про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» щодо створення рівних умов діяльності засобів масової інформації» [7].

Розуміючи невідворотність процесу роздержавлення, окремі місцеві ради і держадміністрації як співзасновники ЗМІ розпочали зміну головних редакторів видань, жорстке втручання у редакційну політику, цензурування, з'явилися спроби відібрати приміщення редакцій. Найбільшого тиску зазнали трудові колективи комунальних газет. Журналісти забили на сполох. Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації був вимушений реагувати. За його ініціативи було підготовлено і 14 грудня 2006 р. зареєстровано у Верховній Раді України два законопроєкти: «Про мораторій на відчуження від редакцій державних і комунальних ЗМІ приміщень і майна» та «Про редакційну свободу державної і комунальної преси в процесі роздержавлення». Ці законопроєкти були покликані стабілізувати ситуацію у взаєминах редакцій ЗМІ зі своїми співзасновниками у період до прийняття закону про роздержавлення.

У наступні роки тривала робота щодо напрацювання таких документів. Найбільш ініціативною виявилася Національна спілка журналістів України, яка підготувала проєкт закону про роздержавлення ЗМІ і досягла домовленості з Кабінетом Міністрів України про проведення експерименту на базі обмеженої кількості редакцій. Міністерство юстиції України запропонувало свій проєкт. Робила законодавчі спроби Українська асоціація видавців періодичної преси.

В основі законопроєкту НСЖУ була безоплатна передача приміщень і майна редакціям реформованих ЗМІ; для них встановлювалася низка пільг, зокрема, обов'язок органів влади і місцевого самоврядування протягом 3-х років після роздержавлення надавати кошти для оплати паперу, поліграфічних і комунальних послуг; передбачалися щорічні державні субсидії для ЗМІ у депресивних районах або районах з малою кількістю жителів; для працівників редакцій передбачалася норма про те, що при виході на пенсію їм гарантувалася пенсія на рівні державних службовців, за умови роботи не менше 15 років на посаді журналіста в державних чи комунальних ЗМІ.

Фахівці та науковці критикували проєкт, в першу чергу, через недостатній рівень юридичного опрацювання. Серед недоліків називалися: плутанина у

визначенні основних категорій та понять, зокрема, «ЗМІ», «редакція ЗМІ», «трудоий колектив ЗМІ», «депресивний район», «субсидія», «дотація» тощо; звуженість варіантів роздержавлення; нерівність серед учасників ринку ЗМІ тощо. Не лімітувалися ані термін, ані розмір субсидій, що фактично нічого не змінювало у порядку виділення коштів на наявне утримання державних та комунальних ЗМІ.

Законопроект Міністерства юстиції України виглядав більш кваліфікованим. Він дозволяв засновникам та трудовому колективу редакції на вибір: або викупити майно, або продати засновницькі права, або перейти в розряд офіційних друкованих видань тощо. Передбачалася і бюджетна фінансова підтримки ЗМІ після реформування строком до 5 років та забезпечення журналістам пенсії державних службовців, але за умови трудового стажу не менше 20 років у державному чи комунальному ЗМІ. Органам державної влади та місцевого самоврядування прямо заборонялося засновувати друковані ЗМІ. Однак і цей законопроект був не ідеальний. Він не передбачав безоплатну передачу майна редакцій трудовим колективам, що було ледь не основною вимогою НСЖУ. Зберігалася нерівність серед учасників ринку ЗМІ. Вводилася малозрозуміла категорія «ЗМІ, що вони потребують фінансової підтримки» тощо. Але далі розмов справа не йшла. У листопаді 2010 р., нарешті, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 7313 «Про реформування державних і комунальних засобів масової інформації», внесений Кабінетом Міністрів України як компромісний між НСЖУ і Мін'юстом України. Дещо раніше свій законопроект подав народний депутат С. Курпіль. Відмінності у проектах були незначні, вони в першу чергу стосувалися принципів передачі приміщень і майна редакціям та подальших взаємин держави і реформованих ЗМІ. Комітет Верховної Ради з питань свободи слова та інформації провів слухання щодо реформування державних і комунальних ЗМІ, на яких обговорювались ці два законопроекти.

Ухвалення будь-якого з них могло стати суттєвим кроком в напрямі роздержавлення, а отже приватизації державних і комунальних ЗМІ, економічна самостійність яких зменшила б можливість використання друкованих ЗМІ як важелів маніпулювання суспільною свідомістю і особистою думкою громадян, стала б на захисті вітчизняного інформаційного простору від монополізації з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. Однак жоден із законів щодо роздержавлення друкованих ЗМІ так і не було винесено на розгляд у сесійну залу Верховної Ради України – політичні сили не знайшли консенсусу з цього питання.

З приходом нового Уряду розпочався новий етап роботи над законом. Новий варіант законопроекту «Про реформування державних і комунальних засобів масової інформації» був розроблений Держкомтелерадіо України і переданий 5 жовтня 2012 року до Кабінету Міністрів України, але і його спіткала доля попередніх. 22 листопада Уряд повернув законопроект на доопрацювання.

Над проектом ретельно попрацювали фахівці з Мінекономрозвитку України та Держпідприємництва і практично всі преференції, що передбачалися для журналістських колективів, були вилучені, зокрема, щодо безоплатної передачі у власність майна «нажитого» редакцією, пільгової орендної платні, надання субсидій тощо.

НСЖУ різко виступила проти нового законопроекту. На спільній нараді з Держкомтелерадіо України 11 лютого 2013 р. спілчани заявили, що виступають категорично проти ухвалення закону у запропонованій редакції.

21 березня у справу втрутився Президент України, який дав доручення Прем'єр-міністру підготувати узгоджений проект закону про роздержавлення друкованих засобів масової інформації. Термін 5 квітня ц. р., було визначено граничним для подання законопроекту Президентові для внесення на розгляд Верховної Ради України як невідкладного.

Цього ж дня у парламенті було зареєстровано законопроект № 2600 «Про реформування друкованих засобів масової інформації», який прописує механізми реформування друкованих ЗМІ, що засновані органами державної влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, поданий народними депутатами М. Томенком, Р. Рауповим, М. Княжицьким, І. Мірошниченком, С. Курпілем та М. Баграєвим. Фактична презентація проекту відбулася на засіданні експертної ради з питань приведення законодавства у сфері медіа до європейських стандартів у рамках програми «Відкрита розмова», що відбулася того ж дня. Автори законопроекту заявили, що не тільки врахували пропозиції Національної спілки журналістів України щодо соціального захисту журналістів, але й підсилили їх. Зокрема, у ст. 14 передбачається заборона правонаступникам реформованих ЗМІ протягом двох років з моменту реформування скорочення робочих місць в редакціях, або «у випадку, коли уникнути скорочення штату неможливо, або у разі ліквідації засобу масової інформації внаслідок реформування, засновник (співзасновники) редакції зобов'язаний сплатити звільненому працівникові компенсацію в розмірі річної заробітної плати за останній рік роботи, що передував звільненню». Водночас у проекті не врахована пропозиція щодо довгострокової оренди

приміщень редакцій, жодного слова не йдеться про недержавні ЗМІ, відновлена ідея створення офіційних друкованих видань органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування (фактично тих самих ЗМІ, що підлягають роздержавленню – приміт. автора) [8].

9 квітня 2013 р. у парламенті з'явився альтернативний до законопроекту № 2600 проект № 2600-1 «Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації», який зареєстрував народний депутат, член Комітету з питань свободи слова та інформації Верховної Ради України Микола Княжицький. За його словами, цей проект максимально узгоджений з чинним законодавством про приватизацію, у ньому прописані всі механізми захисту трудових колективів. Закон не суперечить проекту його колег, а лише уточнює деякі норми. Зокрема пропонується здійснити реформування друкованих засобів масової інформації, засновниками (співзасновниками) якого виступають органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, у термін до 31 грудня 2016 року. Документ визначає порядок прийняття рішення про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації та порядок здійснення їх реформування [9].

Проект передбачав такі способи реформування друкованих засобів масової інформації:

«1. Реформування шляхом зміни засновника друкованого засобу масової інформації, вказаного у частині другій ст. 8 цього Закону і передачі ним своїх прав засновника третім особам в порядку, передбаченому цим Законом;

2. Реформування друкованих засобів масової інформації, засновниками (співзасновниками) якого виступають органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування шляхом приватизації майна редакції та перетворення її на господарське товариство.

3. Перетворення друкованих засобів масової інформації, заснованих центральними органами виконавчої влади, Президентом України, Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, Фондом державного майна України на офіційні друковані видання» [9].

Крім того, Держкомтелерадіо України на доручення Президента України підготував ще один варіант законопроекту про реформування ЗМІ, який уряд мав розглянути ще до 5 квітня, але цього так і не сталося.

НСЖУ занепокоєна зволіканням Уряду щодо реформування ЗМІ і 16 квітня 2013 р. ухвалила Звернення пленуму правління Національної спілки журналістів України до Президента України, в якому

звернула його увагу на те, що неврахування кількох базових принципів реформування державної, а особливо комунальної, преси може призвести до загибелі газет місцевої сфери розповсюдження, а отже, місцеве населення залишиться без інформаційного забезпечення. НСЖУ вбачає головну суть запланованої реформи, по-перше, у виведенні місцевої преси з-під впливу органів влади, по-друге – у наданні місцевій пресі достатнього імпульсу для подальшого розвитку, що неможливо без:

– безоплатної передачі колективам редакцій реформованих видань майна;

– довгострокової (не менш ніж на 15 років) оренди приміщень, в яких зараз редакції знаходяться, зі сплатою за ставками, визначеними для бюджетних організацій;

– заходів щодо соціального захисту журналістів реформованих видань;

– пріоритетного права колективів редакцій на вибір способу реформування;

– тимчасової, на перехідний період (не менше 3-х років), державної фінансової підтримки реформованих редакцій [10].

Політична ситуація в країні не дозволила тогочасним парламентарям розглянути проект закону. Здавалося після Революції Гідності справа зрушить з мертвої точки. Але, на жаль, знову все завмерло. За словами нового голови Держкомтелерадіо України Олега Наливайка: «... кращий законопроект був винесений в парламент торік. Він пройшов всі стадії погодження, але удругомучитанні, на жаль, не набрав, якщо я не помиляюся, 20 голосів і був знятий. Відразу після цього ще раз разом з депутатським корпусом Комітет розробив законопроект, і вже вніс його до уряду. Також йдемо паралельним шляхом разом з нашими політичними партнерами-медійниками: Миколою Томенком та Вікторією Сюмар. Таким чином, виноситься ще і депутатський проект. Тому подивимося, який буде проходити швидше. У цей законопроект, і це для нас ключова позиція, ми прописуємо так звану схему 2+1: 2 роки – це пілотний проект і 1 рік – вже загальне роздержавлення. У НСЖУ і Держкомтелерадіо України є перелік видань з приблизно 60 районних та обласних газет, які добровільно погодилися пройти роздержавлення. Є підтримка Ради Європи та Міжнародної федерації журналістів у різних сферах – і фінансова, і тренери, і семінари, курси. Наші «районки» ще недооцінюють можливостей розвитку газетних проектів і заробляння коштів з Інтернету, тому НСЖУ розробила два проекти. Зробити такий собі конструктор-сайт, а потім підключити до єдиної мережі із загальним рекламним агентством, яке допомогло б, по-перше, просувати ту чи іншу газету в Інтернеті, а по-друге, заробляти кошти. Ми ці 60

видань, об'єднані навколо медіа-спільноти, за 2 роки хотіли б довести до якогось розумного, правильного економічного і медійного проекту, і за цей час подивитися, що не виходить, зробити роботу над помилками, внести зміни до закону, і тільки вже на третій рік робити якісь подальші зміни. Тому, узагальнюючи, плануємо стартувати саме з тих, хто добровільно цього захотів, без якогось тиску. Є ще зараз політична дискусія. Мовляв, йде інформаційна війна і чи актуально зараз роздержавлення? Оскільки нібито вплив держави в суспільному мовленні втратиться. Однак ми виходимо з того, що держава свої функції має виконувати через законодавчу сферу. І, на мій погляд, помилково думати, що якщо ЗМІ перейдуть у приватну власність, то з'явиться якась антидержавна політика. Це інша сфера, яка має регулюватися» [11].

Як бачимо, питання роздержавлення друкованих ЗМІ не один рік залишалося вельми актуальним. Воно не було простим, оскільки зачіпало інтереси політичному, влади, галузі, трудових колективів, читачів і, зрештою, всього суспільства. Безумовно, кожен обстоював власні інтереси. Ці інтереси іноді суперечливі. Наприклад, опозиція завжди підтримувала роздержавлення на відміну від тих, хто знаходився при владі; журналісти з приватних видань завжди виступали за роздержавлення, не розуміючи чому колеги з комунальних видань отримують пенсійне забезпечення як держслужбовці, а вони ні тощо.

Проте, 24 листопада 2015 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації», який набув чинності з 1 січня 2016 року. За відповідний законопроект № 1123, авторами якого є народні депутати Микола Томенко та Олександр Абдулін, за основу і в цілому проголосували 260 народних обранців. Цей Закон передбачає роздержавлення преси: вихід органів влади і місцевого самоврядування зі складу засновників (співзасновників) друкованих ЗМІ або перетворення друкованих ЗМІ, заснованих центральними органами виконавчої влади, на офіційні друковані видання. Лише офіційні видання центральних органів влади мають фінансуватися з бюджетів цих органів влади.

Законом передбачено реформування у два етапи: перший – протягом одного року з дня набрання чинності законом (здійснюється реформування друкованих ЗМІ та редакцій, які звернулися з відповідними клопотаннями та були внесені до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Держкомтелерадіо України) та другий (здійснюється реформування друкованих ЗМІ та редакцій, які не реформовані на першому етапі) – протягом наступних двох років.

Реформування друкованих ЗМІ та редакцій здійснюється такими способами:

1) вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування із складу засновників (співзасновників) друкованого ЗМІ та редакції – у разі відсутності державного (комунального) майна у майні редакції;

2) вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування із складу засновників (співзасновників) друкованого ЗМІ та редакції з перетворенням редакції членами її трудового колективу на суб'єкт господарювання із збереженням назви, цільового призначення та тематичної спрямованості друкованого ЗМІ;

3) вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування із складу засновників (співзасновників) друкованого ЗМІ та редакції з наступною приватизацією майна редакції, що перебуває у державній чи комунальній власності, відповідно до законодавства з питань приватизації, – у разі, коли трудовий колектив редакції не подає протягом установленого законом строку пропозиції щодо своєї участі у реформуванні друкованого ЗМІ;

4) перетворення друкованих ЗМІ, заснованих центральними органами виконавчої влади, на офіційні друковані видання.

Протягом чотирьох місяців з дня набрання чинності законом засновники (співзасновники) друкованого ЗМІ та редакції зобов'язані погасити борги з обов'язкових платежів, ліквідувати заборгованість із заробітної плати та виконати інші фінансові зобов'язання відповідно до законодавства. Рішення про реформування друкованого ЗМІ та редакції приймається їх засновниками (співзасновниками) за участю трудового колективу. При цьому трудовий колектив має пріоритетне право у визначенні способу реформування.

Перемогою газетярів можна вважати те, що їм не доведеться викуповувати майно, і 15 років вони не матимуть проблем з орендованим приміщенням тощо.

Редакції вступають у період, коли розраховувати доведеться тільки на власні можливості та сили. Настає своєрідний момент істини для комунальних ЗМІ, на реальну потрібність читачам, громадам. Нині більшість з них втратили левову частку колишніх накладів, є критично залежними від бюджетних коштів. Вижити буде складно. Дехто і нині сподівається, що держава не залишить їх і надалі буде підтримувати фінансово. Такі думки хибні. Одним із методів розв'язання проблем малих видань є об'єднанчі зусилля з іншими регіональними газетами. Давно побутує думка про створення

потужних регіональних видань із місцевими додатками, якими могли б стати колишні комунальні газети.

Наразі ж Держкомтелерадіо повідомляє, що на кінець 2017 року реформовано лише близько 132 друкованих ЗМІ та редакцій з 700-га. При цьому 2017-й – це другий рік процесу реформування з трьох, визначених Законом України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації». Процес реформування фінішує 1 січня 2019 року [12].

Верховна Рада України на засіданні 1 березня 2018 р. відхилила проект Закону про внесення змін до Закону України «Про реформування державних і

комунальних друкованих засобів масової інформації» щодо удосконалення механізму реформування друкованих засобів масової інформації, внесений членами Комітету з питань свободи слова та інформполітики рекомендований Комітетом до ухвалення за основу. Представляючи законопроект, голова Комітету з питань свободи слова та інформполітики Вікторія Сюмар наголосила на тому, що він усуває лазівки, за допомогою яких місцеві органи влади перешкоджають роздержавленню ЗМІ [13].

Підсумовуючи, варто поставити запитання: «Роздержавлення ЗМІ – це зміна курсу чи лише декорацій?».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шпак В. Розвиток видавничої справи України в 1990–2010 рр. / В. Шпак. – К.: ВПК «Експрес-поліграф», 2011. – 232 с.
2. Випуск періодичних друкованих видань у 2017 році [Електронний ресурс] / Держтелерадіо України : [сайт]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=135701&cat_id=85717 (10.03.2018). – Назва з екрана.
3. Заряда Н. Аналітичний огляд газет, виданих в Україні у 2009 році // Вісник Кн. палати. – 2010. – № 4 (165). – С. 10–14.
4. Постанова Верховної Ради України «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні № 430-XIV від 16.02.99 : за станом на 01 квіт. 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. джерело : сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/430-14>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям» № 115 від 04.02.05 : за станом на 01 квіт. 2010 р. [Електронний ресурс] / Кабмін України. – Офіц. Джерело : сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-05>
6. Резолюція ПАРЄ «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» 1346 (2003) [Електронний ресурс] // Документи ПАРЄ : [сайт] / Бюро інформації Ради Європи в Україні – Режим доступу : [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1466\(2005\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1466(2005).html)
7. Указ Президента України «Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи» № 39/06 від 20.01.06 : за станом на 12.01.2011 р. [Електронний ресурс] / Президент України. – Офіц. джерело : сайт ВР України – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=39%2F2006>.
8. Проект Закону України «Про реформування друкованих засобів масової інформації» № 2600 від 21.03.13 : за станом на 21 чер. 2013 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. джерело : сайт ВР України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46245.
9. Княжицький зареєстрував альтернативний проект про роздержавлення друкованих ЗМІ [Електронний ресурс] / Телекритика : [сайт]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/pravo/2013-04-10/80731> (10.04.2013). – Назва з екрану.
10. Звернення пленуму правління Національної спілки журналістів України до Президента України В.Ф. Януковича [Електронний ресурс] / НСЖУ : [сайт]. – Режим доступу <http://nsju.org/index.php/article/355> (10.05.2013). – Назва з екрану.
11. Дайджест новин НСЖУ / Дайджест новин НСЖУ. – 2015 р. – 11 лют. – С. 8.
12. Держкомтелерадіо закликає редакції державних і комунальних друкованих ЗМІ невідкладно почати процес реформування [Електронний ресурс] / Детектор медіа : [сайт]. – Режим доступу: <http://detector.media/infospace/article/133274/2017-12-26-derzhkomteleraudio-zaklikae-redaktsii-derzhavnikh-i-komunalnikh-drukovanikh-zmi-nevidkladno-pochati-protses-reformuvannya/> (10.02.2018). – Назва з екрану.
13. Рада відхилила проект змін до закону про реформування друкованих ЗМІ [Електронний ресурс] / Детектор медіа : [сайт]. – Режим доступу: <http://detector.media/infospace/article/135176/2018-03-01-rada-vidkhilila-proekt-zmin-do-zakonu-pro-reformuvannya-drukovanikh-zmi/> (10.03.2018). – Назва з екрану.

ТЕМА БЕЗВІЗУ В УКРАЇНСЬКИХ, РОСІЙСЬКИХ І АНГЛОМОВНИХ МЕДІА: РЕЗУЛЬТАТИ МЕДІАМОНІТОРИНГУ

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано кількісні та якісні результати моніторингу 29-ти онлайн-медіа: українських, російських та англomовних (Західна Європа, Північна Америка) на предмет висвітлення тематики безвізового режиму між Україною та ЄС за період 1 листопада 2016 – 30 жовтня 2017 рр. Визначено обсяг публікацій тематики дослідження; суб'єкти, теми (контекст) і тональність їх висвітлення. Проаналізовано тенденції моделювання сприйняття контенту в соціальних мережах через коментування публікацій медіа і створення альтернативних.

Ключові слова: *медіамоніторинг, безвіз, вибірка, контент-аналіз, медіаконтент, соціальні мережі, боти.*

Вступ. 17 травня 2017 року в Європейському парламенті урочисто підписали законодавчий акт, який скасував візові вимоги до громадян України, уже 22 травня Європейський Союз офіційно опублікував документ [3], а в ніч на 11 червня перші українці-власники біометричних паспортів перетнули кордон ЄС та членів Шенгенської зони за межами Євросоюзу без віз. Тема безвізового режиму набула суспільного резонансу задовго до цих подій і активно висвітлюється досі, оскільки стала вагомою часткою соціального і, зокрема, медійного дискурсу щодо подій 2013–2014 років: Революції Гідності, Майдану, анексії Криму, початку АТО.

Питання медіалізації політики і політизації медіа давно на порядку денному наукового середовища [5–7]. Медіа-моніторинг як «цілеспрямоване тривале спостереження за характеристиками системи (об'єкта моніторингу); якісний та кількісний аналіз (оцінювання) цих характеристик, зокрема, визначення змін у часі кожної конкретної характеристики; прогнозування змін у системі в цілому» [1, с. 11] дає змогу оцінити повноту і якість інформування аудиторії медіа про суспільно важливі події та явища, а віднедавна, з появою соціальних мереж – відстежити ще й характер реакції.

Мета. Дослідження було проведено з метою визначити обсяг і характер уваги медіа як в Україні, так і за її межами до безвізу як нового кроку української євроінтеграції. Дані медіа-моніторингу цієї резонансної теми дозволяють проаналізувати медіакартину як відображення суспільних настроїв і політичних ігор як в Україні, так і в Росії та в західних країнах, а також

спрогнозувати потенційні комунікаційні ризики і скоригувати інформаційну політику в питаннях, які несуть суспільний і державний інтерес.

Результати. Це дослідження цікаве не лише з погляду методології та результатів, а і як проект міжсекторного партнерства недержавного аналітичного центру (громадська організація «Асоціація «Спільний простір»») та вищого навчального закладу Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Медіа-моніторинг реалізовано в рамках навчального курсу «Практикум із аналізу міжнародної діяльності організацій та влади» для студентів 4-го курсу Інституту журналістики за методологічної підтримки Асоціації.

У межах проекту було проведено моніторинг 29-ти українських, російських та англomовних онлайн-ресурсів. Визначення вибірки (репрезентативної частини текстів, достатньої для аналізу всього масиву досліджуваних публікацій) – один із найважливіших початкових етапів дослідження [2, с. 22]. Від чіткості формування вибірки залежить валідність результатів і наукова коректність їх інтерпретації. Зважаючи на обмежену ресурсну базу, потребу в ретроспективному аналізі, а також у доступі до даних про реакцію аудиторії, об'єктом дослідження було обрано саме онлайн-ресурси. Критерієм добору слугували дані про аудиторію: обиралися медіа суспільно-політичного контенту з національною і міжнародною аудиторією (не менше мільйона відвідувачів на місяць) [4]. З-поміж них 8 українських: УНІАН, «Українська правда», «Кореспондент.net», «Сьогодні.ua», «Цензор.net», Strana.ua, tsn.ua, «Обозреватель»; 8 росій-

ських: Lenta.ru, Russia Today, РБК.ру, Life.ru, Gazeta.ru, Вести.ру, «РИА-новости», TASS.ru і 13 англомовних (Велика Британія, США, Канада): Reuters, The Washington Post, Euronews, Politico, The Independent, The Telegraph, Express.co.uk, Daily Express, Buzz Feed, BBC.co.uk, DailyMail Online, Voice of America», CBC News.

Часові рамки дослідження: 1 листопада 2016 – 1 листопада 2017 рр., – зумовлені датами підписання документів про безвіз і набуття ними чинності. Таким чином, період дослідження склав орієнтовно півроку до безвізу і півроку чинності.

Загалом, за вказаний період у медіа нашої вибірки було зафіксовано обсяг контенту тематики

дослідження 1,9 мільйона символів, або орієнтовно 950 стандартних сторінок формату А4. Найбільше інформації про безвіз, очікувано, надавали українські онлайн-медіа (рис. 1): приблизно дві третини всього обсягу контенту. Здебільшого тематика дослідження висвітлювалась у позитивній тональності. Значна частка зарубіжного висвітлення спрощеного режиму перетину європейських кордонів для українців припадає на російські інтернет-медіа. Тут спостерігаємо перевагу негативної тональності. Найменше українським безвізом цікавились англомовні медіа (удев'ятеро менше публікацій, ніж українські ресурси), переважала негативна тональність (майже половина всього опублікованого контенту).

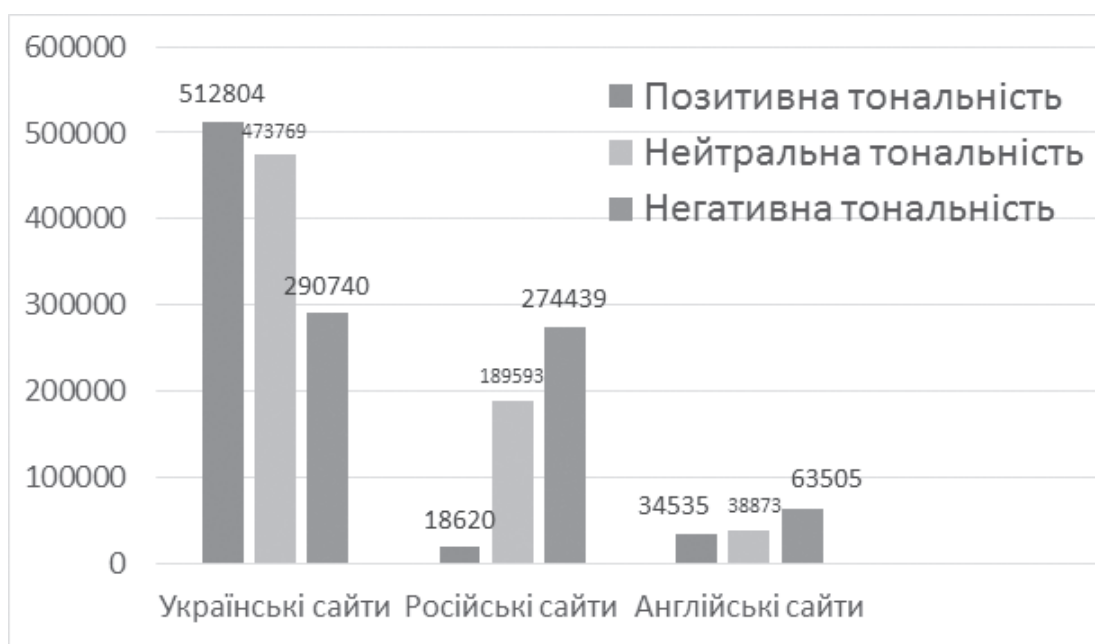

Рис. 1. Обсяг і тональність представлення суб'єктів

Найчастіше тема безвізу висвітлювалась у такому контексті: нові правила виїзду закордон; відносини України та Росії, України та Литви; управління кордонами; затвердження і початок дії безвізу; безвіз для так званих ЛНР та ДНР (тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей України), а також для мешканців Криму; безвіз як частина шляху до євроінтеграції; майбутнє становище України в ЄС, шлях України до безвізу, реакція міжнародної спільноти, наслідки для України; корупція в Україні; біометричні паспорти, безвіз з іншими країнами (не членами ЄС або Шенгенської зони); колишня влада України про безвіз. Українські та англомовні сайти зосередилися на висвітленні шляху України до безвізу, багато говорили про факт затвердження безвізового режиму і те, як це вплине на євроінтеграцію України та на відносини з Росією. Натомість російські медіа множили інформацію про ставлення міжна-

родної спільноти до безвізу і про те, як він вплине на долі мешканців окупованих Криму та Донбасу.

Тональність публікацій визначалася для таких суб'єктів: Президент, уряд, парламент, закордонний дипломатичний корпус, міжнародні організації, вітчизняні громадські організації й експертні центри. Найактивніше були представлені Президент України та міжнародні організації. Найменше уваги онлайн-медіа приділили Верховній Раді України, Уряду та закордонному дипкорпусу. Як зазначалося, про український безвіз у зарубіжних медіа публікувалося багато негативних оцінок. Часто це було пов'язано з авторами, спікерами, коментаторами російського походження. Негативне враження також складалося завдяки поширенню фейків та коментарів ботів. Найбільше такого контенту поширювалося в українсько- та англомовному сегментах соціальних мереж, найменше – в російськомовному.

Перспективи подальших досліджень. Результати цього дослідження на прикладі тематики безвізу виявили низку проблем внутрішньої та зовнішньої комунікації суспільно важливих процесів в Україні, зокрема, брак просвітницьких (публіцистичних) і аналітичних публікацій. Крім того, ми дійшли висновку, що Україна як держава не докладає належних зусиль для поширення позитивної інформації про себе за кордоном: її імідж формується в медіа або стихійно, або керовано через інформаційні інтервенції Росії. Ми вважаємо за доцільне розширювати коло питань для медіа-моніторингу, а також вибірку медіа та проводити такий моніторинг на постійній основі. Результатом таких досліджень має стати державна стратегія і тактика інформаційної політики щодо внутрішньої та зовнішньої комунікації реформ, досягнень державного рівня, а також проблем, які їх супроводжують.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової інформації: колективна монографія / [В. В. Різун, В. Ф. Іванов, Н.П.Шумарова та ін.; за ред. В.В. Різун; упоряд. Т.В. Скотникова]. – К.:ВПЦ «Київський університет», 2007. – С.11.
2. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. – К. : КНУ, 2005. – 104 с.
3. Agreement between the European Union and Ukraine amending the Agreement between the European Community and Ukraine on the facilitation of the issuance of visas [Electronic resource] // EUR-Lex. Access to European Union law : [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1517329704546&uri=CELEX:22013A0620\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1517329704546&uri=CELEX:22013A0620(02)) . – Screen name. – Date of reference: 15.12.2017. – English.
4. SimilarWeb [Electronic resource] : <https://www.similarweb.com>. – Screen name. – Date of reference: 15.12.2017. – English.
5. Scheufele D. A. Framing as Theory of Media Effects / Dietram A. Scheufele [Electronic Resource]. –Access mode : <http://www.asc.upenn.edu/usr/ogandy/C45405%20resources/Scheufele%20framing%20as%20effects.pdf>. –Screen name.
6. Sheppard E. More news, less knowledge? An information content analysis of television and newspaper coverage of the Gulf War / E. Sheppard, D. Bawden // BBC and the Department of Information Science, The City University. – London, UK: Elsevier Science Ltd., 1997.
7. The Analysis of Communication Content. Developments in Scientific Theories and Computer Techniques / [ed. by G. Gerbner, O. R. Holsti, K. Krippendorff, W. J. Paisley, P. J. Stone]. – N. Y., 1969.

SUMMARY

The quantitative and qualitative results of monitoring of 29 online media: Ukrainian, Russian and English (Western Europe, North America) for the purpose of coverage of the visa-free travel between Ukraine and the EU during the period from November 1, 2016 to October 30, 2017 are analyzed. The volume of publications of research subjects; subjects, topics (context) and the tone of their coverage are determined. The tendencies of the modeling of content perception in social networks through the commentary of media publications and the creation of alternatives are analyzed.

Keywords: media monitoring, IDPs, bezviz (visa-free travel), content analysis, media content, bots.

II. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ

*Антон ДИШЛЕВИЙ,
бакалавр
кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА БРАЗИЛІЇ

*«Інформація – мати інтуїції».
Пол Гетті*

Анотація

Статтю присвячено поняттю та явищу становлення інформаційного суспільства на прикладі Бразилії. Автор акцентує увагу на програмі інформаційного суспільства SocInfo та її розвитку, розвитку e-government у даній країні, цифровому розриві, числі та розподілі користувачів Інтернет, політиці уряду із покращення програми інформаційного суспільства, вільному доступу до наукової літератури, відкритим освітнім ресурсам, реформи авторського права.

Проаналізовано сучасне інформаційне суспільство Бразилії та його позитивний вплив. Зосереджується увага на впливові на громадян, що підтверджується статистичними даними.

***Ключові слова:** інформаційне суспільство, Інтернет, електронний розвиток, e-commerce, цифровий розрив.*

Постановка проблеми дослідження. Бразилія є одним із лідерів серед країн Латинської Америки. Але рівень бідності у цій країні – один із найвищих у світі. Стаття спрямована показати, як змінилося життя середньостатистичних громадян цієї країни із появою Інтернету та розвитком інформаційного суспільства.

Метою статті є дослідження зміни рівня життя громадян Бразилії із появою та розвитком інформаційного суспільства.

Предметом дослідження є становлення інформаційного суспільства Бразилії.

Виклад основного матеріалу. Як і в більшості країн світу, Інтернет уперше з'явився в Бразилії в рамках наукових системи, де він швидко поширився. У 1987 році Національна мережа дослідження налагодила перші зв'язки між бразильським і американським дослідницькими центрами. У 1991 році перша регіональна мережа для наукових тем була запущена і в 1992 році розширена до 10 держав Національною радою з наукового і технологічного розвитку.

У 1994 році комерційні послуги Інтернету були запропоновані в Бразилії, спочатку завдяки Embratel, пізніше через інші компанії. У 2001 році ширококутний доступ до Інтернету почав ставати комерційно доступним і пропонуватись декількома компаніями, особливо тими, що були з установленим телебачення і телефонними мережами. Ці послуги

доступні тільки в міських районах, більшість провайдерів обслуговує конкретні області [4].

Досліджень, що дозволяють робити поглиблені порівняння між Бразилією і рештою країн світу з точки зору впливу Інтернету, поки не існує. Більшість досліджень е-готовності Бразилії дають оцінку проміжного рівня, у верхній частині проміжного сегмента з погляду B2B, електронного уряду і науки і техніки.

Але в плані програмного забезпечення та людських ресурсів, дії Уряду Бразилії є недостатньо ефективними, порівняно з іншими великими країнами з еквівалентним або навіть нижчим рівнем економічного розвитку.

Офіційно запущена в 1999 році бразильська програма інформаційного суспільства (SocInfo) могла розраховувати на широку підтримку з боку федерального уряду; як частина багаторічного плану 2000–2003 рр.; отримуючи великий внесок ресурсів; і за участі різних міністерств, компаній (національних та мультинаціональних) та університетів. Програма була добре структурована, проводячи широкі консультації, шукаючи підтримки різних секторів суспільства [7].

У вересні 2000 року програма випустила Зелену книгу – результат плідної праці декількох місяців. Цей документ є одним із найбільш завершених компіляцій ідей і пропозицій для реалізації ін-

формаційного суспільства в Бразилії. Також зібрав до купи різні бачення щодо можливого застосування інформаційних технологій. Головна мета цього документа полягала в тому, аби забезпечити основу для адресації зв'язку та інформатизації технологій серед державних структур, відкриття шляхів для визначення політики та стратегічних дій.

Зелена книга охоплює теми в різних галузях суспільства, навіть пропонує конкретні дії. Серед різних сфер і предметів, які розглядаються в документі, один невеликий параграф утворює зв'язок між технологіями та сталим розвитком. Текст говорить, що для Бразилії сталий розвиток є «основним посланням, що буде включений до проекту його інформаційного суспільства» [6].

Хоча Зелена книга забезпечила міцні основи для створення інформаційного суспільства в Бразилії, ця програма не є успішною. Має вийти інша, Біла книга, що ознаменувала б кінець фази реалізації.

Тим часом програмі не вдалося запустити Білу книгу. Програма SocInfo обіцяє бути великим ініціатором, за участю різних секторів уряду та суспільства, в складанні політики, що стосується інформаційного суспільства. Сьогодні, програма може бути прикладом співробітництва між секторами суспільства.

Витрати в індустрії інформаційних і телекомунікаційних технологій в Бразилії представлені 2,7% від загального обсягу ВВП в 1995 році. Ця кількість зросла до 8,3% у 2000 році. З 1995 по 2002 рр. продажів програмного забезпечення оцінюється від 700,000 млн до 2,557 млрд доларів і телекомунікаційна галузь стала основним джерелом іноземних інвестицій в бразильській економіці протягом цього періоду. З 1999 до 2001 року кількість людей, влаштованих у телекомунікаційних компаніях зросла з 153 до 250 тисяч осіб і ВВП промисловості зросло більш ніж на 10 % на рік з 1992 р. (за винятком 1995-1999 рр. – періоду, коли в цілому ВНП показав мале зростання).

У певних галузях електронного розвитку Бразилія виділяється порівняно з рештою країн Латинської Америки. Країна, що має одну з передових автоматизованих банківських систем в світі і експортовані ноу-хау в цій сфері. Бразилія є відповідальною за 60–80 відсотків (залежно від різних оцінок) операцій B2B у Латинській Америці. Сили Бразилії у цій галузі значною мірою пов'язані з важливістю фінансової індустрії.

У районі B2C (business-to-consumer) Бразилія не досягла гідного рівня. За даними 2000 року, на відміну від решти країн Латинської Америки, операції B2C в Бразилії є в основному купівлями в межах країни. Цю ситуацію можна пояснити високими податками, які споживачі повинні платити за будь-який продукт,

що надходять з-за кордону. До того ж, менш ніж чверть населення має кредитну картку.

Враховуючи, що наявність Інтернету високої якості – це передумова для створення нових сучасних компаній, в контексті ситуації з Бразилією інформаційні технології збільшують існуючі поляризації, задовольняючи великі міські центри, за рахунок більшості менших міст.

Щоб визначити межі можливостей розширення Інтернету, варто звернути увагу на першу та основну змінну, що складає рівень грамотності. У 2001 році 94% бразильських дітей шкільного віку були зареєстровані в школах, але 41% студентів не здобули їхню середню освіту (від 1 до 8 класу, 7-16 років). Серед дорослого населення ситуація була ще більш напружена: 64% керівників домашніх господарств не закінчили молодших класів і рівень неписьменності серед осіб старших 15 років складає 13,6%. Мінімум 30 дорослих осіб на один відсоток є технічно неосвіченими, а це означає, що вони не в змозі виконати елементарне читання або записування. У середньому, бразильці, старші 25 років, пройшли через 5,9 років формальної освіти і, незважаючи на те, що університетська система розширюється, це все ще нижче рівня країн з аналогічним доходом на душу населення.

Соціально-економічний стан також впливає на можливість доступу людей до мережі Інтернет. У цій галузі бразильська ситуація особливо невтішна. За переписом 2001 року 33,6% бразильців живуть на межі бідності. Із них 14,6% вважаються малозабезпеченими, тобто рівень доходів складає менше половини межі бідності. Бразилія має один із найвищих рівнів соціальної нерівності у світі.

Водночас, коли нерівність, виміряна з погляду індивідуального прибутку, є стабільною історично в останні десятиліття, Бразилія істотно покращила свої показники, з погляду доступу до державних послуг. У 2002 році 96% бразильських будинків мали електричну енергію. Стосовно традиційних комунікаційних технологій, ситуація також набагато краща: у 2001 році 89,1% сімей мали телевізор і трохи більший відсоток володів радіоприймачами.

Аби мати доступ до мережі Інтернет за допомогою технології, що нині широко поширена в Бразилії, то необхідна фіксована телефонна лінія чи кабельне телебачення. Оскільки будинки оснащені кабельним телебаченням, то вони також мають телефонну лінію. У 2001 році 51% бразильських будинків мали телефонні лінії. Другою необхідністю є комп'ютер. 12,5 % бразильських сімей в 2001 р. мали комп'ютер.

Втім адміністрація Президента Лула оголосила про плани провести ініціативу в цій галузі.

На травень 2002 року кількість зареєстрованих доменів в Бразилії сягнула 500 тисяч. Згідно з даними

Network Wizards, Бразилія мала 2 237 527 хостів у січні 2003 року [7], опинившись на дев'ятому місці у світі. Ця кількість дорівнює усій іспаномовній спільноті Латинської Америки разом узятій. Наприкінці 2002 року кількість осіб старших 16 років з доступом до Інтернету в Бразилії складала 19,7 мільйонів, серед яких 14,3 мільйонів осіб мають доступ з домашніх комп'ютерів. Це приблизно 8 відсотків населення з доступом до домашньої мережі.

Відсоток користувачів з широкоплатформним доступом на початку 2003 року був близько 5% від загальної кількості. Цей низький відсоток повинен бути джерелом занепокоєння, оскільки цифровий розрив є явищем динамічним і нинішня тенденція показує, що зростаючу кількість доступного вмісту розроблено для широкоплатформного користувача.

У північному регіоні Бразилії 4 % комп'ютерів мають доступ до мережі Інтернет; у північно-східному регіоні – 3,5 %; у південно-східному регіоні – сягає 12,2 %; на центральному заході і у південних регіонах – 8 %.

Таким чином, Інтернет продовжує і в деяких випадках поглиблює тенденції національної нерівності, тому що це явище особливо зосереджено в найбільших містах країни (у 2002 році лише 350 міст, 6 % від загальної кількості, мали послуги місцевого Інтернету). 90 % користувачів належить до найбагатших 25 % населення, чий рівень доступу в Інтернеті є порівняно середній з провідними країнами.

Дослідження за даними в 2000 і 2001 роках перепису населення, підтверджує передбачувану тенденцію: доступ до Інтернету сконцентрований серед верств населення з більш формальною освітою, високим доходом, і які живуть в міських районах та в найбагатших областях країни. Нерівний розподіл доступу відтворений в межах кожної області та міста. Наприклад, в Лагоа, одному з найбагатших районів у Ріо-де-Жанейро, 59 % населення має доступ до комп'ютера, в той час, коли в Complexo Alemão, одному з найбідніших районів міста, менше, ніж 4 % мають доступ. Дослідження свідчить, що сім'ї з маленькими дітьми мають менші шанси володіння комп'ютером, підтверджуючи типовий розподіл потужності споживання протягом циклу сімейного життя, а також тим, що в Бразилії рівень народжуваності вищий серед бідних верств населення [6].

Дослідження не виявили значних відмінностей в доступі чоловіків і жінок, але вони знайшли що афро-американське населення має більш низькі показники доступу до комп'ютера, ніж в середньому в усій країні, враховуючи такі ж освітньо-професійні умови.

Якщо ми розуміємо доступ до інформації як ініціативи під керівництвом як уряду так і суспільства, що стосуються Інтернету та цифрового сере-

довища, то така політика в Бразилії простежується з кінця 1990-х рр. Перші ініціативи, спрямовані на забезпечення вільного доступу до інформації, датуються появою Інтернету для широкої публіки в 1995 році. Деякі з них були місцеві проекти, такі як портал відкритого доступу SciELO, заснований в 1998 році, або рух для повторного використання і вільного розповсюдження музики, що називається Re: комбо, започаткований в 2001 році.

Іншими були місцеві відділення глобальних проектів таких, як Незалежний медіа-центр (Індімедіа), заснований у Бразилії в 2000 році, або місцеве відділення Creative Commons, засноване в 2004 році. Спочатку це були переважно проекти громадян; проте деякі з них пізніше стали підтримуватись державною політикою, особливо після того, як уряд Луїса Інасіу Лули да Сілви прийшов до влади в 2002 році. Отже, існує п'ять атрибутів доступу до інформації: доступ до наукової літератури; доступ до навчальних матеріалів; безкоштовна культура; реформи авторського права [1].

Бразилія була провідною силою в наданні вільного доступу до наукової літератури з реалізацією Наукової Електронної бібліотеки онлайн - Scientific Electronic Library Online (SciELO) у 1998 році. Проект був заснований науковим співтовариством, професія якого пов'язана з медичною галуззю. Він прагнув покращити розповсюдження бразильських наукових журналів глобально, і тим самим поширити вплив бразильської наукової практики.

За підтримки основних фондових агенцій науки в Бразилії, SciELO зросла з десяти журналів в ранньому проекті у 1997 році до 197 видань у всіх основних сферах знань до 2009 року. Вільний або відкритий доступ до наукової літератури – це мета, що втілюється в життя завдяки руху міжнародного відкритого доступу. З моменту його організації в 1998 році, рух передбачає два шляхи забезпечення безкоштовного онлайн доступу до статей, опублікованих в наукових журналах: так звана «Золота дорога», в якій журнали знаходяться в он-лайн версії в Інтернеті; і так звана «Зелена дорога», де окремі дослідники розміщують електронну копію своїх статей, опублікованих в журналах на веб-сайтах або порталах під їх керівництвом, для створення інституційного репозитарію.

Оскільки SciELO мав успіх і став прикладом для відкритого доступу в усьому світі, «Зелені дорозі» вчених, що архівують опубліковані статті, не приділяється належної уваги. Однак, як більшість наукової продукції Бразилії, що публікується за кордоном, необхідність зеленої дороги чітко простежується. Така політика, зазвичай, складається зі встановлення мандатів, зобов'язуючи вчених та науковців, що фінансуються установою (універ-

ситетом або дослідницьким центром) чи науковим фінансовим агентством залишити копію своїх статей в Інтернеті в інституційному репозитарії [2].

Цей репозитарій, у свою чергу, має бути відкритим для громадськості. Досі немає установи або фінансуючого агентства в Бразилії, аби створити такий мандат (хоча й існують деякі обговорення, що проводяться в кількох університетах). Втім, федеральний закон був запропонований: уся наукова продукція студентів, факультетів і дослідників у державних вищих закладах освіти має бути розміщена в Інтернеті. У липні 2009 року законопроект був схвалений комітетом науки і технології Конгресу та затверджений двома іншими комітетами, а також бразильським Сенатом.

Хоча філософія відкритого доступу більше зосереджена на викладення наукової літератури в Інтернеті, існує інший набір політичних дій, відомий як «відкриті освітні ресурси», спрямований на викладення навчальних та освітніх матеріалів в Інтернеті як для середньої, так і вищої освіти. Передовим досвідом у Бразилії з 2004 року у відкритих навчальних ресурсах є публічний підручник project5. Проект закликає вчителів молодших та середніх шкіл виробляти і завантажувати власні навчальні матеріали в Інтернет, пропонуючи їм фінансові бонуси [3].

Робота щодо «вільної культури» трактується як практика авторів ліцензування власних творів захищеними авторськими правами таким чином, що дозволяє вільно творити. Вона виросла більш послідовно після встановлення Creative Commons в Бразилії в 2004 році. До цього були деякі ініціативи, зокрема Re: combo8 (рух музикантів вільно ліцензувати музику для міксування та відтворення) і бразильської влади Indymedia9.

Однак з Creative Commons безкоштовні ліцензії забезпечувалися правовою підтримкою і могли бути включені у великі ініціативи та у державну політику. Новий закон, запропонований міністерством культури, який планується надіслати до Конгресу, дозволяє безкоштовно користуватися вмістом для освітніх цілей впродовж трьох років після публікації робіт, які фінансувалися через механізм податкових відрахувань, – так званий Rouanet закон [4].

Міністерство культури також є провідною силою у сміливих спробах реформування авторського права у Бразилії. Бразильське авторське право було розроблено у 1998 році із досить обмеженим положенням для вільного використання робіт (відповідно до нещодавно розроблених концепцій «доступ до знань»). У міжнародних порівняннях, здійснюваних Міжнародною громадською організацією Інтернешнл (NGO), Бразилія посіла тринадцяте місце серед шістнадцяти країн, які оцінювались на нормативно-правове забезпечення доступу до

знань. Бразильський закон не дозволяє безкоштовне поширення творів через такі форми як, наприклад, копіювання музики зі звичайних CD MP3 пристроєм, чи перетворення звичайної книги на таку, що має шрифт Брайля, для використання людьми з обмеженими можливостями. Через таку низьку швидкість в наданні доступу, бразильське авторське право мало бути реформоване.

Ринок електронної торгівлі в Бразилії – найбільший в Латинській Америці, нині найдинамічніший сектор економіки. Аналітики прогнозують, що об'єм національного ринку електронної комерції до 2018 року досягне показника у \$ 80 млрд – майже вдвічі більше, ніж у попередньому році. Таке швидке зростання пов'язане з діями уряду, зокрема, спрямованих на максимальне поширення інформаційних технологій в Бразилії в цілому та високошвидкісного доступу до Інтернету зокрема.

Теза про те, що розвиток електронної торгівлі в Бразилії прямо корелює з темпами проникнення Інтернету правдива, що підтверджує офіційні статистичні дані. Згідно з даними урядового порталу brasil.gov.br, щорічне зростання ринку електронної комерції в країні не є менш ніж 20-25%. Протягом останніх 12 років рівень проникнення Інтернету зріс до 65 разів. У червні 2017 року, показник вже перевищив 45%. Загальна кількість користувачів Інтернету в Бразилії оцінюється в 88,5 млн осіб.

Наразі існує низка програм для розвитку доступу населення до глобальної мережі урядом Бразилії. Мова йде про «План розробки широкопasmового доступу до Інтернету» (O Plano Nacional de Banda Larga, PNB L) і «План «Глобальні ІТ» (TI Maior), що передбачає стимуляцію національних виробників програмних продуктів, зокрема платформ для електронної комерції.

Ці заходи мають позитивний вплив на ринок електронної комерції. Зростання електронної торгівлі в Бразилії з 2001 року склало 4400%. Збільшення кількості споживачів за аналогічний період становить 3536%. Лавиноподібний розвиток відбувся у 2006 році. Нині темпи зростання цього сектора ринку відповідають світовим тенденціям.

Згідно з дослідженнями, 96% інтернет-користувачів зробили принаймні одну покупку в магазині on-line. Важливим фактором є показник впевненості в інструментах електронної комерції. Прогнозують, що протягом наступних 3 років Бразилія перетвориться на 4-й за обсягом ринок електронної комерції, поступаючись тільки Сполученим Штатам, Китаю та Японії [6].

Аналіз профілю користувача послуг електронної комерції вказує, що основні споживачі онлайн-магазинів – це громадяни віком від 35 до 49 років, члени сімей з щомісячним доходом від \$ 500 до \$ 1500.

Ця група складає 38% аудиторії. Основу продажу e-commerce складають такі товари і послуги: побутова техніка, електроніка, програмне забезпечення та IT послуги, комп'ютерне обладнання, послуги й товари для краси і здоров'я.

Важливим елементом електронної комерції є банки, рівень технологічного розвитку яких значно впливає на індустрію в цілому. Основними платіжними інструментами, що пропонуються споживачам електронної комерції в Бразилії, є кредитні картки, платіжне доручення банку та системи інтернет-банкінгу.

Кредитна картка є найбільш поширеним засобом платежу. Цей спосіб використовує 67% користувачів, у той час, коли, як зазначалося вище, 10 років тому менше чверті населення мало кредитну картку.

Відповідно до попереднього аналізу, до 2018 року ринок електронної комерції збільшиться майже

вдвічі в Бразилії і досягне \$ 80 млрд. Головними двигунами зростання стануть гіганти сектора: Amazon (із грудня 2012 року в Бразилії почав працювати як один із найбільших гравців світового ринку електронної комерції), Decolar тощо. Основними чинниками зростання є програма уряду на розвиток широкосмугового доступу до Інтернету, а також великі спортивні змагання – Чемпіонат світу з футболу в 2014 році та Олімпійські ігри 2016 року, господарями яких була Бразилія.

На думку аналітиків, країна пропонує достатньо прийнятні умови доступу до її ринку електронної комерції, беручи до уваги низьку регламентованість ринку з боку держави, підтримку підприємницької активності від державних інститутів (SEBRAE-Асоціація для підтримки малого та середнього бізнесу), а також існуючих угод в рамках спільного ринку держав Південної Америки (МЕРКОСУР)[5].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдуллаев И.З. Информационное общество и глобализация: Критика неолиберальной концепции.: изд-во «Фан ва технология». – Т., 2006.
2. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика. – К.; Знання, 2008.
3. GlobalInformationSocietyWatch 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.giswatch.org/>
4. Information Society Indicator (ISI) – everis/ IESE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.everis.com/>
5. Confronting Inequality in the Information Society [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bernardosorj.com/>
6. Strategic Framework for UNESCO in Brazil [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/>
7. Бразилія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>

SUMMARY

The article is devoted to term and phenomenon of establishment of information society on the example of Brasil.

An author accents attention on the program of information society SocInfo and on its development, e-government development in this State, number and classification of Internet users in Brasil, State policy on the improving of information society program, free access to scientific literature, accessible educational resources, reforms of copyright.

Today information society in Brasil and its positive impact are analyzed. The attention is focused on the impact, that is confirmed by statistic data.

Key words: *information society, Internet, e-development, e-commerce, digital gap.*

УДК 324:327.032.003

Яна МАТЧУК,

бакалавр

кафедри міжнародної інформації

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОЛІТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАМПАНІЇ ДО РЕФЕРЕНДУМУ ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ШОТЛАНДІЇ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено особливостям інформаційної кампанії, проведеної у Шотландії перед референдумом щодо її незалежності у 2014 році. Ще з часів підписання Акту про союз з Королівством Англія у Шотландії різною мірою залежно від історичної епохи, економічного стану та настроїв соціуму розвивалися національні політичні сили, ідеї відокремлення та рухи за незалежність. Ця тема особливо актуальна зараз, коли Шотландія стоїть на порозі нового референдуму про незалежність.

Ключові слова: референдум про незалежність, політичний союз, *Yes Scotland, Better Together*, Шотландська національна партія.

Шотландія входить до складу Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії внаслідок Акту про Союз між Королівством Англія та Королівством Шотландія, підписаного у 1707 році, до якого ще з раннього середньовіччя була суверенною державою. Слід зазначити, що навіть за умов перебування у політичному союзі, Шотландія залишає за собою окрему від Англії, Уельсу та Північної Ірландії правову систему, а саме юрисдикцію в публічному та приватному праві [1]. Тобто, Шотландія користується особливим становищем в рамках Сполученого Королівства, зберігаючи власну адміністративну та судову системи, внаслідок чого в країні існує надійна основа для підтримки національних сил Шотландії.

Ідея Акту про союз не мала популярності серед населення Шотландії. Відносини між об'єднаними народами покращилися із посиленням економічних та культурних зв'язків наприкінці XVIII ст. Проте вже в другій половині XIX ст. почав розвиватися рух за самостійність та незалежність Шотландії, а також за передачу більших повноважень Шотландським зборам.

Після прийняття згаданого вище Акту про союз, промислової революції та здобуттів епохи Просвітництва у Шотландії країна стала потужним комерційним, науковим та індустріальним центром європейського масштабу. У 1998 році у Шотландському акті було закріплено започаткування Парламенту Шотландії, вибори до якого були проведені у 1999 році [2]. Відтак, Шотландія має Парламент та 72 місця у британському парламенті. Система місцевого управління схожа на англійську.

Парламент як основний законодавчий орган країни складається з 129 членів Парламенту, яких обирають жителі Шотландії. У Парламенті проводяться вибори, в результаті яких одного з членів Парламенту призначають Першим міністром. Офіцером Парламенту Шотландії та ще двох – його заступниками.

Головним виконавчим органом є Уряд Шотландії, який складається з Першого міністра, Заступника Першого міністра, восьми секретарів та десяти міністрів. Судова система вибудовується ієрархічно: найвища інстанція – Верховний Суд, суди апеляційної інстанції – шерифські суди, першої інстанції – окружні суди та на нижчому рівні – мирові суди.

Оскільки правові, освітні та релігійні інституції значною мірою розвивалися окремо від решти Об'єднаного Королівства, то навіть під час перебування в Союзі зберігається та процвітає особлива

шотландська культура й окрема національна ідентичність. Так, у 1997 році Парламент Шотландії отримав додаткові повноваження при вирішенні місцевих проблем в країні внаслідок референдуму щодо деволюції законодавчої гілки влади [2].

Ще з моменту укладення Акту про союз у 1707 році в Шотландії піднімалося питання про його правомірність. Проте серйозне та відкрите обговорення відділення Шотландії на політичному рівні почалося лише на початку 30-х рр. XX століття, коли свою діяльність розпочала Шотландська національна партія, ідеєю якої на той час було розширення автономії Шотландії в межах єдиної держави – Об'єднаного Королівства.

Значна протестна кампанія розгорнулася після того, як на початку 1970-х років біля берегів Шотландії було відкрите родовище нафти Brent. Це стало стимулом для проведення у 1979 році референдуму щодо створення Шотландського Парламенту, який мав би повноваження керувати фінансовими питаннями країни, серед яких і прибутки від нафтовидобування. Відтак, 51,6% виборців проголосували за створення Парламенту, проте через особливі умови проведення голосування цього результату було недостатньо, а отже і владні повноваження не було поділено між Единбургом та Лондоном [3].

Після періоду затишшя з 1979 по 1997 рр. до влади знову прийшли британські лейбористи на чолі з Тоні Блером. Тоді у 1997 році було проведено другий референдум щодо деволюції, в результаті якого виборці проголосували за створення місцевого Парламенту, який матиме повноваження регулювання базового розміру податків на прибуток [4]. Врешті у 1999 р. Шотландія заснувала власний Парламент, що дійсно має обмежені повноваження у галузі податкування.

Лише у 2007 році лідер Шотландської національної партії Алекс Салмонд підняв питання про незалежність Шотландії, коли обійняв посаду Першого міністра Шотландії, а його партія здобула на виборах найбільшу кількість голосів та отримала 47 мандатів. У 2009 році була опублікована Біла книга запропонованого закону, де було представлено чотири можливі варіанти голосування. У 2010 році було опубліковано законопроект, після чого розпочався процес публічного обговорення його тексту. За цим проектом передбачалося 2 запитання для референдуму, які стосувалися деволюції та незалежності Шотландії. Проте для формування більшості в Парламенті необхідно 65 місць, а Шотландська національна партія не змогла

забезпечити підтримку свого законопроекту з боку інших партій, тому Алексу Салмонду не вдалося реалізувати свою політичну заяву [5].

У 2011 році Шотландська національна партія, лівоцентристська політична партія, яка виступає за незалежність Шотландії, виграла на виборах більшість місць у Парламенті. Її було засновано ще у 1934 році, проте помітної популярності вона набула лише в 70-х рр. ХХ століття. Одним із перших політичних рішень нового уряду було проведення референдуму щодо незалежності Шотландії 18 вересня 2014 року [5].

Обіцянка провести референдум була важливим пунктом передвиборчої програми Шотландської національної партії у 2011 році. 15 жовтня 2012 року прем'єр-міністр Великої Британії Девід Камерон та Алекс Салмонд підписали договір про порядок проведення референдуму про незалежність Шотландії восени 2014 року.

26 листопада 2013 року Алекс Самонд опублікував нову Білу книгу. Це був великий за обсягом документ, який деталізував структуру незалежної шотландської держави. Серед іншого, у новій державі було запропоновано залишити британський фунт стерлінгів як державну валюту, а Королеву Великої Британії – як главу держави. Крім того, у Білій книзі було висунуто пропозицію створення власних збройних сил, вивезення ядерної зброї з території Шотландії, збільшення мінімальної заробітної плати, стягнення податків незалежно від Великої Британії без зміни податкових ставок тощо [6].

У референдумі мали право брати участь громадяни країни, які досягли 16-річного віку, тобто 4,13 мільйона громадян. У випадку голосування за незалежність Шотландія була б проголошена незалежною державою 24 березня 2016 року [7].

30 травня в Шотландії офіційно розпочалася агітаційна кампанія, що тривала до дня голосування, тобто 16 тижнів. 01 червня 2012 року було створено політичне об'єднання Better Together («Краще разом»), яке представляло ідеї партій, організацій та осіб, що виступали на підтримку голосування проти незалежності Шотландії на референдумі. Його особливо підтримували Шотландська лейбористська партія, Шотландська консервативна партія та Шотландські ліберальні демократи.

Кампанія за незалежність на противагу мала назву Yes Scotland («Так, Шотландіє»). Її підтримували, зокрема, Шотландська національна партія, Шотландська соціалістична партія та Шотландська партія зелених.

Обидві кампанії стартували майже одночасно, але на початку своєї діяльності мали нерівні можливості. Зокрема більшість великих медіа-платформ та ресурсів у Великій Британії мають ухил до право лібераль-

них ідеологій, а тому вони скептично ставилися до референдуму від самого початку. Крім того, один із найпотужніших медіа – BBC – також виступав проти незалежності, тому і матеріали, що публікувалися в рамках усіх платформ BBC мали негативну тональність щодо майбутнього референдуму.

Проте слід зазначити, що під час підготовки до референдуму будь-яка відкрита політична реклама була заборонена на телебаченні та по радіо. Відтак, активно залучалися соціальні мережі, зокрема, кампанія Yes Scotland була досить активна на цих платформах. Таким чином, загалом кампанії вибудовувалися на заявах політиків, громадських діячів або відомих особистостей у своїх промовах або ж у заявах у соціальних мережах.

Так, прем'єр-міністр Великої Британії Девід Камерон у своєму новорічному зверненні закликав Шотландію голосувати проти відокремлення. У промові він чітко зазначив, що жителі Англії, Уельсу та Північної Ірландії хочуть, аби Шотландія залишалася у складі Великої Британії. Він також висловив думку, що цей референдум матиме значення не тільки на кілька майбутніх років, а натомість змінить країну назавжди [8]. У відповідь на таку тезу Перший міністр Шотландії Алекс Салмонд під час перших теледебатів щодо майбутнього референдуму зазначив, що «ніхто не зможе керувати Шотландією краще, ніж її народ» [9].

Фергюс Евінг, міністр енергетики, підприємництва та туризму Шотландії, зробив заяву про те, що жодна з шотландських партій не зацікавлена у виході країни з Європейського Союзу, а тому незалежна Шотландія залишиться у складі ЄС як самостійний член організації. Проте Мануел Баррозу, голова Європейської Комісії, у своєму інтерв'ю у відповідь на це підкреслив той факт, що у випадку появи нової держави, їй необхідно буде подавати нову заяву на членство в ЄС, отримати згоду всіх країн-членів на вступ цієї країни [10]. Він навіть порівняв цей гіпотетичний випадок із ситуацією з Косово, яке, наприклад, досі не визнає Іспанія. Таким чином, для переконання населення використовувався аргумент членства в Європейському Союзі та відповідні переваги, пов'язані з ним. Особливо цікаво розглядати той факт, що цей аргумент ефективно спрацював, зараз, через призму голосування за Brexit 2016 році.

Як уже зазначалося, до кампанії долучилися також і знаменитості. Наприклад, відома модель Кейт Мосс у промові від імені популярного співака Девіда Боуї на церемонії вручення музичної премії Brit Awards закликала шотландців голосувати на референдумі проти незалежності. Її заяву пізніше підтримали відомі на місцевому рівні актори та гумористи. Натомість багато шотландців, відомих

у всій Великій Британії, підтримали голосування за незалежність. Серед них, наприклад, популярний письменник Ірвін Уелш, автор досить скандального роману «Трейнспоттінг» («На голці»).

До того ж, Девід Камерон під час візиту в Шотландію навесні 2014 року пообіцяв у разі голосування шотландців проти незалежності розширити права Парламенту Шотландії, а також визнав, що за умов збереження цілісності Королівства делегування повноважень було б логічним та мудрим кроком. Слід зазначити, що у 2012 році Парламентом Великої Британії вже було прийнято Акт про Шотландію, згідно з положеннями якого Шотландський Парламент отримує повноваження варіювати процентну ставку податку на прибуток, а також право стягувати податок з продажу власності. Крім того, представники Шотландії гарантовано братимуть участь у роботі керівних структур ВВС та Комітету з охорони природних надр, який контролює експлуатацію континентального шельфу Шотландії, її біоресурсів та прибережних вод [11]. Акт набув чинності у 2016 році.

Президент США Барак Обама під час спільної прес-конференції з Девідом Камероном у червні у Брюсселі заявив, що надав би перевагу бачити Шотландію у складі Великої Британії. За його словами, США зацікавлені у тому, аби бачити одного з найближчих союзників сильним, надійним, єдиним та ефективним партнером [12]. Проте він також додав, що остаточне рішення, звісно, - за шотландськими виборцями. Водночас заява політичного лідера такої потужної держави як США, також мала значний вплив на виборців.

В свою чергу відома англійська письменниця Джоан Роулінг, яка є лідером думок для значної кількості людей та досить активно користується соціальними мережами, зокрема Twitter, для висловлення власної думки пожертвувала більше мільйона фунтів стерлінгів для кампанії Better Together. У своїх постах вона зазначала, що незалежність Шотландії пов'язана з великою кількістю ризиків, а саме здебільшого в економічній сфері.

Слід зазначити, що в рамках кампанії залучалися і наукові ресурси для переконання різних груп населення. Так, на замовлення газети Sunday Post професор London School of Economics Патрік Данліві опублікував звіт про дослідження економічної ситуації в Шотландії. Він продемонстрував, що у випадку відокремлення Шотландії, їй доведеться у терміновому порядку створювати нові адміністративні структури на заміну колишнім англійським та оцінив вартість цього процесу в 200 мільйонів фунтів стерлінгів, а не в 2 мільярди, як стверджував уряд Великої Британії [13]. Таким чином, інформація такого характеру мала

на меті змінити негативне ставлення виборців до незалежності Шотландії через сумніви щодо спроможності успішного розвитку економічної сфери.

Крім того, під час візиту в Лондон Тоні Еботт, прем'єр-міністр Австралії, висловився проти відокремлення Шотландії від Великої Британії. А пізніше, 7 вересня, після опублікування опитування YouGov, згідно з яким 51% шотландців виступали за незалежність, Джордж Осборн, канцлер Казначейства Великої Британії, заявив, що найближчим часом представить громадськості план дій для розширення повноважень Шотландії. Натомість Нікола Старджен, віце-прем'єр Шотландії, привітала результати опитування та зазначила, що радіє, адже люди розуміють те, що, з одного боку, незалежність не стане «чарівною паличкою», а з другого – що все більше людей усвідомлює, що референдум – реальна можливість змінити життя на краще, що випадає лише раз [14].

В той період британські ЗМІ часто повідомляли про проведення Королевою Єлизаветою II переговорів з прем'єр-міністром Девідом Камероном щодо можливих перспектив відокремлення. До дня голосування вона залишалася в Шотландії, проте офіційно в заяві Букінгемського палацу йшлося про те, що таке рішення Королеви не має на меті жодного впливу на перебіг кампанії та рішення шотландців щодо голосування на референдумі.

Лідери Консервативної, Лейбористської та Ліберально-демократичної партій Девід Камерон, Ед Мілібенд та Нік Клегг відповідно, також провели низку публічних виступів в Шотландії, закликаючи шотландців зберегти спільну країну – Об'єднане Королівство, яке вони створювали разом. Вони також втріох підписали так звану «торжественну клятву», яка зверталася до шотландців з прохання не голосування за незалежність, а натомість обіцяла розширення повноважень Шотландського Парламенту, рівний розподіл ресурсів та подальшу деволюцію. Ці заходи примітні тим, що, незважаючи на політичні розбіжності, лідери та партії об'єдналися у своєму виступі за збереження єдності країни, що зробило тим потужнішими ідеї, які вони представляли у своїх виступах.

Крім того, лідери партій активно давали інтерв'ю популярним газетам. Так, наприклад, Девід Камерон на шпальтах DailyMail неодноразово закликав шотландців проголосувати проти відокремлення. Над його резиденцією на Даунінг-стріт в Лондоні навіть було піднято прапор Шотландії.

Водночас, в підтримку кампанії Yes Scotland відома дизайнер одягу Вів'єн Вествуд презентувала нову колекцію одягу. Під час тижня моди у Лондоні моделі під час її показу вийшли на подіум у традиційних

костюмах Шотландії зі значками «Так» на грудях, а відвідувачі показу знайшли на своїх місцях листи від пані Вествуд, у яких вона висловила свою надію на відокремлення Шотландії.

Використовуючи ресурс популярної та масової культури, Yes Scotland успішно залучала лідерів думок різного характеру. Так, на сайті YouTube з'явився відеоролик-звернення, в якому шотландський садівник Віллі, герой відомого мультсеріалу «Сімпсони», закликав своїх співвітчизників голосувати на референдумі за незалежність Шотландії [15].

Слід зазначити, що були задіяні і лідери думок у військовій сфері. 17 вересня газета TheSun опублікувала відкритий лист 14 військових командирів Великої Британії, серед яких колишні міністри оборони, в якому йшлося про те, що референдум може зруйнувати «найуспішніший союз в історії» [16]. В ньому також зазначалося, що відокремлення Шотландії означатиме активізацію нових ризиків та підриє системи оборони та безпеки як для Шотландії, так і для Англії, Уельсу та Північної Ірландії.

В останній день перед референдумом було проведено мітинги обох таборів: і Better Together, і Yes Scotland. В цей день колишній прем'єр-міністр Гордон Браун закликав утримуватися від націоналізму, Алекс Салмон, в свою чергу, говорив про значний потенціал валютного союзу незалежної Шотландії з Англією та закликав шотландців повірити у власні сили.

Для референдуму з 7 години ранку до 10 години вечора працювали 2608 дільниць, на яких було зареєстровано 4285323 виборці, що становить більше 97% шотландців, старших 16 років. В результаті референдуму 44,7% виборців проголосували за незалежність Шотландії, а 55,3% – проти [17]. Шотландія залишилася в складі Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Після повідомлення офіційних результатів як продовження кампанії лідери табору Better Together: Девід Камерон, Ед Мілібенд та Нік Клеєг – у Twitter та на Facebook одразу опублікували пости з привітанням шотландського вибору, відзначенням успішно проведеної кампанії та обіцянками працювати над розширенням повноважень Шотландії в складі Об'єднаного Королівства. Крім того, після референдуму і соціальних мережах своє позитивне ставлення до його результатів та демократичного процесу в Шотландії висловила Джоан Роулінг, яка активно долучалася до кампанії. Також було опубліковано пости від імені Жозе Мануела Баррозу, голови Європейської Комісії, та Германа ван Ромпея, голови Європейської Ради.

Таким чином, хоча кампанія Better Together виявилася більш ефективною, обидві кампанії, що передували референдуму будувалися за схожою схемою і базувалися на інформаційних повідомленнях та заявах лідерів думок: політичних діячів, зірок шоу-бізнесу, військовокомандувачів чи науковців, а тому слід відзначити особливість цієї кампанії, яка не використовувала відкритої політичної реклами в рамках традиційних медіа: телебачення та радіо. Отже, поширюючи заяву того чи іншого лідера думки, кампаніям Better Together та Yes Scotland вдалося не тільки висвітлити різні аспекти відокремлення Шотландії, а й зацікавити різні більш вузько спеціалізовані цільові аудиторії.

Також не можна не зазначити, що зараз шотландці виступають за повторний референдум щодо своєї незалежності. Проте якщо референдум у 2014 році акцентував увагу на внутрішніх суперечностях між Шотландією та Англією, новий референдум зосереджується навколо питання ЄС та Brexit. З огляду на неминучий вихід Шотландії з Євросоюзу разом з Великою Британією, проект закону щодо другого волевиявлення вже було підготовано.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Conflict of Laws / Collier, J.G. – Cambridge University Press. – 2001.
2. The Scottish Nation / Devine, T.M. – Penguin Press. – 1999.
3. The 1979 Referendums – BBC - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/scotland/briefing/79referendums.shtml>
4. Scotland Decided – 11 September 1997 - BBC- [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/scotland/>
5. Holyrood election 2011: Alex Salmond: Referendum on Scottish independence by 2015 / Gardam Magnus – The Daily Record - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dailyrecord.co.uk/news/politics/holyrood-election-2011-alex-salmond-1101868>
6. Scotland's Future / Scottish Government – 29 November 2013 - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gov.scot/Resource/0043/00439021.pdf>
7. Scottish referendum: Scotland votes no to independence – BBC - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-29270441>
8. Cameron to Scots: We want you to stay – BBC - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-29125406>

9. Yes Scotland versus Better Together in TV debate - DW.DE - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/en/yes-scotland-versus-better-together-in-tv-debate/a-17833586>
10. Scottish Independence: Barroso says joining EU would be 'difficult' – BBC - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-26215963>
11. Scotland Act 2012 - UK Parliament (1 May 2012) - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/11/pdfs/ukpga_20120011_en.pdf
12. Remarks by President Obama and Prime Minister David Cameron of the United Kingdom in Joint Press Conference – the White House - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/05/remarks-president-obama-and-prime-minister-david-cameron-united-kingdom->
13. How Costly Would It Be For Scotland To Transition To Independence / Patrick Dunleavy – LSE - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/how-costly-would-it-be-for-scotland-to-transition-to-independence/>
14. 'Yes' campaign lead at 2 in Scottish Referendum – YouGov UK - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://yougov.co.uk/news/2014/09/06/latest-scottish-referendum-poll-yes-lead/>
15. Willie's Views On Scottish Independence - Season 26 - The Simpsons - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=W6vDzf-wSbk>
16. Scottish independence: Ex-military warn over 'Yes' vote – BBC - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/uk-29232793>
17. Scottish independence referendum - Results – BBC - [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/events/scotland-decides/results>

SUMMARY

This article is dedicated to the characteristic of the information campaign, which was launched in Scotland prior to its Independence Referendum that took place in 2014. As early as since the conclusion of the Union with England Act national political powers, independence ideas and movements have been developing in Scotland to varying degrees depending on the historical landscape, economic situation and the sentiment of the society. This issue is all the more pressing now when Scotland is going to hold another Independence Referendum in the nearest future.

Keywords: independence referendum, political union, Yes Scotland, Better Together, Scottish National Party.

Олександра ПОЗНАХОРЕНКО,
магістр
кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В. ПУТІНА В УМОВАХ ЄВРОМАЙДАНУ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі інформаційного супроводу Євромайдану Російською Федерацією. На основі аналізу, узагальнення й систематизації висвітлення інформації в російських та українських ЗМІ було визначено, які методи маніпуляції масовою свідомістю використовувала РФ при веденні інформаційної війни проти України. Наведено приклади пропаганди в друкованих та медіа засобах масової інформації, розкривається чому Росії вигідно було вести інформаційно-пропагандистську компанію проти України, аналізується, які ЗМІ найбільше викривляли події пов'язані з Євромайданом. Метою статті є дослідження особливості висвітлення масових акцій протесту в Україні (Євромайдану) російськими ЗМІ. Дослідження показують, що аудіовізуальні засоби масової інформації мають більший вплив на населення України та Росії, але друкованим ЗМІ вдається не менш успішно впливати на свідомість масової аудиторії.

Ключові слова: маніпуляція свідомістю, інформаційна операція, пропаганда, управління свідомістю, інформаційний супровід, методи маніпуляції, асоціація, Євромайдан, політичне маніпулювання, український соціум.

У 2013 році громадянське суспільство в Україні вийшло на якісно новий рівень мобілізації активних громадян для вирішення стратегічних для розвитку українського соціуму проблем, створило унікальні інституційні осередки, які продемонстрували здатність формулювати власний порядок денний та змушувати рахуватися з ним різні політичні сили. Практика виходу людей на Євромайдан засвідчила,

що енергія самоорганізації українських громадян має великий потенціал до консолідації навколо суспільно значущих проблем.

Революція 2013 року або Євромайдан багата на величезну кількість фактів, кожен з яких певним чином вплинув на формування нових економічних, політичних, суспільних, національних та культурних складових держави, на формування нової України. До того ж, вони радикально перебудували зовнішньополітичні зв'язки та образи багатьох інших країн. Настільки глобальні процеси не могли не потрапити в центр уваги всіх мас-медіа світу. Сполучені Штати Америки, Європа, Російська Федерація та інші країни СНД, азійські та багато інших держав світу безперервно стежили за Євромайданом і брали участь у подіях, що передували та впливали з нього.

Євромайдан практично одразу став об'єктом пильної уваги політичних лідерів інших держав, міжнародних ЗМІ та експертного середовища. Згодом Євромайдан став не тільки центром внутрішньодержавної боротьби з владою, а й глобальним протистоянням Заходу і Сходу. Європейський Союз та США всіляко підтримували Україну, надавали певну допомогу та намагалися звільнити від російського «тоталітарного» впливу. Тим часом Російська Федерація розгорнула серйозну та неприховану інформаційну війну. Українські події під час висвітлення нерідко піддавалися викривленню для потреб РФ у формуванні антиєвропейських настроїв у населення.

Це не перша антиукраїнська інформаційна операція з боку Росії. Північний сусід, який ревниво ставиться до самостійності України, часто використовує такі прийоми. Історія усіх років незалежності, а особливо останніх десяти, переповнена яскравими прикладами, починаючи від дискредитації подій Помаранчевої революції та особисто Віктора Ющенка, перманентних газових війн, завершуючи останньою торговельною війною, яка отримала назву «шоколадної».

Цього разу інформаційна кампанія, розгорнута ще перед Вільнюським самітом, була безпрецедентною. Вона перейшла в істеріку, коли несподівано і для української, і для російської влади, після побиття студентів у ніч на 30 листопада, на Майдан, за різними підрахунками, вийшло до мільйона людей. Що означало одне – для Володимира Путіна, який після провалу саміту уже бачив Україну в своїх обіймах, цей Майдан виглядав не менш загрозливо, ніж для Віктора Януковича.

Збірним прикладом специфіки висвітлення Євромайдану в російських ЗМІ можна розглянути уривок статті досить відомої особистості, письменника та політика – Едуарда Лімонова: «...Ви

должны понять что западенцы-бандеровцы (бывшие частью Австро-Венгрии и Польши всю свою историю) действуют в данном случае как марионетки, как пушечное мясо для Европы, желающей устроить на Украине кровавую бучу, подобную той что они уже сделали в Ливии и пытаются сделать в Сирии. Подобную той, которую они уже устроили в Афганистане и Ираке, где идёт перманентная война всех против всех».

Перше, що впадає в око – вислів «западенцы-бандеровцы» [2]. Ця фраза стала майже крилатою із подіями Революції 2013 року. Проросійські мас-медіа таким чином намагаються викликати в аудиторії негативні асоціації, що збереглися ще з радянської освіти, коли всі, хто протистояв СРСР, були «терористами та бандитами». Автор підсилює ефект за допомогою роз'яснення щодо історичної географії західних областей України.

Наступною жертвою Лімонова стає Європа, яку він звинувачує у підбурюванні учасників мітингів до збройних конфліктів, приправляючи слова згадками про схожі події в світі. Загалом, усі наведені факти дещо сфабриковані, тобто сформовані спеціально для досягнення бажаного автором ефекту, певні моменти приховані від читача або глядача. До того ж більшість матеріалів подаються у наказовому характері. Вступні слова майже кожного абзацу «Ви повинні зрозуміти», «Зрозумійте, що...» і подібні є прямим підтвердженням цього.

Не гребували маніпуляціями і поважні ділові видання, такі як журнал «Експерт» – наприклад, № 48 за 2–8 грудня. Заголовок на обкладинці: «Тяжкая доля. Украина мечтает о Европе, но не может без России». З публікації журналістки Ольги Власової «Окончательный розыгрыш» читачі дізналися багато чого «нового». Наприклад, про те, що «волнения на Украине организуются» на гроші Петра Порошенка. Або про те, що «организованные боевики Олега Тягнибока» (метод навішування ярликів) «избивали на Майдане полицейских» и «поливали их слезоточивым газом». А також про те, що «ЕС в ближайшее время столкнется с проблемами дальнейшего финансирования своей подрывной деятельности на Украине» [3].

Але, головне, журнал «сохраняет шансы на политическую жизнь» Віктору Януковичу. Повна цитата звучить так: «Прежде всего нужно сказать, что насколько бы «мертвой» с позиции выборов 2015 года ни казалась фигура Януковича после его геополитических метаний, он по-прежнему сохраняет шансы на политическую жизнь».

Та очевидно найгірша маніпуляція, яку собі дозволяє журнал, представляючи її як прогноз, – це теза

про розподіл України на частини, який нібито чекає на нашу країну в довгостроковій перспективі. «При этом важно отдавать себе отчет, что «окончательный розыгрыш» Украины целиком (именно целиком) между Россией и Европой невозможен. Конфликт вокруг Соглашения об Ассоциации это наглядно показал. Издержки «окончательного выбора» оказываются несовместимы с самим существованием Украины в ее нынешнем виде» [3], – резюмує журналістка Власова. Дуже дивно, що через якийсь час після виходу журналу про розподіл України заговорили й в самій Україні. І не аби хто. А секретар РНБО України Андрій Ключев. «Якщо продовжувати звинувачувати один одного, це шлях до розвалу країни навіть не на дві, а на три частини. І такі сценарії в нашій країні, на жаль, можливі» – сказав він.

Ще у цій публікації відверта брехня про ситуацію зі ЗМІ: «Сегодня 90% СМИ Украины занимаются агитацией в интересах Брюсселя. Москва же не имеет никакой возможности объяснить украинскому населению ни выгоду интеграции с Россией, ни лживость прозападной агитации. Во многом это происходит потому, что российские телеканалы специально не вещают на Украину, а российские медиакомпании не имеют сегодня никаких долей в существующих украинских каналах» [3].

Метою російської преси було переконати свій народ у неправильності та дикості Євромайдану. В першу чергу для того, щоб не допустити такого на власній території.

Розглянемо детальніше методи маніпуляцій та їх використання газетою «Комсомольська правда».

1. Відверта брехня. У газеті «Комсомольская правда» у випуску від 20 лютого 2014 р. повідомлялося: «20 февраля утром радикалы Украины отказались от «фальшивого» перемирия и объявили войну властям. Руководитель национал-радикального объединения «Правый сектор» Дмитрий Ярош заверил, что народное восстание будет продолжаться. В скорости пришло первое тревожное сообщение. Неизвестный стрелок ранил более 20 сотрудников милиции. Предположительно, огонь вели из окна консерватории. А затем активисты захватили Верховную Раду Украины» [4].

Після публікації в «Комсомолці» статті з брехливою інформацією про захоплення Верховної Ради в соцмережах на цю газету була лавина критики. І через деякий час видання змінило на сайті текст, додавши речення: «Позже информация о взятии активистами Верховной Рады Украины не подтвердилась» [4].

2. Перекручування фактів. У грудні 2013 р. Дмитро Стешин пов'язав розгін активістів Євромайдану 30 листопада з появою на місці по-

дій фотографа Reuters Гліба Гаранича. У матеріалі «Українсько-грузинський Театр драми і комедії» журналіст написав, що розгін затухаючого майдану був спланований і спровокований жорсткою атакою націоналістів на «Беркут», а висвітлювали події «невипадкові, перевірені» журналісти. Насправді, розгін активістів відбувся вночі, коли на площі залишалися націоналісти. Фотографа Гліба Гаранича Дмитро Стешин включив до «перевіраних», звинувативши його в монтажі фотографій з окупованого в 2008 році російськими військами міста Горі. За ці фото журналіст Reuters отримав нагороду WorldPressPhoto, і жодних сумнівів в їх достовірності ні в кого, крім Стешина, не виникало. Свої звинувачення російський журналіст підтвердив цитатою з нібито інтерв'ю Гаранича Олексія Венедиктова, хоча редактор «Ехо Москви» заявив, що цього інтерв'ю ніколи не було.

3. Підміна понять. Журналісти «Комсомолки» діють чітко в рамках головних меседжів російської пропаганди. 29 січня видання опублікувало репортаж Олександра Коца і Дмитра Стешина під назвою «Ми пережили холокост, переживемо і Майдан. Може бути ... », (зараз назву тексту змінено на «Ми пережили Голокост, переживемо і цю смуту»). Приводом для створення цього тексту була дезінформація про прояви антисемітизму на майдані, поширена від імені неіснуючої організації. Це звернення активно використовували російські ЗМІ для створення образу антисемітів і нацистів з учасників майдану. Серед інших маніпулятивних прийомів (докладний аналіз) журналісти використовували коментар одного з героїв тексту Меїра Імре Ландау, голови ради Центру пам'яті Шломо Натіва, щоб зв'язати ідеологію нацизму з ідеологією деякої частини активістів Майдану: «Це звичайний фашистський путч, це звичайний реванш бандерівців і прогітлерівських сил після поразки у Другій світовій війні. Я патріот України, я люблю цей край, де я виріс, але ніколи не забуваю, що мої кровні родичі були вбиті саме бандерівцями в Бабиному Яру, Янівському таборі, у Варшавському гетто і на Агробаза під Маріуполем». Насправді, діючі під час Другої світової війни українські націоналістичні організації, не брали участі у згаданих подіях, про що в тексті не сказано. І вже тим більше жодних антисемітських настроїв під час Майдану не було, про що заявляли самі представники єврейських громад.

4. Подання інформації без підтвердження (псевдодоказ). 25 січня Коц та Стешин опублікували репортаж з будівлі Київської міської державної адміністрації. Приводом для матеріалу стала заява экс-міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка про нібито тортури взятих у полон мілі-

ціонерів. Цю ж заяву було винесено в назву репортажу, тільки без посилання на Захарченка: «У Києві звільнено захоплених у заручники міліціонери. Їх катували в полоні» [4], хоча в самому тексті не підтверджується існування будь-яких тортур стосовно міліціонерів.

Також газета часто вдається до засобів створення загрози (розповіді про бандерівців, які прагнуть крові російських українців), створення емоційного резонансу (наприклад, шляхом тієї ж відвертої брехні) тощо.

Євромайдан активно висвітлювався російськими телеканалами, зокрема «Россия 1» та «Россия 24».

Російське телебачення продовжує тенденцію своєрідно інтерпретувати події, які відбуваються в Україні.

Під час висвітлення подій, пов'язаних із ситуацією навколо Вільнюського саміту, розгоном «євромайдану» та реакцією громадськості на цей інцидент, низка російських ЗМІ дозволила собі декілька цікавих аналогій, а також поширення неправдивої інформації.

Так, відомий в Україні російський ведучий Дмитро Кисельов порівняв саміт «Східного партнерства» у м. Вільнюс (Литва) з подією, яка призвела до влади Адольфа Гітлера – Мюнхенською угодою. Також, на думку журналіста Кисельова, ще однією причиною затягування України в Асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) є намір шведів помститися Росії за Полтавську битву.

Крім того, під час висвітлення журналістами «Першого каналу» подій в Україні було переплутано слова «потерпілий» та «загиблий». На щастя, ця помилка була виправлена в прямому ефірі.

На російському телебаченні вважають, що в Києві навчені американцями активісти б'ють «Беркут».

Телеканал «Россия 1» показав репортаж про події в Україні, в якому йдеться про «провокації опозиції», штурм Кабміну і сльозогінний газ, «струмені якого б'ють прямо в ОМОН».

«Беркут» ж, за словами російських телевізійників, лише змушений вживати заходи у відповідь, тоді як «все виглядає так, що загони «Беркуту» застосовують силу по відношенню до протестуючих». Ця картинка, запевняють росіяни, і розходиться по європейських каналах, підтверджуючи «силовий варіант».

Повідомляється також про спеціальні курси, які проводить у Києві посольство США. На цих курсах вчать «протидіяти міліції, організувати заворушення і вербувати нових прихильників через соціальні мережі». Учасники шести таких семінарів, виявляється, працюють вже як інструктори.

Документальний фільм «Євромайдан» телекомпанії «ТВ Центр» (автор Віра Кузьміна). «В охопленій

беспорядками Києв» звозять людей, звісно, за гроші. «Центр столиці можна найти по запаху – костра, еды, немытого тела...» і так далі у такому ж руслі. У фільмі журналістка знаходить такі відмінності з 2004 роком: «Здесь намного меньше палаток, и преобладает другой состав революционеров. Это в основном мужчины покрепче. И, наконец, теперь здесь множество черно-красных флагов УПА – Украинской повстанческой армии. Армии, которая во время Великой Отечественной войны воевала с советскими партизанами, а потом и с Советской армией. На их счету тысячи жизней партизан, солдат, офицеров и, что самое главное, – мирных жителей. Вои́ны УПА изобрели и применяли 237 видов казни своих противников, что никого на Евромайдане не смущает».

Канал «Россия 24» запустив проект «Развод по-украински», в якому змальовували Україну як надзвичайну бідну країну, рівень доходів українців порівнювали з доходами африканців, розповідали про нашу депресивну економіку, промисловий спад та інші жахи.

Так виглядало, ніби Росія готує інформаційне тло для нових економічних угод з Україною. І справді наступного дня після підписання угод у Москві, 17 грудня, з'явився новий меседж – Росія рятує Україну, навіть на шкоду собі. Ось заголовки публікацій на деяких сайтах: «Москва пошла на беспрецедентные уступки Киеву», «СМИ оценили ущерб «Газпрома» от газовой скидки Украине» (хоча в новині йдеться про те, що «Газпром» не должен пострадать от снижения цены топлива для «Нафтогаза»), «Как Россия поможет Украине».

Як бачимо, телеканали мають більше можливостей задля маніпулювання, адже вони можуть звертатись до аудиторії в прямому ефірі та в деяких випадках навіть отримувати відповідну реакцію. Але газети не відстають – «Комсомольська правда» використовує майже весь арсенал маніпулятивних методів, за винятком одного-двох. Журнал «Експерт» не друкує загрозливі опуси та не апелює до загальновідомих істин – можливо, тому, що його читачі є більш освіченими та не так активно ведуться на умовні «загальновідомо», проте інші засоби активно використовуються при створенні хибної картини подій.

З наведених вище прикладів ми переконуємося в тому, що в Україні не працюють демократичні механізми, які б захищали медіа та громадян від політичного маніпулювання. Починаючи з перших років незалежності і дотепер, політичним маніпулюванням зловживала чинна влада і воно мало та має адміністративний характер. Головним чинником стає оплачене «замовлення» зацікавлен-

ного суб'єкта на використання технологій політичного маніпулювання. Сьогодні феномен політичного маніпулювання є широко досліджуваною проблемою з боку як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

Дослідники сходяться на тому, що політичне маніпулювання є вагомою мотиваційною силою в сучасному світі. Проаналізувавши результати досліджень, можна зробити узагальнення, що політичне маніпулювання є негативним чинником, який значною мірою впливає на суспільні і міжлюдські взаємини. Маніпулювання здебільшого має прихований характер. Політичне маніпулювання дає людині відчуття реальності і впевненості у правильності своїх вчинків, які вдало регулюються маніпулятором. Іншими словами, завдяки маніпулюванню людині подається ілюзія реальності, за яку вона тримається як за рятувальну соломину.

Проблема політичного маніпулювання загострюється у зв'язку з тим, що сучасний світ рухається шляхом подальшого ускладнення, тобто з'являються нові інформаційні технології, що у свою чергу призводять до збільшення кількості інформаційних потоків і нових знань. Окрема людина, якою б вона не була геніальною, більше не в змозі розібратися в цьому інформаційному потоці нових знань. Не говорячи вже про пересічних людей, яких значна кількість інформації тільки заплутує і обтяжує. Саме тому сморід найбільш і підпадає під дію політичного маніпулювання.

Політичне маніпулювання використовується як в тоталітарних, так і демократичних державах.

До того ж, у тоталітарних державах усе простіше. Там є цензура і єдина ідеологія. Тому громадянам подається тільки та інформація, яка є вигідною для політичної еліти. У демократичних державах маніпулювання має більш витончений характер. Там використовується інформація, яка подається таким чином, що більшість людей усе ж таки підпадає під вплив політичного маніпулювання [5].

Висновки. Організація події та способу його висвітлення в ЗМІ може бути однією з маніпулятивних технологій, значення якої в контексті PR неможливо переоцінити. Прикладом є практика політичних ток-шоу на українському та російському телебаченні, яке зберігає провідні позиції за силою маніпулятивного впливу на український соціум.

Аналіз висвітлення Євромайдану російськими ЗМІ свідчить про те, що медіа-супровід був тенденційним та спрямованим на дискредитацію України як незалежної держави. Інформаційна війна РФ проти України була спрямована також на підвищення привабливості політичного лідера Росії Володимира Путіна як серед населення своєї країни, українців, так і перед світовими лідерами. Пропаганда проти України під час Євромайдану була чітко спланованою кампанією. Результати інформаційного впливу на свідомість українців дуже вдалі для Росії. Після Євромайдану розгорнулись події в Криму, де половина населення обрала В.В. Путіна, трохи згодом бажання приєднатись до РФ виявила частина населення Донецької та Луганської областей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бебик В. М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг : навч.- метод. посіб. / В. М. Бебик. – Київ : МАУП, 2001. – 44 с.
2. Лимонов Е. Как надо понимать евромайдан в России / Е. Лимонов [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://limonov-eduard.livejournal.com/423614.html>
3. Журнал «Эксперт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/>
4. Газета «Комсомольская правда» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://kp.ru/>
5. Савік Шустер студія. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://3s.tv/>

SUMMARY

The article deals with the problem of information support Russian Federation of Euromaidan. Based on the analysis, generalization and systematization coverage information in Russian and Ukrainian media, it was determined that the methods used manipulation mass consciousness of in guided information war against Ukraine. The article gives examples of propaganda in the media and printed media, reveals, why Russia was advantageous to conduct advocacy campaign against Ukraine, analyzed that most of the media distorted the events associated with Euromaidan. The article aims to explore the features coverage of mass protests in Ukraine (Euromaidan) Russian media. Studies show that audiovisual media of information provided have a greater impact on the population of Ukraine and Russia, but print media can not equally successful impact on the consciousness of the mass audience.

Keywords: *manipulation of consciousness, information operations, propaganda, control consciousness, information support, methods of manipulation, association, Euromaidan, political manipulation, Ukrainian society.*

Надія РАІЛКО,
бакалавр
міжнародної інформації
кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО СИНГАПУРУ

АНОТАЦІЯ

Розвинені держави світу почали розбудовувати інформаційне суспільство, щоб увійти до наймогутніших та домінувати в інформаційному просторі. Країни, що є лідерами у цій сфері, – це держави Європейського Союзу та Сполучені Штати Америки.

Сингапур прагне створити «інтелектуальний острів». Для цього було впроваджено три програми розвитку інформаційного суспільства: IT200, Infocott, IN2015. Існують також освітні програми: SingaporeFUTURESchools для школярів та ELITE для фахівців. Головна перепона на шляху до інформаційного суспільства – цензура та придушення свободи слова.

Ключові слова: інформаційне суспільство, Сингапур, інтелектуальний острів, IT200, Infocott, IN2015, цензура.

Поняття «інформаційне суспільство» впливає з концепції постіндустріального суспільства, що була вперше озвучена професором Гарвардського університету, соціологом Данієлом Беллом у 1959 р. Це поняття вчений трактував як соціум, у якому індустріальний сектор втрачає провідну роль, а головною рушійною силою стають наукоємні (високі, тонкі) технології.

Термін «інформаційне суспільство» з'явився в межах Японії як головний конструкт локального технологічного розвитку, що було підтверджено доповіддю професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші та наукових доповідей і звітів японському уряду, де були окреслені контури інформаційного суспільства. Існує також думка, що термін виник ще раніше, акцентуючи увагу на тому, що фактично одночасно було введено в науковий обіг термін «інформаційне суспільство» на початку 1960-х років Ф. Махлупом у США і Т. Умесао в Японії.

Інформаційне суспільство – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання. Характерними рисами теоретичного інформаційного суспільства є:

- збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробни-

цтвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті;

- підвищення інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує (а) ефективну інформаційну взаємодію людей, (б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і (в) задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Першими інформаційне суспільство почали розвивати країни Європейського Союзу та США. Відтак, країни ЄС у річному звіті Комісії Форуму з Питань інформаційного суспільства зазначили декілька ключових напрямків розвитку інформаційного суспільства. Зокрема, у ньому зазначалась важливість впливу інформатизації на комунальні служби та те, що уряд країни має брати безпосередню і активну участь у цьому процесі. Це призведе до появи державних адміністрацій поруч із кожним жителем міста та зробить інформаційні сервіси доступними для всіх. Важливим кроком для досягнення цього є запровадження єдиної бази, що поєднала б місцеві та регіональні адміністрації, адже це прискорило б процес обробки запитів і вирішення питань та створило б єдиний ринок. Фокус на функціональній специфікації систем, створення повідомлень та наказів користувачам у єдиному форматі в перспективі призведуть до формування єдиної, уніфікованої по всій Європі системи.

З другого боку, було досліджено вплив інформатизації на економіку та працевлаштування й виявлено, що для створення нового типу суспіль-

ства важливою є адаптація нормативно-правової бази до змін і необхідність безперервного навчання і перепідготовки фахівців. Приватним підприємцям пропонується надати більше повноважень та автономії. Провідні фахівці з корпорацій матимуть проходити постійне навчання щоб залишатись у курсі світових тенденцій. Увагу буде приділено і вищій та середній освіті.

США, окрім вже зазначених напрямків, планує вкладати мільйони у дослідницькі проекти, які мають на меті збільшити швидкість Інтернету та інтегрувати інноваційні технології та медицину. Вони також визначили, що щоб займати лідируючі позиції у світі за сучасних змін, вони мають швидко на них реагувати та змінювати структуру управління та органів влади.

Все це спонукало владу Сингапуру прийняти програму розвитку суспільства такого типу і у своїй країні, щоб не відставати від світових лідерів та вибороти чільні місця серед них. Також важливими такі зміни є і для розвитку економіки.

Сингапур – невелика острівна країна, що займає лише 710 км² суходолу. Протягом усієї історії Сингапур був відомий як порт та країна, розташована на перетині важливих морських шляхів. Це було важливим аспектом у побудові стратегії його розвитку, але такого географічного розташування замало для успішної інтеграції у світову економіку. Оскільки країна має скромні запаси природних ресурсів, влада мала шукати альтернативну стратегію розвитку. Було вирішено, що щоб конкурувати у сучасному жорсткому світі глобальних економік та підтримувати високий рівень розвитку та приросту капіталу, Сингапур має спиратись на значний людський потенціал та розвивати суспільство знань.

Дане рішення є виправданим у контексті останніх тенденцій. Сучасні дослідники стверджують, що людство стоїть на порозі п'ятої інформаційної революції, що стане першим кроком до суспільства нового зразка. Знання та інформаційно-комунікаційні технології будуть відігравати у ньому провідну роль та країни, що вчасно внесуть у стратегії розвитку освітню, управлінську та економічні реформи, що відповідатимуть вимогам глобалізованого та еволюціонуваного світоустрою, будуть в одному ряду з наддержавами.

Отже, одним із основних напрямків розвитку сучасного Сингапуру є розбудова Національної інформаційної інфраструктури. 1991 рік, коли у країні вперше було встановлено технології для доступу до мережі Інтернет, став відправною точкою у розвитку цього напрямку. На сьогодні влада витратила чимало коштів та креативних ресурсів на впровадження інформаційних технологій для

подальшого заохочення економічного росту та досягнення національної конкурентоспроможності на світовому рівні. У Сингапурі існує програма, що має на меті перетворити країну на інтелектуальний острів, а уряд країни відіграє важливу роль у досягненні цієї мети та розвитку інформаційної інфраструктури країни.

Інформаційні технології Сингапуру розвивалися в п'ять етапів, кожен із яких було оформлено у національному плані, де чітко позначались цілі, політика, ресурси та проекти.

Перший етап тривав з 1981 по 1985 рр. та відзначився початком Програмою Цивільної Комп'ютеризації і запровадженням Національної Ради з Питань Комп'ютеризації. Більш глобальною перспективою для цих програм було запровадження комп'ютеризованого адміністрування з метою збільшення продуктивності та якості послуг, що надаються жителям міст. Також важливим напрямком політики була підготовка робочих кадрів у сфері інформаційних технологій. Новітні технології використовувались у сферах моделювання та створення баз даних. Дослідження 1988 року показали, що з кожного долара США, що було вкладено на реформи на цьому етапі, уряд отримав по 2,8 доларів.

Другий етап припадає на період із 1986 по 1990 рр. та його основні положення були зазначені у Національному плані з питань інформаційних технологій. Основними цілями на цьому етапі було розширення ІТ-індустрії та її орієнтація на експорт і збільшення продуктивності виробництва та бізнесу за рахунок використання новітніх технологій. Орієнтація на громадський сектор змінилась переформатуванням на приватний сектор. Завдяки цій програмі, вже на початку 1990-х рр. Сингапур мав розвинену ІТ-індустрію, в якій зростала кількість місцевих фірм, що експортували свої товари у США та Європейський регіон. Було розроблено мережу, що дозволяла торговцям і урядовим відділам обмінюватись документами в електронному форматі та створено базу даних для них, що значно полегшило доступ до інформації. Ця система допомагає зберегти Сингапурським торговцям приблизно мільярд доларів США на рік. Було відкрито велику кількість дослідницьких центрів.

Третій етап розпочався у 1991 році запуском програми «ІТ2000», яка мала на меті перетворити Сингапур на острів, де панує інтелект та новітні технології присутні у всіх аспектах життєдіяльності – вдома, на роботі, на відпочинку.

Четверта програма, спрямована на побудову інформаційного суспільства, була розпочата у 2001 році та називалась Infocomm.

П'ятий етап почався у 2006 р. і називається IN2015.

«IT2000» – програма прийнята у Сингапурі у 1991 році та спрямована на впровадження інформаційних технологій у всі сфери життя та перетворення країни на острів, де панує інтелект. Головними цілями цієї програми є підвищення конкурентоспроможності країни та покращення рівня життя її громадян. Незважаючи на те, що ця програма стосується великої кількості секторів, публічний сектор був визначений як один із найбільш важливих для досягнення успіху у її реалізації. Мета досягнення кращого рівня життя для всіх громадян обов'язково несе у собі зрушення у економіці. З другого боку, було визначено, що подальше благополуччя залежить від можливості та бажання людей навчатися та освоювати нові навички, бажання креативно підходити до виконання роботи та використання новітніх технологій у проектах.

Головною метою запровадження усіх IT-технологій є створення просунутої інформаційної інфраструктури, яка б дала можливість усім громадянам – бізнесменам, клеркам, інженерам, домогосподаркам, студентам – мати доступ до інформації з різних ресурсів та у різноманітних форматах. Напрямки, що розвиваються включають такі: широкосмугові мережі, мультимедіа, теле- та комп'ютерні комунікації тощо.

Головними цілями «IT2000» було визначено:

- зміни політики стосовно цін на мікро-електроніку та робота над перетворенням їх на доступні кожному технології, що призведе до більш швидкого, дешевого, компактнішого та зручного для користувача розповсюдження інформації;
- значне зростання швидкості та пропускної здатності інформаційно-комунікаційних засобів, наявність можливості використання широкосмугового зв'язку та бездротових комунікаційних мереж;
- поширення мультимедійних додатків, що означатиме появу дешевих, портативних та потужних мультимедійних систем, які наявні у різних сферах громадського і приватного сектору. Це також доведе схожість таких видів ЗМІ як телебачення, радіо та друковані видання;
- широка стандартизація, яка є кроком до стандартизації інформаційних технологій по всій країні;
- інтеграція IT-технологій з транспортними системами, що призведе до розширення можливостей роботи та відпочинку.

Надалі було запроваджено програму Infocomm, що мала на меті перетворити Сингапур на центр бізнесу та сфери послуг. У минулому він проводив успішну політику щодо сприяння розміщення іноземних фірм на своїй території через

низькооплачувану, але висококваліфіковану виробничу силу.

Нині Сингапур репрезентує себе як центр проведення регіональних та міжнародних бізнесоперацій. Його конкурентним активом буде продуктивна і розвинута інформаційна інфраструктура та робоча сила, що матиме відповідні навички, знання й досвід для роботи та управління в цих умовах. Для ведення бізнесу зручними будуть широкосмугові комунікації, що спонукатиме країни переносити наукоємні підприємства у Сингапур. Новітні технології, як-то: відео-конференції, електронний обмін мультимедійними документами, електронна пошта тощо, допоможуть інженерам компаній, дизайнерам, маркетологам і технічному персоналу співпрацювати та координувати свою роботу в близькому до реального місця, навіть якщо вони знаходяться на величезних відстанях один від одного.

Цей план було розроблено урядом у 2001 році, він передбачає декілька основних напрямків. Планувалось створити конкурентоспроможну модель електронної економіки з залученням найновітніших інформаційно-комунікаційних технологій, динамічного інформаційно-комунікаційного сектору та суспільства, у якому в усіх сферах життя панують новітні технології.

Також ця програма визнає необхідність поширення інформаційно-комунікаційних технологій серед усіх верств населення, незалежно від віку, статі, сфери зайнятості. Тому у 2001 році уряд почав проводити активну політику поширення Е-грамотності серед усіх класів населення, а особливо серед стратегічно найважливіших (робітників, домогосподарок, пенсіонерів та людей з особливими потребами). Ціллю Сингапуру є створення країни, у якій інформаційно-комунікаційні технології будуть у кожного та кожен матиме навички роботи із ними. В досягнення цієї цілі кожен рік вкладаються мільярди доларів.

Як уже зазначалося, Сингапур активно працює над створенням електронного самоврядування та можливості онлайн-доступу до урядових документів та звернень до уряду. У рамках Infocomm було створено спеціальні центри, де всі громадяни мали змогу попросити допомогу в разі невміння користування мережею чи урядовими сервісами або ж при виникненні проблем із їх експлуатацією.

IN2015 (Intelligent Nation 2015) – масштабний проект уряду Сингапуру, розрахований на десять років та покликаний:

створити надзвичайно високошвидкісну, всепроникну, розумну та надійну інформаційно-комунікаційну інфраструктуру;

- розробити інформаційно-комунікаційну індустрію, щобудеспроможна витримати конкуренцію на світовому ринку;
- в результаті навчання, створити клас обізнаних в інформаційно-комунікаційних технологіях;
- використовувати ще більш складні та інноваційні інформаційно-комунікаційні технології з метою пришвидшення перетворень у сферах економіки та управління державою.

Уряд планує нововведення, що стосуються багатьох сфер життя людей. По-перше, ще більше матеріальних та людських ресурсів залучено для розроблення програм, що дадуть можливість громадянам брати участь у формуванні політики уряду та висловлювати власні думки у он-лайн-режимі (план iGov 2015). По-друге, значні зміни торкнуться і сфери освіти, де учні отримують можливість здобувати її у режимі онлайн, а також отримують доступ до усіх необхідних у навчанні ресурсів.

Також Сингапур висловив бажання перетворитись на центр обробки, управління та торгівлі цифровими активами та інтелектуальною власністю. Значні зміни будуть і у сфері медицини, де кожен зможе миттєво переглядати інформацію про стан власного здоров'я, а у разі потреби, моментальний доступ до неї отримують і лікарі. Інноваційні зміни чекають і на виробництво та фінансові сервіси.

Важливим для розбудови інформаційного суспільства є рівень освіти. Уряд Сингапуру це розуміє та приділяє значну увагу.

Середня освіта у Сингапурі здійснюється за програмою Singapore FUTURE Schools, яка передбачає обладнання класних кімнат новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями (на 7 учнів початкової школи припадає 1 ПК, а у середній школі 1 ПК на 5 учнів), переміщення занять у місця, віддалені від класних кімнат (зоопарки, парки, музеї), використання трьохвимірної віртуальної середовища у навчанні та дистанційне навчання. На середню освіту та її модернізацію в період з 2008 по 2012 рр. було витрачено 80 млн доларів США.

Існує післядипломна програма з підготовки фахівців, спроможних ефективно працювати в інформаційному суспільстві (ELITE). Ця програма пропонує випускникам відвідати семінари від успішних фахівців та пройти навчання, покликане на розвиток технічних навичок, навичок спілкування, знання предметної галузі попиту з боку промисловості та по закінченню курсу розробити власний проект.

Однією із сучасних проблем Сингапуру є цензура та контроль уряду над мережею Інтернет та пресою. Згідно з дослідженням, серед 173 країн

світу Сингапур опинився на 144 місці за показниками свободи висловлювання у пресі та Інтернеті. У Сингапурі є жорсткі критерії щодо іноземної інформації, що знаходиться у мережі та іноземних повідомлень у пресі. Тут практикують систему перевірки всього інформаційного контенту, що потрапляє під фізичну юрисдикцію країни. Усі інтернет-провайдери мають бути зареєстровані, а уряд має право на контроль над їхніми діями у межах країни. Відомі випадки залякування блогерів та арешту людей за коментарі в Інтернеті.

Опитування показали, що люди були б задоволені, якби Сингапур дозволив надавати інтернет-послуги більшій кількості провайдерів (зараз їх усього 3 і всі вони належать уряду), у тому числі і закордонних. Це зробило б конкуренцію більшою, а ціни на послуги нижчими, а отже спонукало б більшу кількість сингапурців підключитись до мережі.

Нині Сингапур є однією з найуспішніших країн світу. За рівнем ВВП на душу населення він займає п'яте місце у світі, а також досяг визначних успіхів у використанні новітніх технологій та поширенні їх серед усіх верст населення. Слід зазначити, що таких успіхів країна досягла, не маючи жодних природних ресурсів, а лише спираючись на свій значний людський потенціал. Отже, шляхом до успіху для країни стала інформаційна політика та впровадження новітніх технологій.

Нині 78 % населення є інтернет-користувачами, а інформаційно-комунікаційні технології наявні майже у всіх сферах. У перспективі, Сингапур планує здобути звання «інтелектуального острова». Всього цього було досягнуто шляхом довгострокових програм, серед яких найбільш визначними стали останні три – IT2000, Infocomm, IN2015. Вони покликані збільшити використання та поширення інформаційних технологій серед усіх верст населення, інтегрувати систему управління країною та новітні технології і залучити до неї якомога більше громадян, підготувати нові висококваліфіковані кадри за допомогою реформ шкільної та вищої освіти, а також післядипломних програм.

Сингапур має стати центром створення новітніх технологій та управління інтелектуальною власністю. Виконання усіх цих питань та програм контролює спеціально створений урядовий орган – IDA (Управління з питань розвитку інформаційно-комунікаційних технологій) та деякі менш значущі.

Однак нині у Сингапурі існують деякі проблеми та фактори, що гальмують його розвиток у світі Інформації. Наголовніший серед них – цензура, що перешкоджає громадянам вільно здобувати інформацію та розглядати іноземну точку зору стосовно певних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Infocomm Development Authority of Singapore [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ida.gov.sg/>.
2. National Information Infrastructure and the realization of Singapore IT2000 initiative. Information Research, Vol. 6 No. 2, January 2001. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.informationr.net/ir/6-2/paper96.html>.
3. Ткачева Н.В. Сингапур: социальные измерения информационного общества / Н.В. Ткачева. - М.: ИКАР, 2004. - С. 226-234.
4. Eddie C. Y. Kuo, CheeMengLoh, K. S. Raman. Information Technology and Singapore Society: Trends, Policies, and Applications: Symposium Proceedings / Eddie C. Y. Kuo, Chee MengLoh, K. S. Raman- NUS Press, 1990.
5. Eddie C. Y. Kuo, LindaLow. Information Economy and Changing Occupational Structure in Singapore. - Available at: <https://dokumen.tips/documents/information-economy-and-changing-occupational-structure-in-singapore.html>
6. Chun Wei Choo. National Computer Policy Management in Singapore: Planning An Intelligent Island. - Available at: <http://choo.ischool.utoronto.ca/FIS/respub/ASIS95.pdf>
7. Сигов Ю. Сингапур: Восьмое чудо света / Юрий Сигов-М.: Альпина нон-фикшн, 2012. - С. 237-241.

SUMMARY

Developed nation of the world are working on the establishment of information society in order to be included on the list of Superpowers and have a leading position in the sphere of information. The leaders in this sphere are the States of European Union and the US.

Singapore strives to create an «intelligent island». To this end three programs on the development of information society have been realized: IT200, Infocomm, IN2015. There are also educational programs: Singapore FUTURE Schools for students and ELITE for workers. The only obstacle on the way to information society is censorship and the suppression of the freedom of speech.

Key words: *information society, Singapore, intelligent island, IT200, Infocomm, IN2015, censorship.*

Валерій ШКУРОПАТ,
бакалавр міжнародної інформації
кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено висвітленню сутності та змісту такого явища, як «національна інформаційна політика». Проаналізовано національну інформаційну політику Нової Зеландії, зроблено рекомендації щодо використання досвіду Нової Зеландії в Україні.

Ключові слова: *Нова Зеландія, інформаційна політика, інформаційне суспільство.*

На зламі XX і XXI століть світ зіткнувся з тим, що опинився на порозі нового етапу розвитку цивілізації. Замість колишньої індустріальної формації, що панувала протягом 200 років до того, прийшла нова – інформаційна, заснована на інформаційно-комунікативних технологіях, яка докорінно змінила соціальні, економічні, військові та інші аспекти еволюції людського роду.

Нині головною метою усіх країн є створення власного інформаційного суспільства, яке було б ефективним у нових постіндустріальних реаліях. Розвинуті країни світу досить швидко досягли успіхів на шляху до цієї мети, в той час як країни постсоціалістичної економіки, та менш розвинуті держави не можуть похизуватись подібними успіхами.

Україна – постсоціалістична країна і, як і інші пострадянські країни, ще не досягла значних успіхів у побудові інформаційної формації. Оскільки в розвинутих країнах вже побудовані власні моделі інформаційного суспільства, то було б логічним взяти певну країну за приклад для подальшого поступу.

Нова Зеландія - одна з найбільш передових держав світу. Найвищі у світі показники рівня життя у країні такі, як: ІРЛП, індекс щастя, індекс освіти та інші підтримуються за рахунок розвинутого суспільства новітніх технологій, побудованого у цій країні. Нова Зеландія нині є не тільки однією з найбільш інформатизованих країн регіону, але й усього світу.

Держава з обмеженими ресурсами, яка змогла побудувати сучасну, високо розвинуту інформаційну

цивілізацію попри ізольованість як самої країни, так і окремих її регіонів один від одного, є цікавим прикладом для нашої країни, а отже надалі мова піде саме про досвід побудови інформаційного суспільства у Новій Зеландії та те, що може з цього використати наша країна.

Розглянемо основні поняття та теоретичні основи інформаційної політики держави:

Національна інформаційна політика – це особлива сфера життєдіяльності людей, пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, що задовольняє інтереси держави і громадянського суспільства та спрямована на забезпечення творчого, конструктивного діалогу між ними і їх представниками.

Національна інформаційна політика – це комплекс політичних, правових, економічних, соціально-культурних і організаційних заходів держави, спрямований на забезпечення конституційного права громадян на доступ до інформації.

Розрізняють два аспекти національної інформаційної політики: змістовний (пріоритети комунікаційної діяльності учасників суспільно-політичного процесу) і технологічний (регулювання процесу розвитку компонентів інформаційного середовища).

Об'єктами національної інформаційної політики є друкарські засоби масової інформації (газети, журнали, книговидавання); електронні засоби масової інформації (телебачення, радіо, Інтернет); засоби зв'язку; інформаційне право та інформаційна безпека [1].

Інформаційну політику можна розглядати і як інструмент політичної дії, і як засіб досягнення політичних цілей: суб'єкти інформаційної політики здатні за допомогою інформації впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку і діяльність як в інтересах держави і громадянського суспільства, так і у власних інтересах.

Етапами формування власного інформаційного суспільства, а разом з тим і національного інформаційного простору, є:

1) Розвиток людських ресурсів для інформаційної сфери. Більшість країн усвідомили екстрену необхідність реформування системи освіти і сприяння навчанню упродовж усього життя.

2) Створення чіткої системи економічного стимулювання інституційної структури. Докладання усіх можливих зусиль для створення сприятливого середовища для розвитку економіки знань.

3) Створення національної інформаційної інфраструктури, заохочення доступу до ІКТ і їх використання урядовими установами, приватним сектором і громадянським суспільством. Останніми роками більшість країн-кандидатів приділяють значну увагу питанням, пов'язаним з ІКТ. Проте національ-

ні плани розвитку ІКТ досі не забезпечили успіхів у вирішенні питань лібералізації, конкуренції і інновацій в інфраструктурі ІКТ, додатків, послуг та товарів [2].

У багатьох країнах, регіонах і містах було запропоновано ініціативи щодо інформаційного суспільства і зроблено певні дії без вироблення чіткої державної політики. Чимало таких ініціатив виявилися успішними, принаймні в деяких галузях, інфраструктурі ІКТ або електронний уряд. У більшості країн світу розвиток інформаційного суспільства визначається не лише державною політикою, але значною мірою і ринковими силами, якщо вони досить розвинені.

Щодо питання про ступінь необхідності НІП, то ЕСКАТО підкреслює, що «навіть у тому випадку, коли політика у сфері ІКТ проголошується як окрема політична декларація, обов'язково слід враховувати інші напрями – освітню, інформаційну, торгову, інвестиційну, культурну і мовну політику. Проте розроблення національної політики у сфері ІКТ, яка зафіксована у відповідних документах, вже сама по собі вагома. Воно як мінімум свідчить про те, що уряд орієнтується на майбутнє і має намір сприяти використанню ІКТ населенням.

Урядам, поза сумнівом, слід прагнути більшого, втілюючи зміст політики в реальних діях і слугувати прикладом використання ІКТ, застосовуючи їх у власних системах управління і послугах, що надаються [3].

Отже, НІП слід назвати стратегічним планом, національною, регіональною або місцевою програмою запровадження і освоєння окремими громадянам, співтовариствами, установами і урядами тих переваг, які забезпечуються за рахунок побудови постіндустріального суспільства. НІП – не є чіткою інструкцією до дії, а лише узагальненим напрямком руху держави і його суспільства. Це відкрита і тривала творча робота. Для дотримання цього напряму необхідно спроектувати його таким чином, щоб він був зрозумілим усім громадянам.

Нова Зеландія має найвищий у світі рівень доступу до телекомунікацій на душу населення, оскільки вартість доступу до Інтернету майже така ж низька, як і в США, незважаючи на ізольованість країни. Дослідження свідчать, що новозеландці швидко опановують новітні технології. Новозеландці купують комп'ютери, одразу підписуючи договори з інтернет-провайдерами щодо доступу до мережі Інтернет, що спричиняє високий рівень охоплення населення мережею.

Стратегія поширення ІКТ у школах у 2004-2006 рр. досягла успіху через активну взаємодію уряду та шкіл, дослідницьких центрів, вищих та

професійних навчальних закладів, представників бізнес-сфери тощо. Вона побудована на основі досягнень національної інформаційної стратегії 1998 року (Інтерактивна освіта: Стратегія ІКТ для шкіл), а також досвіду, отриманого за рахунок реалізації цієї стратегії. НІП Нової Зеландії у галузі освіти ґрунтується на принципах того, що реалізація виключно технічної сторони питання не є достатньою для поширення ІКТ у сфері середньої освіти. Замість цього, основна увага має зосереджуватися на розширенні, поглибленні та обміні базовими навичками, необхідними для подальшого поступу у становленні модерного, інформаційного суспільства та житті у ньому.

Другий етап програми «ІКТ та освіта» (СІТЕС), міжнародний проект, у якому активну участь бере Нова Зеландія та її партнери по ОЕСР, та програма «ІКТ у шкільній освіті», що проводиться Міжнародною Консультаційною Групою з Інформаційних Технологій (МКІТТ) охоплюють близько 300 шкіл по всій країні. Різноманітність грантових та державних програм не заважає досягати єдиної мети, кожна школа має власний підхід до залучення ІКТ у своїй роботі, проте усі вони досягають єдиної цілі – створення нового «інформаційного» покоління фахівців у різних сферах [4].

Загалом, Національна Інформаційна стратегія Нової Зеландії включає у себе не тільки освіту. Основними принципами НІС Нової Зеландії є:

1) Активізація проектів соціального спрямування, такі як «електронний уряд», поширення ІКТ, зокрема, доступу до мережі Інтернет серед пенсіонерів, електронні бази міських транспортних систем та інші.

2) Побудова інформаційного суспільства з урахуванням мультикультурної специфіки країни, в тому числі поширення дії договору Вайтангі на сферу ІКТ, що означає активне залучення народу маорі до інформаційних процесів.

3) Розширення міжнародних інформаційних зв'язків і ліквідація інформаційної ізоляваності країни.

4) Активна політика у сфері освіти щодо створення нового покоління людей, пристосованих до реалій інформаційного суспільства та постіндустріальної економіки [5].

Про рівень інформаційного розвитку в Новій Зеландії свідчать дані. Станом на 2012 рік в країні проведено 1 880 000 телефонних ліній. Кількість абонентів мобільного сотового зв'язку становить 4,922 млн осіб, у 2008 році ця цифра була вдвічі меншою. У 2012 р. мережею Інтернет користувались 3,968 млн осіб, що становить 89,51% від кількості населення і є 52 показником у світі. Абонентів

фіксованого широкоплатного Інтернету – 1 240 000. Середня швидкість завантаження у 2011 р. становила 2,56 Мб/сек, вивантаження – 8,67 Мб/сек, при тому що в Україні ці цифри були відповідно 14 Мб/сек і 8,9 Мб/сек. У 2014 році в Новій Зеландії зафіксовано 7 189 000 ІР адрес [6].

Отже, Нова Зеландія – високорозвинута з інформаційної точки зору країна, що має чітку інформаційну політику, розвинутий сектор ІКТ, а основним пріоритетом своєї інформаційної стратегії ставить виховання нового, «абсолютно інформаційного» покоління та культурно-соціальну специфіку держави, в особливості наявність корінного населення островів – маорі.

Незважаючи на те, що Нова Зеландія має чітку інформаційну стратегію та високорозвинене інформаційне суспільство, її політика все-ж побудована на виняткових особливостях цієї країни, умови якої зовсім не притаманні Україні. Єдине, що можна взяти за приклад з інформаційної стратегії Нової Зеландії, є її політика у сфері освіти.

Основні рекомендації Україні, засновані на досвіді Нової Зеландії, є:

1) Інформаційні технології маю бути основою усієї освітньої системи. При чому навички роботи з ІКТ повинні розвиватись не тільки у учнів та студентів, але й у викладацького складу.

2) Повинні бути розроблені та впроваджені довгострокові програми імплікації найновіших досягнень ІКТ у навчальний процес та їх практичне застосування. Окрім того, вони маю бути підкріплені низкою короткострокових програм розвитку навичок роботи з інформацією. Також необхідним є вдосконалення мережевого обладнання вже існуючих мереж у освітніх закладах та створення мереж у освітніх закладах, де їх ще немає, наприклад, у сільській місцевості.

3) Активний розвиток інформаційних навичок у вчительського та викладацького складу. Але, окрім технічних навичок, викладацький склад має отримувати, за необхідності, додаткові навички з аналітичного мислення, ефективного інформаційного менеджменту, інформаційної освіченості, командної роботи та самоорганізації.

4) Заохочувати використання ІКТ у навчальному процесі та науковій роботі.

5) Заохочувати командну роботу викладацького складу, особливо з використанням ІКТ. Комбінувати роботу різних шкіл у галузі інформаційних технологій.

6) Створювати «кластери шкіл», як у науковому (спільні заходи, взаємодопомога, обмін досвідом), так і у технічному (єдині міжшкільні мережі, спільне закуповування дорогого обладнання).

7) Заохочувати позакласну роботу з ІКТ, як наприклад, створення баз даних з підготовки до іспитів, чи поширення джерел з позапрограмної тематичної інформації.

8) Заохочувати позакласну активність учнів з ІКТ з предметів, які вони вивчають. Інтегрувати спільні зусилля учнів та вчителів.

Такі кроки повинні прискорити процес інформатизації нового покоління та пришвидшити формування інформаційного суспільства у нашій країні за рахунок молодих людей.

Отже, створення власного інформаційного суспільства є одним із найважливіших завдань будь-якої сучасної країни, що розвивається. Для ефективного прогресу у постіндустріальних досягненнях необхідна чітка національна інформаційна стратегія, яка має встановлювати цілі державного розвитку у сфері ІКТ та бути дороговказом для нації у її розвитку.

Таким чином, Нова Зеландія є сучасною, високорозвинутою, постіндустріальною країною, яка своєму формуванню завдячує продуманій і комплексній політиці держави в інформаційній сфері, з урахуванням національних особливостей. Інформаційна політика Нової Зеландії спирається на активну політику у сфері освіти та на місцеві особливості, в тому числі поза інформаційним процесом не залишається корінний народ маорі. Завдяки такій продуманій політиці Нова Зеландія вже встигла збудувати власне суспільство інформаційних технологій

Запропоновані рекомендації спираються саме на досвід цієї країни і мають за мету сприяти цивілізаційно-еволюційному прогресу нашої країни, а ефективність наведених порад спирається на те, наскільки українська влада і суспільство готові прийняти такі кроки з удосконалення розвитку своєї країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдуллаев И. З. Информационное общество и глобализация: Критика неолиберальной концепции.: изд-во «Фан ва технология».- Т., 2006.
2. Программа ЮНЕСКО «Информация для всех»/ Национальная информационная политика: базовая модель. - Москва, 2010.
3. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика / Г. Г. Почепцов. – Київ : Знання, 2008
4. HumanDevelopmentData (1990-2015) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/data/trends/>
5. ICT transforming education A Regional Guide [Електронний ресурс], режим доступу: <http://miyaichi.up.seesaa.net/image/ICT.pdf>
6. Media in NewZealand [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.wolframalpha.com/input/?i=media+in+New+Zealand>

SUMMARY

The article is devoted to highlighting the nature and content of such phenomena as «national information policy.» It contains the analysis of national information policy of New Zealand and recommendations for use of the experience of New Zealand in Ukraine.

Keywords: *New Zealand, information policy, information society.*

III. ПОЕЗІЯ ДЛЯ ДУШІ

Жеребка Володимир Михайлович – доктор сільськогосподарських наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, відомий учений у галузі гербології.

Народився 25 липня 1947 р. у с. Мар'янівка Васильківського району на Київщині.

У 1970 р. закінчив факультет захисту рослин Української сільськогосподарської академії. З 1970-го по 1972 рр. – служив в армії.

1972-1981 рр. – молодший науковий співробітник лабораторії землеробства Агронічної ДС УСГА у с. Пшеничному Васильківського району. У 1984 р. під керівництвом професора І.В. Веселовського захистив кандидатську, у 1997 р. – докторську дисертації. З 1999 р. – професор.

Основні роботи В.М. Жеребка спрямовані на теоретичне обґрунтування і практичне вирішення проблеми забур'яненості посівів сільськогосподарських культур. За його поданням понад 60 засобів захисту рослин були внесені до переліку дозволених для використання в Україні.

Автор понад 200 наукових праць, серед яких 5 монографій, 3 посібники, навчально-методичні праці, наукові статті тощо. Та особливе місце у творчому доробку вченого посідає поезія.

Натхнення час

В житті, мабуть, ніхто не знає,
Коли прийде натхнення час,
А чи коли стріла кохання
Уразить в серце прямо вас...

І звідки чуду тому взятись,
Коли турбот – хоч гать гати...
Та раптом все кудись зникає,
Змінилось все – і ти не ти!

Встаєш у настрої чудовім
І сонце зазира в вікно...
Ти ще чогось не розумієш,
Ти у полоні вже давно...

Тобою ангели керують,
Тобі перо лиш в руку дай,
У голові думки вирують,
Ти відчуваєш справжній рай!

Натхнення творчості прийшло,
Думки летять мов птах у вирій,
Встигай лиш вчасно записати,
Що враз прийшло у твої мрії!

У муках творчості і час
Летить неначе непомітно...
На крилах він здійснює вас,
Залишивши слід ледь помітний.

Творіння – це є Божий дар,
До нього ставтесь обережно!
Бо ж, чи прийде він ще хоч раз –
Ніхто не скаже вам напевно!

Любіть життя, цінуйте час,
Творіть – чого душа бажає,
Щоб люди пам'ятали вас,
Щоб мир витав над рідним краєм!

Квітень, 04, 2018.

Слово про слово

Вкраїна волю здобула.
Безкровно...? – Ні! Усе це брехні...
О, скільки крові пролила
За три століття попередні?!!

Царі-сатрапи, як могли,
Народ святий тягли в неволю.
Й свої запроданці вели
У пазурі страшної долі.

Столиць Московії майдани,
Їх кам'яні тяжкі брили...
В болотах півночі, смердючих
Козацькі душі загубили...

Заслання, рабство і кріпацтво...
Усе виправдувало цілі.
Фортеці, замки і палаци
Усе лягло на кістки білі!

В сімнадцятім – зійшов “міся”
З братвою упертих...
Одяглись в нові мундири,
Щоб світ цей зажерти!

Застогнала Україна,
Заплакали діти...
Мільйонами святих душ
Прийшлося заплатити!!!

За окраєць, крихти хліба,
За тарілку баланди,
Що зварила бідна ненька
З торішньої лободи...

А від “батька всіх народів”
Смерть і морок нам дістались...
А хто вижив, ненароком, –
Ті в гулагах і... zostались.

Чорний чобіт вермахта
Шматував країну,
Танками, концтаборами
Нищив без зупину...

Вибороли ми свободу,
Вибороли волю...
Працювати б нам у мирі,
Дякувати Богу!

Розсипався наш союз,
Як кришталь – на друзки,
Підписавши договір
В Біловезькій пущі!

З сарказмом Єльцин жартував:
“Що ти зробив для України...?”
Віддавши “карлику” країну ...
Війною той на нас напав!

Ворожу силу не здолати
І Крим до дому не вернути,
Коли мужі наші, верховні
Не зможуть красти позабути!

Якої треба нам війни,
Щоб мову рідну ми згадали ?
Невже ще мало Колими,
Щоби у повний ріст ми встали ?!

Люби Україну свою,
Люби її красиву мову!
Працюй, твори, плекай, люби
Й живи – на милість Богу!

Березень, 2018.

Травневий сад

Травневий сад в цвіту буя,
Приваблюючи бджіл до себе.
Врожаєм щедрим він сповна
Віддячить людям... Ой, як треба

Ще праці доложити тут,
Щоб зав’язь стала урожаєм...
Полить, удобрить, захистить
І будем мати те, що маєм!

В житті все так: коли ми юні
Будуємо міста уявні,
Але хто руки опускає
Той в місто те – не потрапляє!

Бажання – це лиш половина справи
Його заповнити по вінця
Зможе лиш той, хто встає рано
І ті, хто праці не боїться!

Березень, 2018.

IV. ПОСТАТІ

ВСЕВОЛОД ЄВДОКИМОВИЧ МИХАЙЛЕНКО – доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України.

Народився 16 травня 1927 року в містечку Старий Мерчик Харківської області в сім'ї викладача.

Трудову діяльність почав під час Другої світової війни в евакуації у Казахстані. Після закінчення в 1943 році Джамбульської школи механізації сільсько-го господарства працював помічником комбайнера, що дало йому право отримати статус учасника війни.

Середню школу з атестатом відмінника закінчив у 1944 році в Житомирі, того ж року вступив на архітектурний факультет Київського інженерно-будівельного інституту (тепер Національний університет будівництва і архітектури (КНУБА), в якому працює й досі. Після закінчення інституту був рекомендований до аспірантури на кафедру нарисної геометрії та інженерної графіки. У 1953 році під керівництвом професора С.М. Колотова захистив кандидатську дисертацію. З 1952 року працював асистентом, доцентом, а з 1965 по 2003 рік - завідувачем цієї кафедри. У 1972 році захистив докторську дисертацію на тему: «Прикладна геометрія архітектурних оболонок», з 1975 по 1986 рік працював проректором з наукової роботи КІБІ.

В.Є. Михайленко розвинув наукову школу, створив її вчителем, професором С.М. Колотовим. Основні наукові інтереси – геометричне моделювання та оптимізація поверхонь стосовно конструювання тонкостінних покриттів у архітектурі, архітектурна біоніка та біодизайн, дослідження теоретичних проблем технічної естетики. Під його керівництвом захистили дисертації 12 докторів та 66 кандидатів наук з України, Росії, Узбекистану, Казахстану, Киргизстану, Туркменістану, Таджикистану, Молдови, Бурятії та Лівану. Учений є автором понад 440 друкованих наукових та методичних праць, опублікованих в Україні та за кордоном, в тому числі шести винаходів. Серед його праць – 32 книжки, написаних особисто та у співавторстві. Це монографії: «Формообразование оболочек в архитектуре», «Конструирование форм современных архитектурных сооружений», «Природа–геометрия–архитектура» (яка була перевидана німецькою мовою в Берліні), «Формообразование большепролетных покрытий в архитектуре»; підручники: «Курс начертательной геометрии», «Техническое черчение», «Інженерна та комп'ютерна графіка», «Інженерна графіка», «Нарисна геометрія», «Геометрическое моделирование и машинная графика в САПР»; навчальні посібники: «Справочник по машинной графике в проектировании», «Збірник задач інженерної та комп'ютерної графіки», «Основи композиції», «Прикладна геометрія та інженерна графіка», «Основи біодизайну» та інші. Вчений є також одним із авторів програми дисципліни «Інженерна та комп'ютерна графіка» для інженерних спеціальностей вищих навчальних закладів України.

В.Є. Михайленко виступав з науковими та науково-методичними доповідями у навчальних закладах

Москви, С.-Петербурга, Парижа, Відня, Праги, Братислави, Будапешта, Дебрецена, Ваймара, Дрездена, Кракова, Лодзі, Санта-Клари (Куба), в столицях і містах усіх республік колишнього Радянського Союзу.

В.Є. Михайленко виконує велику громадську роботу. У 1994 році обраний академіком Академії наук вищої освіти та академіком Академії будівництва України, два роки був віце-президентом АН ВО України, головою учбово-методичної підкомісії з нарисної геометрії та інженерної графіки Міністерства науки України, головою докторської спеціалізованої ради з спеціальностей 05.01.01. «Прикладна геометрія, інженерна графіка» та 05.01.03. «Технічна естетика», відповідальним редактором міжвідомчого науково-технічного збірника «Прикладна геометрія та інженерна графіка», з 1999 р. – президент Української асоціації з прикладної геометрії. Був головою оргкомітету X Міжнародної конференції геометрів та графіків ІССС -2002, яка відбулася в Києві.

У 1982 році удостоєний почесного звання заслужений діяч науки і техніки України, нагороджений орденом «Знак Пошани», п'ятьма медалями, знаком Мінвузу СРСР «За отличные успехи в работе», Лауреат премії Ярослава Мудрого (АН вищої освіти України). У зв'язку з 75-річчям від дня заснування КНУБА нагороджений знаком «Петро Могила» (МОН України). З 2001 р. – стипендіат Президента України.

У травні 2017 року виповнилося 65 років подружнього життя Всеволода Євдокимовича. Разом з дружиною Оленою Георгіївною вони виростили та виховали двох синів. Старший Ігор закінчив факультет радіоелектроніки КПІ, працював за спеціальністю в Києві. Нині з сім'єю живе і працює в Міннеаполі (США). Молодший син Андрій з відзнакою закінчив архітектурний факультет КНУБА, був рекомендований до аспірантури, захистив кандидатську дисертацію, працює доцентом кафедри інформаційних технологій: архітектурі (КНУБА), а також практикуючим архітектором. Всеволод Євдокимович з Оленою Георгіївною мають трьох онучок і трьох правнучок.

Для колег та студентів В.Є. Михайленко є прикладом різнобічності інтересів. У 1950 році він закінчив вечірню музичну школу з вокалу, співав у вокальній студії Будинку вчених, а потім близько 40 років в оперній студії КІБІ; продовжує співати і нині у вокальній студії. Захоплюється туризмом, разом з дружиною побував у багатьох регіонах колишнього СРСР та в багатьох країнах світу. Завжди бере з собою етюдника, малює олійними фарбами й має вже великий доробок. Нагороджений медалями філателістичних виставок, завжди приділяв увагу спорту (лижі, бадмінтон).

То ж є на кого рівнятися молодому поколінню!

Президія АН ВО України щиро бажає вельмишановному Всеволоду Євдокимовичу, міцного здоров'я, життєвої наснаги, подальших професійних успіхів!

V. НЕКРОЛОГИ

**Пам'яті ПЕТРА МИКОЛАЙОВИЧА БОДНАРА,
заслуженого діяча науки і техніки України,
академіка Академії наук вищої освіти України,
лауреата премії В. П. Комісаренка НАН України
і премії НАМН України,
доктора медичних наук, професора**

Світова науково-медична спільнота зазнала непоправної втрати: 29 листопада 2017 року завершив свій земний шлях видатний учений, заслужений діяч науки і техніки України, академік АН ВО України, лауреат премії В. П. Комісаренка НАН України і премії НАМН України, доктор медичних наук, професор Петро Миколайович Боднар. Ми втратили знаного вченого, педагога, лікаря, патріота України, засновника провідної кафедри ендокринології в Україні.

Петро Миколайович Боднар народився 28 серпня 1935 року на Вінниччині. Після закінчення школи у 1954 році вступив на перший курс лікувального факультету Вінницького медичного інституту імені М. І. Пирогова. У 1957 році Міністерство вищої освіти СРСР направило його в Китай для продовження навчання. Перший рік вивчав китайську мову на спеціальних курсах при Пекінському університеті, згодом навчався у Пекінському медичному інституті. У червні 1961 року успішно закінчив інститут і повернувся на Батьківщину зі спеціальністю «лікувальна справа» та досконалим знанням китайської мови й основ китайської народної медицини.

Післядипломну освіту Петро Миколайович Боднар здобував у клінічній ординатурі та аспірантурі при кафедрі терапії № 1 Київського інституту удосконалення лікарів (1961–1965). Цілеспрямованість та працелюбність молодого вченого дозволили йому під керівництвом проф. І. М. Ганджі підготувати кандидатську дисертацію на тему: «Порівняльна характеристика методів терапії бронхіальної астми» й захистити її у 1965 році на терапевтичній вченій раді Київського інституту удосконалення лікарів. У дисертації йшлося про використання глюкокортикоїдів та голкорексфлексотерапії в лікуванні бронхіальної астми.

Подальша наукова діяльність Петра Миколайовича Боднара пов'язана з ендокринологією. Перші кроки у цьому напрямку вчений зробив у клініці Київського інституту ендокринології та обміну речовин МОЗ УРСР (нині – Інститут ендокринології та обміну речовин імені В. П. Комісаренка АМН України). Наукові дослідження цього періоду були присвячені патогенезу та лікуванню діабетичних ангіопатій (1965–1968). Дослідження ролі порушень білкового обміну в патогенезі діабетичних ангіопатій схвалив академік АМН СРСР В. Г. Баранов. Їх було продовжено в Чернівецькому медичному інституті, де Петро Миколайович працював на посаді доцента кафедри факультетської терапії з курсу ендокринології (1968–1973).

З 1973 року трудова діяльність Петра Миколайовича Боднара тісно пов'язана з Національним медичним університетом ім. О.О. Богомольця. У 1974 році на Вченій раді Харківського медичного інституту він захистив докторську дисертацію зі спеціальності ендокринологія на тему «Роль порушень білкового обміну в патогенезі діабетичних ангіопатій» (науковий консультант – проф. А. С. Єфімов).

В університеті П. М. Боднар очолив курс ендокринології на кафедрі госпітальної терапії № 2 (1973), а з 1978 року, після введення ендокринології в навчальні плани як самостійної дисципліни – загальноуніверситетський курс ендокринології. У 1992 році очолив кафедру факультетської терапії № 2 з курсом ендокринології, у 1994 році її було реорганізовано в кафедру ендокринології. Окрім того, Петро Миколайович Боднар організував кафедру народної та нетрадиційної медицини, взяв участь в організації та став першим ректором медичного інституту Української асоціації народної медицини (1992), викладав основи фізіології ендокринної системи в Національному університеті «Кієво-Могилянська академія».

Петру Миколайовичу Боднару присвоєно вчене звання професора (1982), академіка АН вищої школи України (1994).

Визначною є роль професора П. М. Боднара в навчально-методичному забезпеченні викладання ендокринології в Україні. Під його керівництвом було розроблено навчальні програми. У численних публікаціях, виступах на щорічних нарадах-семінарах завідувачів кафедр, курсів ендокринології він обґрунтував методичні основи її викладання.

За участю професора П. М. Боднара видано 14 підручників, 12 з них – за його ініціативою та редакцією, зокрема перший українськомовний підручник «Ендокринологія» (2002), російськомовний «Эндокринология» (2007), англомовний «Endocrinology» (2008). Українськомовні підручники виходили у 2002, 2004, 2010, 2013, 2017 роках, англомовні – у 2008, 2012, 2016, 2017, російськомовні – у 1983, 2007, 2016 роках.

За роки роботи в Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця Петро Миколайович Боднар сформувався як видатний учений-ендокринолог. Основним напрямком його наукової діяльності було вивчення патогенезу цукрового діабету та його хронічних ускладнень і ролі гіперінсулінемії в розвитку атеросклерозу при діабеті. Спільно зі співробітниками кафедри він запропонував методи діагностики, обґрунтував застосування ентеросорбції та лазеротерапії в комплексному лікуванні цукрового діабету. Пріоритетними були дослідження метаболічного синдрому, аутоімунної поліендокринопатії, токсичного зоба, гіпотиреозу, аутоімунного тиреоїдиту, фармакотерапії ендокринних захворювань. Він опублікував понад 500 наукових праць, зокрема 6 монографій та 7 винаходів.

Під керівництвом П. М. Боднара підготовано 6 докторських та 20 кандидатських дисертацій, зокрема 4 кандидатів медичних наук для Китаю, Сирії, Йорданії, Палестини, 5 клінічних ординаторів для Росії, Грузії, Туркменістану, Польщі, Кіпру і два магістри для Китаю.

Професор П.М. Боднар брав активну участь у роботі конгресів Європейської асоціації з вивчення цукрового діабету, Європейської тиреоїдної асоціації, у наукових конгресах Росії, Німеччини, Австрії, Польщі, Угорщини, Чехії. Плідним було його наукове відрядження до США (2005). Також він був учасником всіх з'їздів ендокринологів України та численних наукових конференцій. Цікавим та змістовним було його науково-педагогічне відрядження до КНР (1987–1988).

У різні роки Петро Миколайович Боднар успішно поєднував наукову, педагогічну та громадську роботу. У Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця він обіймав посаду заступника декана факультету, брав участь у роботі громадських організацій. Був членом правління Асоціації ендокринологів України, президентом асоціації ендокринологів м. Києва, членом Європейської асоціації з вивчення цукрового діабету, консультативної ради українсько-американського проекту з вивчення впливу наслідків аварії на ЧАЕС на стан щитоподібної залози й Київської міської комісії по раціональному використанню препаратів інсуліну. Плідною була його участь у роботі Національної Ради з питань цукрового діабету при МОЗ України. Понад 40 років проф. П. М. Боднар був головою щомісячних Київських міських науково-практичних конференцій, які користувалися популярністю серед ендокринологів міста.

За вагомий внесок у розвиток вітчизняної ендокринології П. М. Боднара нагороджено чотирма державними медалями: нагородою Ярослава Мудрого АН вищої школи, відзнакою «Відмінник охорони здоров'я», почесними грамотами мера міста Києва, медаллю Асоціації недержавних вищих навчальних закладів.

Чимало планів та задумів Петра Миколайовича так і не втіли в життя. Глибоко сумуємо та висловлюємо щире співчуття рідним та близьким Петра Миколайовича у зв'язку з тяжкою втратою, розділяємо їхнє горе.

Світла пам'ять про Петра Миколайовича Боднара назавжди збережеться в серцях його друзів, колег, учнів та пацієнтів.

Вічна пам'ять Учителю, Лікарю, Людині...

*Р.Г. Процюк –
академік-секретар відділення медицини АН ВО України*

Світла пам'ять про ТЕТЯНУ МАКСИМІВНУ БОГОЛІБ завжди буде в наших серцях

4 січня 2018 року національна наукова спільнота понесла непоправну втрату: на 58-му році життя раптово пішла з життя Тетяна Максимівна Боголіб, декан фінансово-гуманітарного факультету Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Заслужений працівник освіти України, академік Академії економічних наук України, академік Академії наук вищої освіти України,

З 1992 р. працювала в системі вищої освіти: старший викладач, доцент, завідувач кафедри економічної теорії, професор кафедри фінансів, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту; декан економічного факультету. Великий патріот України. Все своє свідоме життя Тетяна Максимівна працювала задля становлення громадянського суспільства європейської спрямованості: укладала договори про співпрацю з європейськими вишами, була редактором багатьох українських і європейських наукових видань, мала друзів-колег у багатьох вітчизняних та зарубіжних ВНЗ. Системно впроваджувала інноваційні технології в освіті, була членом Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, організатором креативних міжнародних конференцій, методичних семінарів, круглих столів, брала участь у виставках «Сучасні заклади освіти»;

З квітня 2003 року Тетяна Максимівна працювала деканом фінансово-гуманітарного факультету Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» і чимало зусиль доклала для його розбудови та визнання на міжнародній арені.

Боголіб Тетяна Максимівна зробила вагомий внесок у розвиток фінансової науки України: автор понад 250 наукових праць, серед яких 8 монографій, 12 підручників і навчальних посібників, 232 наукових статті. Тетяна Максимівна була на стажуванні в Оксфордському університеті, працювала у Краківському та Мюнхенському державних університетах. Вільно володіла англійською мовою.

Боголіб Тетяна Максимівна працювала над розбудовою національної системи вищої освіти, підготовкою і вихованням нового покоління економістів, фінансистів, педагогів та наукових кадрів: під її керівництвом захищено 15 кандидатських дисертацій. Тетяна Максимівна була учасником грантових міжнародних програм: Central Europe initiative financing білорусько-українського проекту «Розвиток зовнішньоекономічних і культурних відносин між Республікою Білорусь та Україною» в рамках програми ЄС «Східне партнерство спільно із Білоруським державним університетом»; міжнародній науково-дослідницькій програмі «Системний аналіз перспектив скоординованого соціально-економічного розвитку Росії та України».

За вагомий внесок у розвиток фінансової науки, педагогічну діяльність Тетяна Максимівна Боголіб була нагороджена високими державними нагородами: Заслужений працівник освіти України, Орденом Княгині Ольги III ст., Орденом Рівноапостольного Андрія Первозваного Української Православної Церкви Київського патріархату; нагрудними знаками Міністерства освіти і науки України: «Відмінник освіти України», «За наукові здобутки», «Петра Могили», Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України, Почесною грамотою Київської обласної державної адміністрації та іншими.

Президія та Відділення економіки Академії наук вищої освіти України висловлюють глибокі співчуття рідним, близьким і колегам ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» з приводу втрати Геніального Педагога, Талановитого Вчителя, Видатного науковця і порядної, доброзичливої, неординарної людини. Світла пам'ять про Тетяну Максимівну Боголіб завжди буде в наших серцях.

*Академія наук вищої освіти України,
економічний факультет Запорізького національного університету,
акад. Череп А.В. – декан економічного факультету Запорізького національного університету,
віце-президент з питань економічної політики та фінансів,
академік-секретар Відділення економіки АН ВО України*